

časopisni oddelek

94 (497.4)

ZGODOVINSKI ...

2012

949.712

19017598,1

COBISS ☉

2012

ZGODOVINSKI LISTI

Zbornik Splošne knjižnice Ljutomer

Izdala in založila: Splošna knjižnica Ljutomer, december 2012

Za izdajatelja in založnika: Srečko Pavličič

Letnik 20, številka 1, prva izdaja

Leto 2012

Naklada: 250 izvodov

ISSN: 1318-6795

Lektoriranje: Bernarda Marinič

Na naslovnici:

Grafika: Vladimir Potočnik, ak. slikar spec.:

Trg Ljutomer 1681, G. M. Vischer, Topographia Ducatus Stiriae

Grafična priprava in tisk: Tiskarna digitalni tisk d.o.o, Murska Sobota

Za vsebino objavljenih prispevkov so odgovorni avtorji.

Dvajseta številka zbornika Zgodovinski listi 1992-2012

Spoštovani bralci!

Pred vami je dvajseta številka zbornika Zgodovinski listi, katerega začetnik je bilo Zgodovinsko društvo v Ljutomeru. Njegovo poslanstvo nadaljuje Splošna knjižnica Ljutomer, OE muzej, ki izdaja zbornik enkrat letno.

Namen zbornika je, da z objavo prispevkov iz naše preteklosti in polpreteklosti zgodovine do današnjega časa, spodbujamo zanimanje za krajevno zgodovino, to je, da širšo javnost - ljubitelje zgodovine, posebej pa šolsko mladino, učence, dijake in študente - seznanjamo z bogato kulturno dediščino in z dogodki, ki so jih ustvarjali naši predniki iz ožje in širše pokrajine Prelekije.

Številni avtorji prispevkov, zgodovinarji in strokovnjaki sorodnih družboslovnih strok, so v teh letih soustvarjali zbornik z različnimi prispevki - članki, poročili in ocenami. Razveseljivo je, da v zborniku sodeluje s prispevki čedalje več mlajših raziskovalcev, študentov, pa tudi dijakov.

V preteklih letih smo oblikovali zbornik v manjšem formatu, veliko prostora smo namenili tudi slikovnemu in drugemu dokumentarnemu gradivu kot enakovrednemu viru informacij, kar dela zbornik privlačen tudi za širši krog bralcev.

Splošna knjižnica Ljutomer, OE Muzej
Anton Ratiznojnik

Kazalo

<i>Srečko Pavličič</i> Arhiv Župnije Ljutomer	9
<i>Rafael Pavličič</i> To in ono o Miklošičih	25
<i>Mag. Dušan Ščap</i> Ledinska imena v Franciscejskem katastru iz leta 1824 za Apaško kotlino	48
<i>Mojca Horvat</i> »Družina Kukovec«	62
<i>Melanija Markovič</i> Akademik dr. Dragotin Cvetko – starosta muzikologije na Slovenskem	85
<i>Anton Ratiznojniki</i> Volitve in politične razmere v srezu Ljutomer 1929 – 1935	102
<i>Marijan Gerdej</i> Oris začetka popisa arhivskega gradiva Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer »1945 – 1955« v Pokrajinskem arhivu Maribor ..	134
<i>Rado Podgorelec</i> Industrija v Ljutomeru v prvih letih šestdesetih let 20. stoletja	155
<i>Olga Majcen</i> Obletnica osnovne šole na Cvenu	171
<i>Marijan F. Kranjc</i> General z rodovnikom (skica za avtobiografijo)	176

Arhiv Župnije Ljutomer

Da bi bolje spoznali domačo preteklost, velikokrat ni potrebno daleč med zbrane zahtevne strokovne arhivske ali druge podobne vsebine. Včasih zadostuje, če dovolj glasno potrckamo na »sosedova« vrata, vstopimo, se razgledamo naokoli in povprašamo o tem, kar nas zanima. Nekako tako in na takšen način mi je bilo dano spoznati tudi vsebino nam najbližjega arhiva, to je arhiva Župnije Ljutomer¹.

*Pogled na ljutomersko cerkev;
kolorirana razglednica s konca 19. stoletja*

¹ Srečko Pavličič, višji knjižničar, Splošna knjižnica Ljutomer.

² Arhiv se nahaja v prostorih župnišča na Miklošičevem trgu v Ljutomeru.

Ko sem pred tremi desetletji prvič stopil v skromno in temačno sobico, ki je služila shranjevanju neštetihi dokumentov domače župnije, me je zajel vonj po starem in zatohlem. V prostoru natrpane omare in police so se šibile pod nepreštetimi listinami, porumenelimi od starosti in zaprašeni, kakor se to pač z leti z njimi zgodi. Vrvic, ki so povezovale neznane vsebine in zapise, so štrlele v prostor, čez nje se je raztezala pajčevina. Za zastekljenimi vrati največje omare je bila stiska zloženih listin še večja. Bežen pogled se je v poltemi izgubljal v veliki radovednosti, kaj se vendar v tem arhivu skriva. A izbrati med radovednostjo, dano možnostjo raziskovanja in željenimi vsebinami je bilo takrat nemogoče. Kljub vsemu se bil zadovoljen, ker mi je bilo dano na vpogled nekaj dragocenega gradiva, ki se je hranilo izven prostora, ki je služil za arhiv².

Kar se tiče infrastrukturnih potreb na nepremičninah tako velike župnije, kot je ljutomerska, so le-te vedno velike in trajno prisotne. Tako se ne gre čuditi, da je za potrebe ureditve arhiva bilo potrebno več časa, a tudi več argumentov in volje. Gotovo je težko vsakdanjemu človeku ali nepoznavalcu pojasniti, da je potreba po ureditvi arhiva prioriteta tudi v primeru, če v zvoniku manjka kateri od zvonov ali je kateri od oltarjev že popolnoma izgubil svoj sijaj³.

Pa smo dočakali tudi takšno odločitev, ki je za stroko in dejavnost lastnika več kot pomembna.

Leta 2012 se je pod vodstvom g. Zrma, sedanjega župnika v Ljutomeru, izvedla ureditev župnijskega arhiva. Prostor je bil popolnoma saniran, opremljen s sodobnimi in ustreznimi policami, primerno osvetljen in zatemnjen, ogrevan in zaščiten. Za samo arhivsko in drugo gradivo pa je bila nabavljena ustrezna oprema, kot so arhivske škatle, stojala,

² Večina lokalnih arhivov je dolga desetletja bila v neprimernih prostorih. Šele urejanje arhivov na nacionalnem nivoju je spremenilo zadeve. Žal pa razpršenost gradiva ni ravno naklonjena raziskovalcem. Tako je recimo ljutomersko arhivsko gradivo najti vsepovsod, le na domačih lokacijah ga je malo (občinsko, trško, gosposčinsko, zemljiško, cerkveno gradivo).

³ Velikost ljutomerskih župnijskih nepremičnin zahteva nenehne obnove in popravila. Tudi zato se je težko odločiti, kaj je prioritetenega pomena.

podporniki in drugo. To je bil več kot odličen začetek tudi za spoznavanje samega gradiva, ki se je skozi stoletja v arhivu (in drugje) nabralo.

V času župnika g. msg. Veleberija je Župnija Ljutomer izdala Zbornik⁴. Poleg drugih vsebin je arhivist g. Ožinger predstavil tudi lepo zaokroženo in dokaj celostno vsebino župnijskega arhiva. Izkušeno oko arhivista je seveda zlahka prepoznavalo listine in zapise, tako da potrebe po bolj podrobni predstavitvi v tistem času še ni bilo. Slekovčeve omembe arhivskega gradiva župnije Ljutomer namreč tačas niso več služile svojemu namenu, še manj površno prepisane tovrstne Kovačičeve navedbe. Vsekakor pa je arhiv kot tak za raziskovanje ali v okviru dnevnih potreb kar naprej predstavljal bolj oviro kot pomoč, ko je bilo treba najti in uporabiti iskano vsebino. Listine niso bile razvrščene ne po kronologiji in ne po vsebini, vsakokratni obisk in iskanje pa je povzročil le še večjo zmedo. Tako se je arhivsko gradivo lahko (in moralo) urediti takoj, kakor hitro je bil urejen prostor. Ker so vedno posredi tudi nesrečne finance, čas in še kaj, je ureditev arhiva Župnije Ljutomer bila realizirana tudi z neverjetno iznajdljivostjo, dobro voljo, neumornim delom in trudom, izkušnjami in potrpežljivostjo. Spretna združitev vsega naštetega je botrovala, da je danes arhivski prostor na voljo tako s priročno knjižnico, bogato zbirko knjižnih raritet in drugega tovrstnega bogastva ter z desetiniami škatel arhivskih listin in zapisov od začetka 18. stoletja do danes.

⁴ Zbornik Župnije sv. Janeza Krstnika v Ljutomeru, odgovorna: Izidor Veleber in mag. Peter Pavel Klasinc, Ljutomer 1990.

*Kip angela, 19. stoletje,
fotografija v arhivu Župnije Ljutomer*

Pri urejanju arhivskega gradiva sta najbolj zaslužna g. Štefan Kuhar, upokojeni duhovnik, in ljutomerski kaplan g. Pučko⁵. Dolge mesece sta odpirala dokumente, kakor so bili prinešeni iz arhiva, jih poravnavala, brisala z njih prah in odstranjevala skriti mrčes, jih kronološko zlagala in povezovala, pripisovala ugotovitve in označevala najdena dejstva.

Vmes je pritisnila zapoznena zima, a škatle so se polnile z bogastvom, ki ga bodo še dolgo proučevali in cenili domači zgodovinarji.

Moj slučajni obisk župnišča me je doletel nekje na koncu njunega dela. Dogajanje me je v strokovnem smislu nepopisno razveselilo. Že sam pogled na videno in spremenjeno stanje mi je kot ljubiteljskemu zgodovinarju in domoznancu zastavil nova vprašanja in zaključke. Predvsem

⁵ Omenjena gospoda sta imela dovolj delovnih izkušenj z arhivskim gradivom na svojih dosedanjih delovnih mestih, pokazala pa sta izreden občutek za ureditev arhiva predvsem v organizacijskem in izvedbenem smislu.

to, da bo največja škoda, če ne bo nihče tega prenovljenega arhiva obdelal tudi po vsebini, vsekakor pa v posameznih delih tudi v smislu zaključenih raziskovalnih tem. Nehote sem se čutil poklicanega vsaj v prvem delu svojega razmišljanja, k drugemu pa sem že pletel načrte za študente in še kakšne raziskovalce⁶.

Ko smo se z omenjenimi gospodi dogovorili za ureditev zunanjih oznak arhivskega gradiva, kakor bi najbolje služile morebitnim raziskovalcem in seveda za potrebe delovanja župnije, je bil čas za vsebinski pregled razvrščenih vsebin. Lotil sem se listine za listino in ugotavljal, kaj vsebuje, čemu je bila zapisana, s kakšnim namenom je hranjena in kako se jo bo dalo opredeliti v smislu zgodovinskega raziskovanja lokalne preteklosti⁷.

Stari zapisi v nemščini, latinščini, medžimurski hrvaščini, celo madžarščini niso bili neka huda ovira pri prepoznavanju gradiva, prav tako ne vse različice gotice in drugih bolj ali manj pomešanih pisav. Razvrstitev izključno verskih vsebin je bila že težja, saj je zahtevala dodatno poznavanje gradiva in njegovega namena⁸. Mlajše je bilo gradivo, več ga je bilo po številu listin in glede obravnavane tematike.

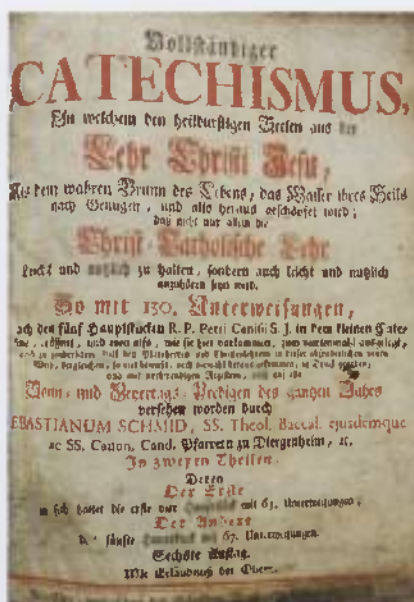
Posebno vlogo obdelave in prepoznavanja je zaslužilo vezano gradivo v zvezke, ki je po starosti segalo celo v čas vladanja cesarice Marije Terezi-je. Posamezni primerki so občudovanja vredni, nekaj jih je klicalo k začasni tehnični ureditvi in zaščiti. Manjša popravila v smislu dodatnega odstranjevanja prahu, zaščite ovitkov, izravnave listov in podobnega so bila še najmanj zahtevno delo⁹.

⁶ Na oddelku za domoznanstvo Splošne knjižnice Ljutomer se kar naprej srečujem s potrebami študentov in drugih uporabnikov po raziskovanju in proučevanju lokalnega zgodovinskega gradiva. Gradivo v župnijskem arhivu je bilo doslej le malo znano, skoraj neobdelano in javnosti predstavljeno le v skromnih odlomkih (prim. Slekovec, Kovačič, Makovec, Pucanja, Luknjar, Ratiznojnik, Pavličič in še kdo so avtorji strokovnih zapisov, ki omenjajo tudi gradiva tega arhiva).

⁷ Domači priimki, lokacije, dogodki itd. so mi toliko znani, da je bilo prepoznavanje vsebin posameznih listin prijetno in tekoče delo.

⁸ Kuhar je odličen poznavalec tovrstnih vsebin in mi je bil pri delu v dragoceno pomoč.

⁹ Tovrstna popravila smo opravili kar v knjižnici Ljutomer.

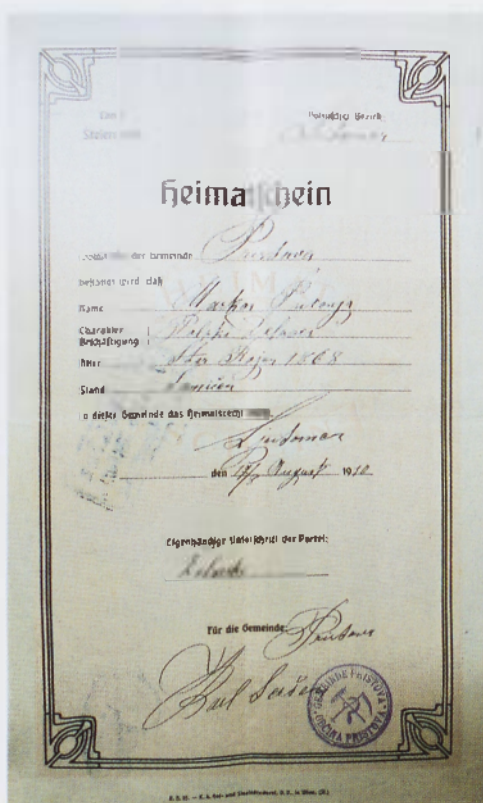
Knjižne raritete so vredne ogleda, ta je iz leta 1736

Iz množine ohranjenega so se počasi prepoznavale prave lokalne dragocenosti: rokopisna Slekovčeva kronika, priložnostne kronike in zapisi drugih avtorjev, knjige bratovščin in društev, knjige dobrodelnih ustanov in podružnic, knjige različnih zapisov iz življenja in poslovanja župnije, knjige matičnih zapisov in vloženi listini, zapisi glede nadarbin, zbrana poročila o gospodarjenju, poslovanju in verskem življenju v župniji po letih in na daljša obdobja in še veliko drugega.

Posamezno listinsko gradivo je zahtevalo več časa in potrpežljivega dela glede prepoznavanja vsebine. Vsekakor me je pri tem delu vodila tudi želja, da bi prav to gradivo kot izbor iz celote lahko služilo novim spoznanjem glede strokovnega opredeljevanja lokalne preteklosti.

Več kot petdeset popolnoma napolnjenih arhivskih škatel listinskega gradiva tako vsebuje vsaj 40 odstotkov vsebinskega gradiva, ki ne opredeljuje verskih vsebin ali je z njim le v posredni povezavi. To pomeni, da predstavlja konkretne vsebine širšega lokalnega pomena, naj gre za

ljudi ali dogodke. V dokaz temu gre omeniti kar nekaj duplikatov, ki jih je najti tudi v drugih arhivih¹⁰.

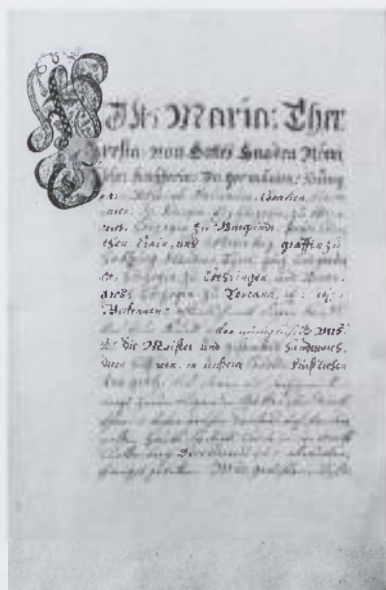
Domovnica iz leta 1910 omenja, komu je bila izdana in kdo jo je izdal, ohranja pa tudi lep pečat nekdanje vaške soseske (občine) Pristava

Zanimivost svoje vrste predstavljajo številne listine, ki so se ohranile po službeni dolžnosti ali tovrstni izredni skrbi tistih, ki so imeli z njimi opravke. V aktualnem času te listine sploh niso bile opredeljene kot arhivska gradiva, danes pa jih zaradi minulega časa in navedene vsebine zlahka uvrstimo mednje. So svojevrstni utrip časa glede malih dogodkov in ljudi, ki jih že zdavnaj več ni.

¹⁰ Enako arhivsko gradivo predvsem splošnih vsebin je najti tudi v Deželnem arhivu v Gradcu, Pokrajinskem arhivu v Mariboru, Zgodovinskem arhivu na Ptuj in še kje. Seveda gre za posamezne primerke gradiva.

Za konec pa velja tudi predstaviti tisto gradivo, ki se je ohranilo v večjih ali manjših količinah in opredeljuje zaključene vsebinske celote za daljši ali krajši čas.

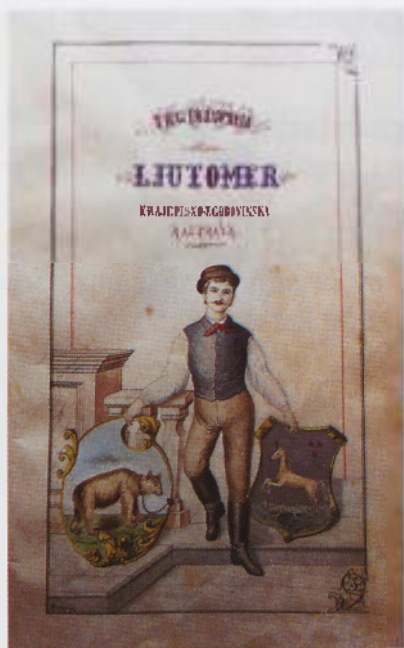
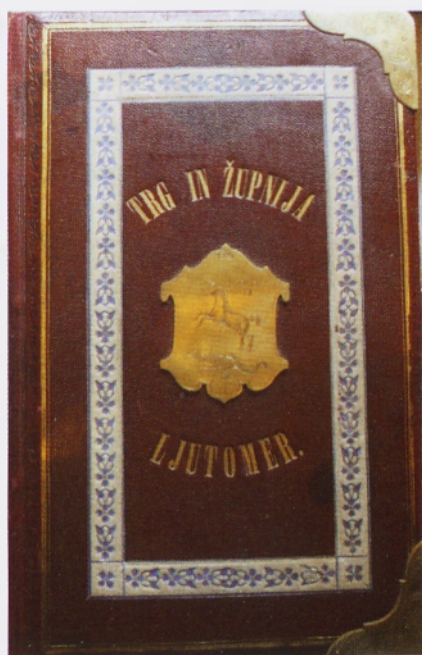
Cesarski patent Marije Terezije iz leta 1746 je v prepisani obliki eden od ohranjenih duplikatov, ki je za razliko onega v **PSM** originalno vezan v trde platnice in skorajda nepoškodovan. Opredeljeni trški privilegiji, pravice, dolžnosti, določila glede cehov, župnije ... kar kličejo k celostni obdelavi in predstavitvi.

Cesarski patent, 1746

Trg in župnija Ljutomer, krajepisno - zgodovinska razprava iz leta 1896 je rokopisni zapis duhovnika M. Šlekovca, ki na več kot tisoč straneh podaja zgodovino Ljutomera in okolice predvsem na osnovi trškega in nekaterih gosposčinskih arhivov¹¹.

¹¹ Tu velja omeniti, da je to gradivo digitalizirano in uporabnikom na voljo tudi v tej obliki. Predvidoma se bodo v letu 2012 in 2013 digitalizirale še druge izbrane arhivske enote. Poleg te kronike obstajajo še krajši kronološki zapisi različnih avtorjev, med temi tudi album fotografij.

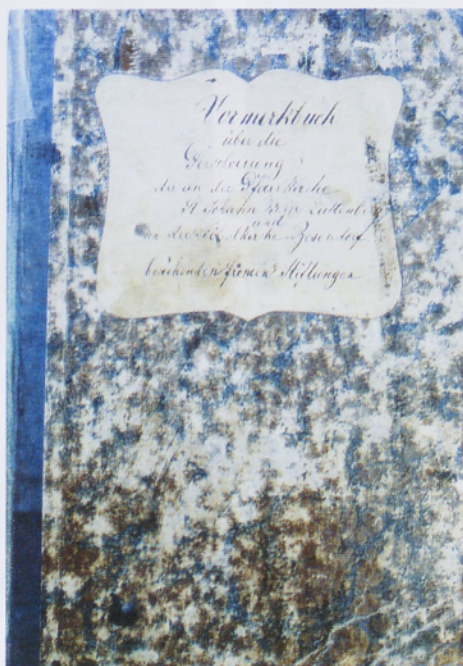
Slekoučeva kronika, platnica in naslovna stran

Knjiga bratovščine kovaških mojstrov

Knjiga bratovščine kovaških mojstrov za leta od 1799 do 1819 naveda sezname in denarne prispevke kovačev od blizu in daleč.

Knjiga ustanov iz leta 1855 v glavnem povzema veliko starejše zapise na posameznih listinah, kar se tiče mašnih in drugih ustanov župljanov, kakor so jih zapustili domači župniji ali podružničnim cerkvam vse do prve četrtine 20. stoletja. Gradivo je ob primerjavi letnih poročil župnikov pristojnim uradom izreden vir raziskovanja in publiciranja. Vzporedno listinsko gradivo¹² te vsebine sega v leto 1725.

Knjiga ustanov, 1855

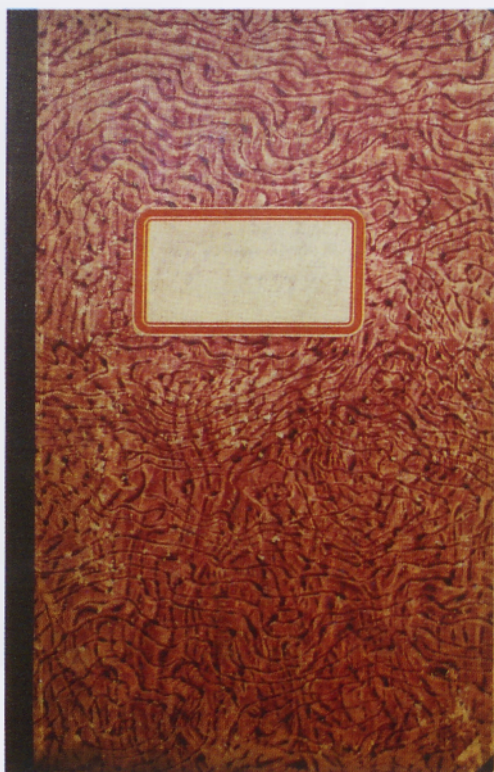
Knjige raznih družb, v glavnem iz 19. stoletja, so zanimivi sezname posameznikov z mnogimi drugimi navedbami, ki v marsičem pojasnjujejo lokalne dogodke.

¹² Omenjeno gradivo zajema celotne sezname raznih ustanov, namen in gospodarjenje z njimi. Zajema obdobje za več kot petsto let. Nekatere so bistvenega pomena za širšo skupnost tako po obliki kot namenu in času delovanja (prim. ubožnica, nadarbinske ustanove itd.).

Knjiga zapisnikov članov društva sv. Frančiška, 19. stol.

Nadarbinska knjiga iz 19. stoletja je prav tako nadaljevanje velikega števila listin, ki opredeljujejo isto vsebino. Poleg navedbe nadarbin samih je skozi čas podano gospodarjenje župnije s tem imetjem, kar vključuje številne druge podatke iz življenja v domačem okolju.

Nadarbinska knjiga, 19. stol.

Oznanilna knjiga s konca 19. stoletja vključno z oznanili v listinski ali priročno vezani letni obliki pomeni zapis dogajanj v župniji tako kronološko kakor tudi iz drugih vidikov: cerkveno, gospodarsko, politično, celo ideološko in ne nazadnje zelo zasebno.

V pregledu gre za pravo kroniko življenja v okolju, ki je še nihče ni ustrezno proučil in predstavil.

Ena od oznanilnih knjig

Matične zadeve, ki so kronološko zložene v škatlah, predstavljajo neizčrpen vir podatkov o ljudeh, ki so v okolju živeli. Tu velja posebej izpostaviti zapuščinske zadeve, ki so vedno znova prisotne v gradivu.

Razni **zapisniki in sezname** so vir različnih možnih analiz, stanj in dogajanj, kakor so se skozi čas zvrstila v župniji in izven nje.

1850

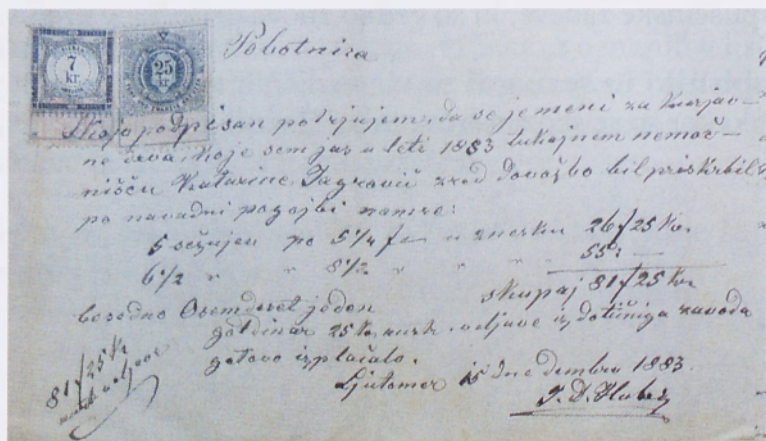

1911

Arhivske listine so tudi pečatirane.

Pečati so svojevrsten vir zgodovinskih podatkov.

Dopisi višjih cerkvenih ali posvetnih oblasti za več kot dve stoletji opredeljujejo dogodke, na katere se spomnimo le ob prebiranju strokovne literature, manj pa vemo, da so se zgodili tudi pri nas: prehod vojske, vojne dajatve, potresi in ukrepi v drugih nesrečah, živinska kuga, nalezljive bolezni, smrti državnikov, vojne škode, gospodarska navodila in ukrepi v sili, pogrešane osebe, tolovajstvo in kriminal, duhovna obnova...

Pobotnica, 1883

Posest nepremičnin, daril, volil, ustanov in drugega imetja župnije je kronološko zajeto tudi v smislu gospodarskega učinka. V to je zajeto tudi delovanje ubožnice¹³ in podobnih dejavnosti, ki so zaživele v župniji in trgu skozi darovano imetje pokojnih župljanov. Vzorni listinski pregledi so lep primer varovanja podarjenega imetja z namenom tudi za današnji čas in čakajo na strokovnjaka, ki jih bo povzel, obdelal in predstavil javnosti.

Lep primer računa za dimnikarske storitve, 1914

Fotografije, načrti, časopisni izrezki, različni sezname, zapisniki, opombe posameznikov in skupin, računi, pobotnice za delo, mašne zadeve, korespondenca, dopisi vseh vrst, zaključnice, povpraševanja in ponudbe, reševanja zadev s pomočjo višjih instanc, prebivalstvo župnije, podružnice, kapele in druga znamenja, pokopališča ter nešteto drugih zapisov zaključuje tudi ohranjen propagandni material za vse mogoče stvari, verski tisk, podobice in PTT dokumenti¹⁴.

¹³ Glej članek R. Pavličiča o ljutomerskem trškem špitalu v *Zgodovinskih listih* 2011.

¹⁴ Prav to gradivo je najbolj obširno. Kot zhrana celota, ki se po vsebini ponavljala ali dopolnjuje, lahko izredno lepo opredeli tudi dogajanja, ki so se zgodila v župniji in širši okolici. Vsebinsko je vsekakor izziv vsem raziskovalcem.

Arhivski dokument, kakršnih je na tisoče v arhivu Župnije Ljutomer

Zaključim lahko, da danes vzorno urejen arhiv¹⁵ Župnije čaka tudi na stroko, ki ga bo obdelala po vsebini na pripraven način ter ugotovitve predstavila javnosti. Za to in za osnovni vpogled v arhiv pa moja iskrena hvala vsem tistim, ki so omogočili ureditev arhiva in dela v njem.

Arhiv Župnije Ljutomer v času urejanja, junij 2012

¹⁵ Kot že omenjeno, arhiv vsebuje priročno knjižnico in zbirko knjižnih raritet. Stare misale, brevije, tiskane biblije vse od 18. stoletja dalje in druge publikacije, ki služijo za potrebe verskega življenja, velja predstaviti ob drugi priložnosti.

To in ono o Miklošičih

Priimek Miklošič¹ je imenskega izvora in je nastal iz osebnega imena Miklavž, v prleškem narečju Mikloš, torej sv. Nikolaj, ki ga še kako poznamo in praznujemo meseca decembra, ko kot dobri mož obdaruje pridne otroke.

Nastanek priimka v našem okolju bi težko časovno opredelili. Verjetno je iz 15. stoletja ali celo prej, ko je potreba po priimkih, torej po podvojitvi imena, postala dovolj izrazita tudi v vsakdanjem vaškem okolju.

Pri pregledu nekaterih arhivskih dokumentov iz navedenega obdobja, ki navajajo številne posameznike predvsem iz vinorodnih krajev, sicer ugotavljam skromno pojavljanje priimka Miklošič, kar pa nikakor ne pomeni, da ga ni bilo.

Register moštne desetine križnikov komende Velika Nedelja iz leta 1495² Miklošičev ne omenja. Sicer je v dokumentu še zaznati večjo prisotnost poimenovanja gornikov le z enim imenom ali se namesto priimka navaja kraj, od koder je kdo izhajal. Tudi druga navedba ob imenu je pogosta³.

*Rafael Pavličič, študent zgodovine, Filozofska fakulteta Maribor.

O izvoru in nastanku priimkov piše veliko avtorjev. Priimek Miklošič je nastal iz osebnega imena po uveljavljenem ključu: Mikloš (Miklavž, Nikolaj) – Miklošič (sin, potomec).

Kopije dokumenta se nahajajo v Zgodovinskem arhivu na Ptuj.

Ob osebnem imenu je pripis Suppan, Müller, Weber, Sohn ..., kar seveda prej pomeni funkcijo, odnos ali dejavnost kot pravi priimek.

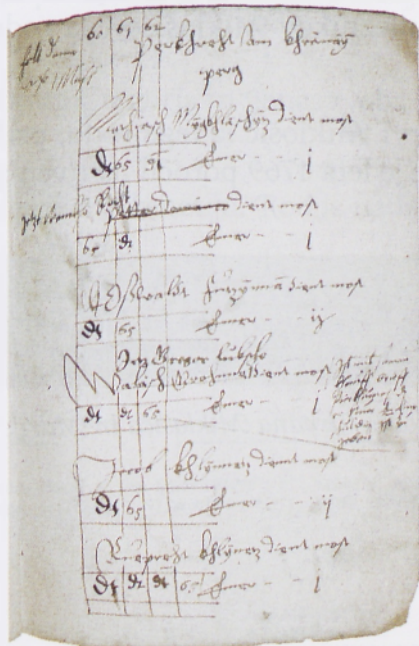
Naslovna stran Registra gorniških dajatev, 1505

Register gorniških dajatev križniške komende Velika Nedelja iz leta 1505 je obsežen zapis posameznikov iz naših vinorodnih krajev, ki navaja okrog tisoč (!) gornikov⁴.

Tudi v tem zapisu je še najti le osebna imena ali imena v drugih povezavah, a večina jih je že s priimki, kakršne poznamo še danes. Čeprav dokument Miklošičev ne navaja, nikakor ne pomeni, da jih v bližini ni bilo, kakor to navajajo tudi nekateri zgodovinarji. Gre namreč le za seznam gornikov ene gosposčine, torej bo Miklošiče v tem času treba

⁴ Dokument se nahaja v Centralnem križniškem arhivu na Dunaju (DOZA), fond komenda Velika Nedelja. Kolikor mi je znano, javnosti še ni predstavljen.

iskati drugje. Da je bil priimek živ in prisoten, je smiselno sklepati, saj ga najdemo v urbarju in gorniškem registru gosposčine Negova 1560–1562⁵, ki navaja Matijo Miklošiča (tudi Miklaušiča) kot gornika v okolici Kunove. Podoben zapis priimka najdemo konec 17. stoletja tudi v župniji Štrigova.

Stran iz urbarja, ki navaja priimek Miklošič

V kolikor upoštevamo, da so navedeni dokumenti le majhen del razpoložljivega arhivskega gradiva, kjer so (morebiti) navedeni Miklošiči, velja preskočiti stoletje in se ozreti v tačas že vzpostavljene cerkvene matice⁶. Tu pa je Miklošičev veliko.

Priimek najdemo v vaseh križevske župnije, v vinorodnih krajih župnij Miklavž, Ormož, nekaj kasneje v Ljutomeru in še kje. Navedeni kraji

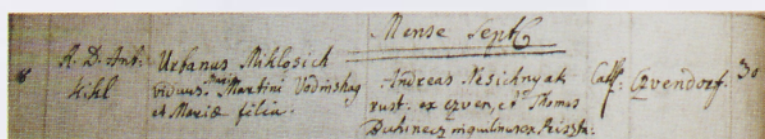
⁵ Dokument se nahaja v Pokrajinskem arhivu v Mariboru, fond gosposčine Negova.

⁶ Cerkvene matice (krstne, poročne in pokopne) so župnije v naši okolici v glavnem pričele voditi v 2. polovici 17. stoletja. Najstarejše knjige so povsod precej uničene, mnoge strani manjkajo, so nečitljive in z napačnimi vpisi. Gradivo hrani Nadškofjski arhiv v Mariboru.

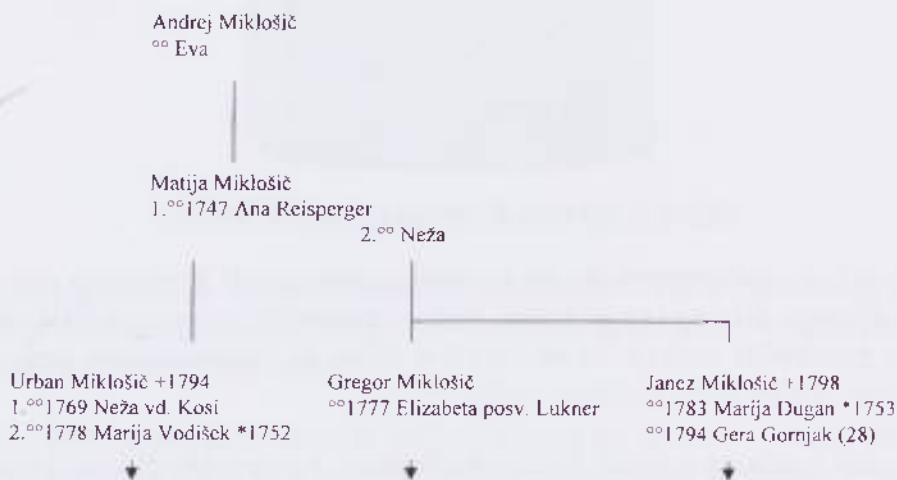
tudi kažejo, kako je življenje vodilo generacije in posameznike rodu jezikoslovca Franca Miklošiča⁷.

Namen mojega zapisa ni vnovično iskanje korenin in rodoslovne podobne velikega učenjaka, ampak želim ob Miklošičevem letu 2013, kakor ga je svečano razglasila Občina Ljutomer, predstaviti nekaj dogodkov, dokumentov in posameznikov Miklošičevega rodu, ki morda javnosti niso povsem znani⁸.

Vsekakor pa je bil prvi Miklošič iz tega rodu, priženjen v ljutomersko župnijo, Urban, ki se je leta 1769 poročil na Cven z Nežo, vdovo po Juriju Kosiju.

Vpis poroke vdovca Urbana Miklošiča in Marije Vodišek, 1778

⁷ Genealoško podobo Miklošičevega rodu je obdelalo več avtorjev, a vsi od Francovega očeta naprej. Nazadnje M. Rugale in M. Preinfalk v delu *Blagosloavljeni in prekleti*, 2011.

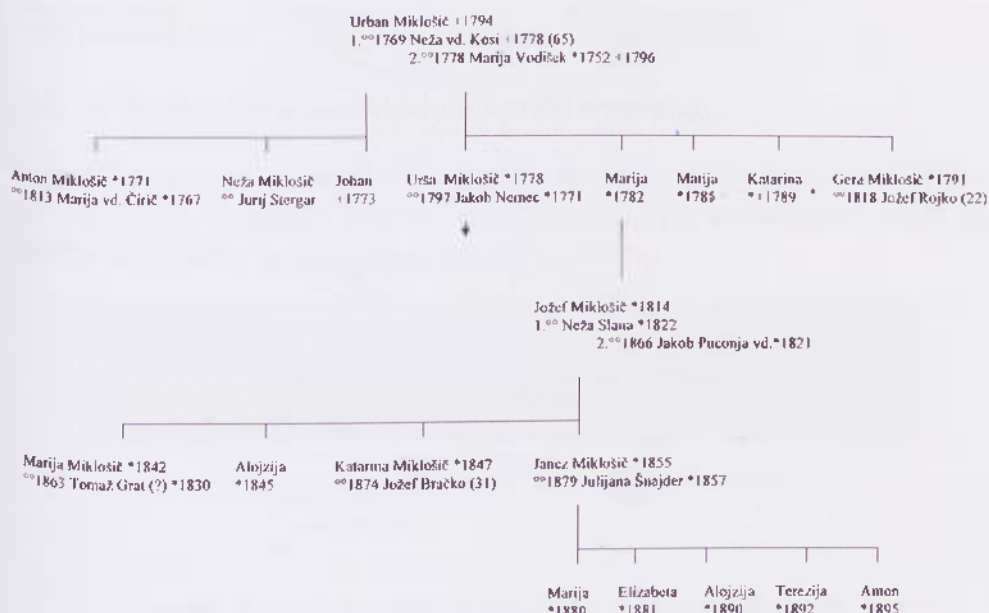
⁸ Ta zapis v glavnem govori o Miklošičih v župniji Ljutomer, ob strani pa pušča linije v župnijah Miklavž in Svetinje, prav tako tisto, ki je nekaj časa v 19. in 20. stoletju živela na Podgradju.

Urban je bil sin zakoncev Matije Miklošiča in njegove žene Ane, rojene Reisperger, iz Zasave v miklavževski župniji.

Oče Matija je bil vinogradnik, čeprav obstoječi vpisi tega konkretno ne navajajo. Ker so se zakoni v tistih časih sklepali med stanovsko enakimi partnerji, lahko to sklepamo, saj je žena Ana izhajala iz znane vinogradiške družine⁹.

Urban je imel še polbrata Gregorja in Janeza, oba iz drugega očetovega zakona.

Urban si je na Cvenu priženil kmetijo. Rod je nadaljeval z otroki iz drugega zakona z Marijo Vodišek¹⁰.

Reispergerji so bili veliko generacij vinogradniki v Železnih Dverih, v Nunki Grabi in na Radomerščaku. Zasedimo jih tudi v župniji Mala Nedelja, v Miklavžu in v trgu Ljutomer kot tržane.

Gorniki Vodiški izhajajo z Vinskega Vrha v miklavževski župniji. Marija je bila kmečka hči iz Pristave 16, kamor se je priženil njen ded Matija Vodišek, ko je leta 1715 vzel Uršo Pavličič in zagospodaril na njeni kmetiji.

Od Urbanovih osmih otrok v obeh zakonih se je sin Anton poročil s sovaščanko Čiričevo, hči Neža s Stergarjem, prav tako s Cvena, hči Urša je vzela Cvenčana Nemca, najmlajša Gera pa je šla za snaho k Rojkom v zaselek Krčje v bližnji štrigovski župniji.

Cvenski Miklošiči so se obdržali s potomci Jožefa, ki je bil nezakonski sin Urbanove hčere Marije. Jožef Miklošič se je namreč poročil z Nežo Slana. Njunega sina in dve hčeri pa so poroke spet ponesle v vinorodne kraje, kjer so se jim otroci rojevali vse do izteka stoletja, rod pa je živ še danes.

1879

(Prej.)

Vrtačenski stan iz leta slovesi.

*Janez Ivan Miklošič, jedynak staršev Jožefa
Miklošič, vinčarja v Vrtačenski grabi in Marije
rojene Slana Vrtačenski, samice in nevestine,
kateoliške vere, stanovalce v Vrtačenski grabi, h. št. 13,
v Vrtači, Julijana Snajder, Jakob naga Jožefa
Snajder, ugerovjake na Regu in ugerovjake
v žene Marije rojene Vrtačenski, samice in
nevestine hči kateoliške vere, stanovalke h.
št. 14 Vrtače, žene.*

in obliči.

*Dr. jur. dr. J. Snajder, Dr. jur. dr. J. Snajder,
Kopar, Vrtače.*

*Prav tako sprejeto po bilni in leg. premetanju,
ne bi izleglo in ali bi bilo mogoče in izleglo,
tudi v Vrtačah, kjer je parohialni kateoliški
bratovščina.*

*Officium parochiale S. Spiritus p. Polstran
die 8. februarii 1879*

*A. Scherzinger
C. T. Ernst, parochus*

Zapis oklica Janeza Miklošiča in Julijane Snajder, 1879¹¹

Ploden je bil tudi zakon Urše Miklošič in Jakoba Nemca na Cvenu, nju-
ni potomci pa v številnih priimkih živijo še danes in so daljni sorodniki
Franca Miklošiča.

¹¹ Dokument se nahaja v arhivu Župnije Ljutomer.

Urša Miklošič *1778

°°1797 Jakob Nemec *1771

Marija Nemec *1798

°°1836 Tomaž Sever *1807

Gera Nemec *1804

°°1823 Jožef Babnjak (19)

Jakob Nemec *1808

°°1829 Ana Zemljčič *1811

Jožef

*1812

Franc
*1829

Matija Nemec *1832

°° Marija Kranjc

Marija

*1834

Terezija Nemec *1836

°°1860 Peter Pučko *1835

Martin

*1838

Jakob

*1840

Julijana in Ana

*1843

Peter Nemec *1858

°°1890 Julijana Rajh *1870

Jakob Nemec *1863

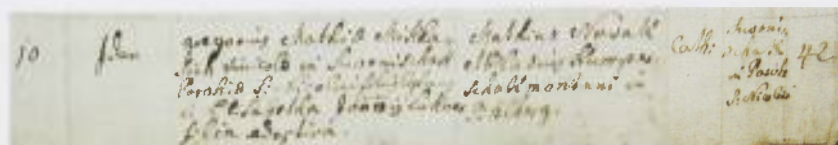
°°1889 Julijana Filipič *1869

Alojzija Nemec *1868

°° Jakob Zemljčak *1861

Tudi na Radomerščak so Miklošiči prišli s poroko.

Leta 1777 se je namreč z Luknerjevo posvojenko Elizabeto poročil Gregor Miklošič. Urbanov polbrat, sicer *vinicola in Suornischak*¹², je bil sin Matije Miklošiča in njegove druge žene Neže.

Vpis poroke Miklošiča in Luknerjeve posvojenke

K ženinovemu imenu sodi ta pripis, ki v tem primeru pomeni, da je šlo za viničarja ali kvečjemu manjšega vinogradnika. Pravi gorniki so omenjeni kot »berghodi, montanusi, montani«, kar vidimo v pripisu ob pričah Matiji Novaku in Blažu Kumperščaku. Glej tudi: Kumperščak B., B., V. Kumperščaki, *kronika rodbine Kumperščak*, 1. del, Maribor: samozaložba, 2011. Zanimivo je, da avtorji, ki so že predstavili to poroko, ne omenjajo Luknerjeve kot posvojenke, čeprav je to izrecno zapisano.

Luknerji so bili prastara rodbina vinogradnikov na Radomerščaku, sorodniki pa so živeli v bližnjem trgu Ljutomeru kot sodarji¹³. Zeta Gregorja in posvojenko so dobro sprejeli in zanju poskrbeli, saj je par živel veliko let na naslovu Luknerjev na Žerovinščaku 42.

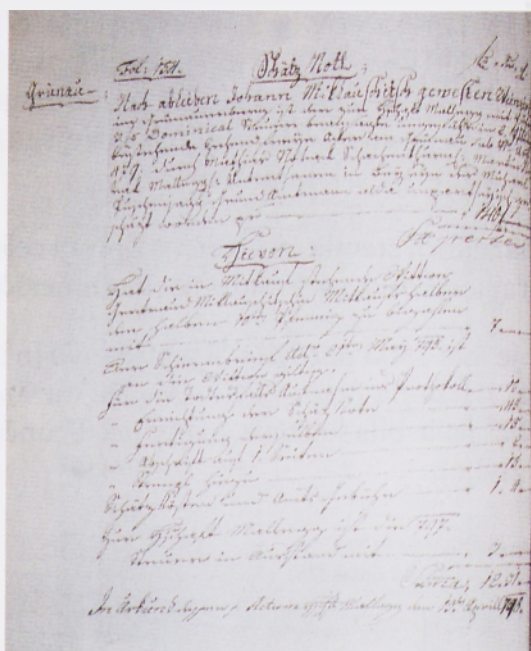
Šest let kasneje se je na Žerovinščak¹⁴ priženil še en Urbanov polbrat in Gregorjev brat Janez Miklošič. Ta je vzel Marijo iz premožne vinogradniške družine Duganov, ki je prav tako v eni liniji živela v bližnjem trgu Ljutomeru¹⁵.

Janez je umrl leta 1798. Inventar njegovega imetja ne navaja dedičev, čeprav je bil dvakrat poročen. So pa žerovinski Miklošiči po priimku preživeli še dve stoletji.

¹³ Luknerje kot gornike v Radomerju omenja že arhivski zapis v dokumentu »Rauchgeld« iz leta 1570. Rod je v tem kraju izumrl s Francem Luknerjem v 2. polovici 20. stoletja, v trgu Ljutomer pa nekaj desetletij prej. Stranska linija se je preselila na Hum in v nekaj vejah živi še danes. Glej tudi: Luknjar, Peter. *Naš rod*, Ljutomer: Zgodovinski listi, 1997; *Ljutomerski tržan Pavel Lukner*, Ljutomer: Zgodovinski listi, 2003.

¹⁴ Žerovinščak in Radomerščak lahko v zapisih včasih poistovetimo. Gre za poseljenost majhnih sosednjih lokacij.

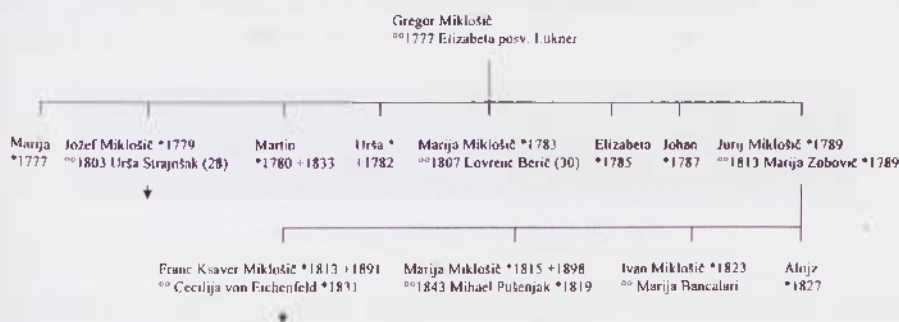
¹⁵ Dugani so bili vinogradniki v Železnih Dverih, trška linija pa se je ukvarjala z usnjarstvom. Marijin oče Andrej Dugan, rojen 1716, se je prvič ženil z Nežo Misleta z Radomerščaka, Marijino materjo, drugič pa z Gero Pavličič, hčerjo Jurija Pavličiča in njegove žene Marije iz Babincev.

Popis premoženja po umrlem Janezu Miklošiču, 1798¹⁶

Nekaj let kasneje najdemo Miklošiče tudi v Presiki¹⁷.

Toda vrnimo se raje na Radomersčak, kjer se je tačas v Gregorjevem zakonu s posvojeno Luknerjevo rodilo osem otrok.

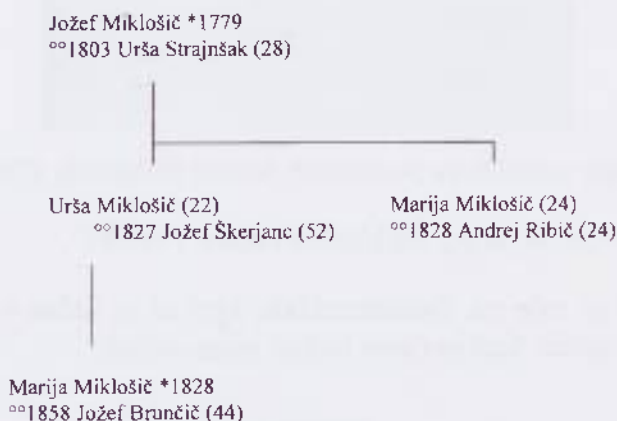
Urbar gosposčine Branek, PAM.

Ta linija Miklošičev rodoslovno še ni povsem raziskana in je verjetno v sorodu z onimi Miklošiči iz krajev v župniji Štrigova.

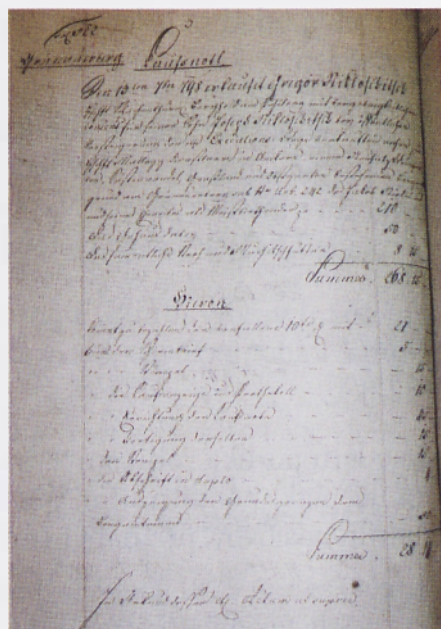
Drugi po vrsti je bil sin Jožef Miklošič, rojen leta 1779. Očitno ga je oče še posebej cenil, kajti že leta 1798 mu je kupil posest¹⁸. Zapis o nakupu navaja vinograd, kostanjev gozd, travnik in sadovnjak s pripadajočo hišo in gospodarskimi poslopji. Da je šlo za manjše imetje, podložno gosposčini Branek, pove znesek kupnine.

Po primerjavi urbarialnih števil in glede na opis bi celo mogli spoznati kasnejši rojstni kraj jezikoslovca Franca na Radomerščaku.

Jožef Miklošič se je leta 1803 poročil s Strajnsakovo in imel le dve hčeri. Obe sta se poročili, Urša na Staro Cesto, Marija na Radomerščak. Uršina nezakonska hči pa je bila kasneje snaha pri Brunčičih v Noršincih (njeni potomci še živijo).

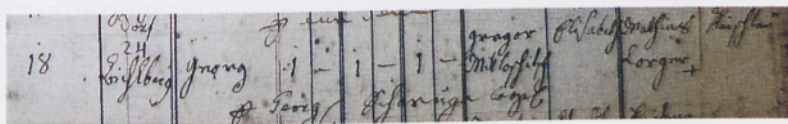
¹⁸ Glej opombo 16.

Zapis o nakupu nepremičnin Jožefu Miklošiču, 1798

Martin Miklošič, drugi sin Gregorja in žene, posvojene Luknerjeve, se je rodil leta 1780. Starši so mu omogočili šolanje in postal je duhovnik. Velja za slovenskega narodnega buditelja¹⁹. Umrl je leta 1833.

Zadnji Gregorjev otrok je bil Jurij Miklošič. Rodil se je na Radomersčaku leta 1789.

Vpis krsta Jurija Miklošiča, 1789

Jurij Miklošič pričenja novo življenjsko zgodbo svoje rodbine najprej na Radomersčaku, nato pa v trgu. Kot 16 letnika ga najdemo med dijaki

¹⁹ Šedivy, Jan. *Martin Miklošič - neznani narodni buditelj*, Ljubljana: Kronika, 1967; »Kirchen Büch«, duhovnikov zapis, hrani arhiv župnije Ljutomer.

varaždinske gimnazije. Dokaj mlad se je leta 1813 poročil z Marijo Zobovič, trško hčerjo iste starosti.

Marijin oče Johan Zobovič je sicer izhajal z Vinskega Vrha (kraj je že omenjen v povezavi z Miklošiči), po poroki z Marijo Dolinar²⁰ pa je bival v Ljutomeru kot tržan in vinski trgovec. Njegovo imetje je moralo biti precejšnje, prav tako ugled, saj ga navajajo številne trške listine²¹.

Tudi Zoboviči so bili premožni vinogradniki, s porokami pa že prej povezani z Luknerji, tako na Radomerščaku kot v trgu, kjer je bil Jožef Zobovič trški mizar (1822).

Mlademu paru se je že v letu poroke rodil sin Franc Ksaver Miklošič, kasnejši jezikoslovec in učenjak, nobilitiran in povišan v dednega viteza, nosilec številnih častnih naslovov, priznanj in odlikovanj ter največji mož Prlekije.

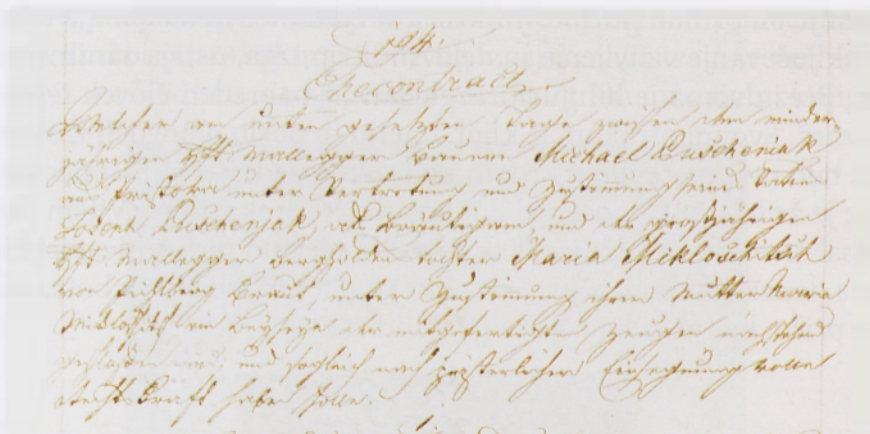
Življenjska pot ga je povedla na Dunaj, v glavno mesto tedanjega cesarstva. Opazno strokovno delo in pomembne službe so ga dvignile visoko nad okolje, iz katerega je izhajal²².

Hči Marija, ki se je rodila leta 1815, se je poročila leta 1843 s kmečkim sinom Mihaelom Pušenjakom, kmečkim sinom iz Pristave 13. Vsaj do-
slej so jo navedbe ob pomembnih bratih bolj ali manj prezrle in o njej skoraj ni nič zapisanega.

²⁰ Dolinarja je leta 1835 poročila tudi Barbara Miklošič iz Presike.

²¹ Pokrajinski arhiv Maribor, fond trg Ljutomer, različne škatle.

²² V nadaljevanju zapisa bo o Francu Miklošiču zapisano le tisto, za kar se domneva, da javnosti ni znano.

Začetni del zapisa poročne pogodbe med Mihaelom Pušenjakom
in Marijo Miklošič, 1843

Kot tretji otrok je bil rojen leta 1823 Janez (Ivan) Miklošič. Po šolanju ga je pot zanesla v Maribor, ki je doživljal kulturni in siceršnji utrip v Slomškovem času. Poročil se je z Marijo Bancalari in postal znan organist, čitalničar, glasbeni pedagog in didaktik²³. Ljutomerčani pa so vedeli povedati, da je njegova žena kuhala samemu škofu Slomšku²⁴.

Alojz, četrti otrok Jurija Miklošiča in Marije, rojene Zobovič, se je rodil leta 1827. Po poklicu je postal krojač in tudi o njem zapisi ne povedo veliko. V arhivu Župnije Ljutomer se je ohranila cerkvena poizvedba glede njegovih prednikov. Oddaljeni hrvaški Osijek, od koder je prišla, pa v povezavi z Alojzom ostaja manjša neznanka, v kolikor ne gre povezati drugih podatkov iz Miklošičevega zbornika²⁵. Vsekakor pa je bil Alojz leta 1852 lastnik Miklošičevega trškega imetja, ki ga je čez sedem let prodal trgovcu Hönigmannu iz bližnjih Križevcev.

²³ Slovenski biografski leksikon.

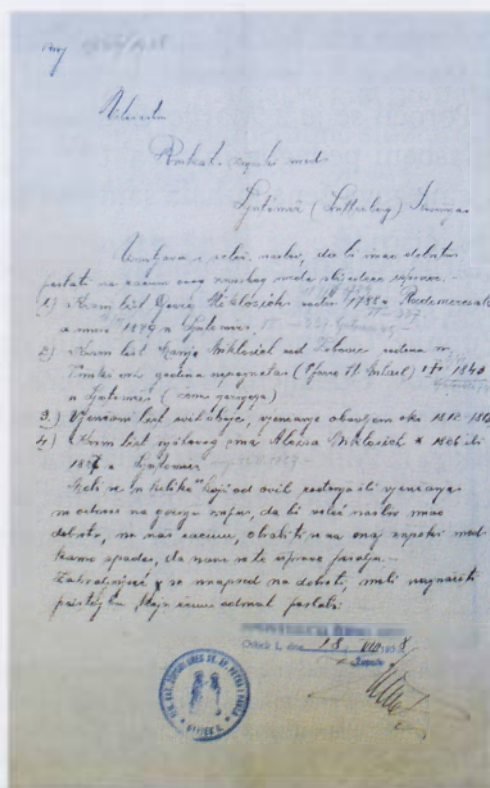
²⁴ Pred časom mi je bilo dano na vpogled rokopisno delo znanega Ljutomerčana, rodoljuba in naprednjaka iz 19. stoletja. Gre za zanimivo družinsko kroniko z naslovom »Liber Domus H...« (na željo potomcev ne omenjam imena in priimka). Kronika poleg podatkov o rodbini opisuje in komentira lokalne dogodke za več kot 150 let. Tudi marsikaj o Miklošičih. Ni pomembno, če so omenjeni dogodki resnični ali ne. Napisani podatki so zanimivi in vredni branja, saj je bil pisec tudi član trškega magistrata, izobražen in nasploh zelo aktiven.

²⁵ Vrbnjak, Viktor. *Miklošičev zbornik*, Maribor: Kulturni forum, 1991.

Čakšen je bil prihod Jurija Miklošiča v Ljutomer in kakšno je bilo njegovo vključevanje v življenje in delovni utrip trga, ostaja zanimivo uganjanje. Brez dvoma je bil Jurij razgledan in napreden človek ter dober poslovnež. Svojim otrokom je kljub imetju in poslu omogočil izobrazbo, kar ni bilo ravno pravilo v krogih podeželskega trga. V hiši nedaleč od cerkve je že leta 1833 posloval kot gostilničar in kramar. V tem času je podpisal številne zadolžnice, kar govori o njegovi poslovni sposobnosti tudi na denarnem področju. Tržani so ga občasno vabili za botra ali poročno pričo, kar je tudi svojeročno podpisal.

Young Hillisfit

Podpis Jurija Miklošiča na enem od mnogih dokumentov, 1833

Cerkvena poizvedba o Miklošičih iz Osijeka posebej omenja Alojza, 1938

O Jurijevi podjetnosti bi lahko še veliko rekli. Leta 1833 je recimo sodeloval na dražbi vina, kakor je to letno izvajal magistrat. Še več pa pove sam zapis o ovrednotenje njegovega imetja v trški urbarialni knjigi²⁶.

Magistrat Ljubljana den 18. Oktobr 1833. 1 2 33

Licitations-Protokoll

Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll
den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:

Versteigerung
des Weinhandelsrechts,

1. Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:

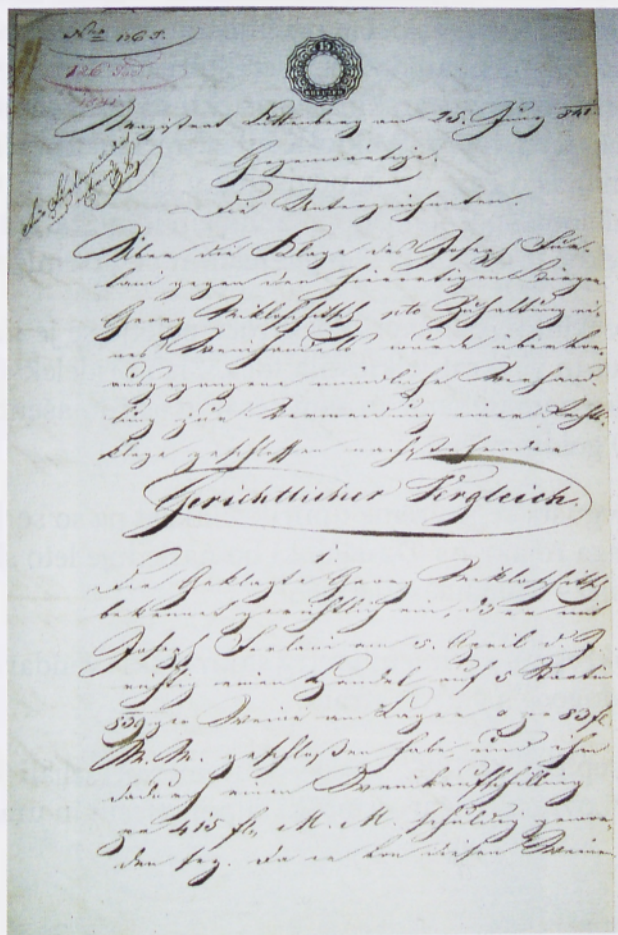
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	70 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	71 fl. 30 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	72 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	73 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	74 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	75 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	76 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	77 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	78 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	79 fl. 10 kr.
Der hiesige Rath des Magistrats, Licitations-Protokoll den 18. Oktobr 1833, bezugnehmend auf:	80 fl. 10 kr.

Licitacijski zapisnik za vino,
kot kupec je sodeloval Jurij Miklošič, 1833²⁷

²⁶ Vrednost Miklošičevih nepremičnin v Ljutomeru je precej presegala povprečje. V primerjavi z drugimi bi ga uvrstili med premožnejše tržane. Tudi v času prodaje vrednost ni padla.

²⁷ Protokoli trškega magistrata, fond trga Ljutomer, PAM.

Jurij Miklošič je menda imel na svojem domu v Ljutomeru dvakrat požar. Govorilo se je, da je enega podtaknil kar sam, drugega pa da so mu zanetili tržani, s katerimi je bil vedno v sporih³⁰. Da to niso bile le govorice, trška knjiga sodnih protokolov v kratkem času navaja kar pet odprtih tožb in sporov Jurija Miklošiča s tržani³¹. Vsebine in zneski, zaradi katerih se je tožaril, zdaleč niso zanemarljivi. Vsaj v dve tožbi je vmes posegel celo trški magistrat z županom na čelu.

Zapis ene od tožb Jurija Miklošiča s tržani (Jožef Forlan), 1841

³⁰ Glej opombo 24.

³¹ Gradivo se nahaja na več mestih trškega fonda v PAM.

Z odhodom Miklošičev iz Ljutomera in s prodajo njihovega imetja je počasi ugašal tudi spomin nanje. A le za kratek čas.

Slabo desetletje je minilo, kar je v nekdanji Miklošičevi hiši bila Hönigmannova trgovina, že so se Miklošiči uveljavili drugje. V času čitalnic in taborov se je slišalo o naprednem delu učitelja Miklošiča v Mariboru. Glasovi o zaslugah in časteh, ki si jih je pridobil Franc Miklošič na Dunaju, pa so Ljutomerčane povsem prevzeli. Na svojega rojaka so postali ponosni, kadar koli je naneslo. Ob omembah njegovega imena so se počutili tudi sami bolj pomembno kot sicer. Stari spori in očitki, da se pravi tržani ne družijo z »vincarskimi« prišleki, so bili zdavnaj pozabljeni in zatajeni³². Ne nazadnje je Miklošič bil edini Ljutomerčan (in Prlek), ki je dosegel najvišjo čast, to je povišanje v plemiški in viteški dedni stan s svojim delom, sposobnostjo in znanjem in ne zaradi premoženja, kakor sta to nekoč pridobila pl. Freyenfeldt in pl. Stremizberg³³.

Leta 1882 je v Ljutomeru završalo. Vroče poletje se je izteklo. Bila je nevihtna letina in večkrat je klestila toča. Slab pridelek je pri mnogih povzročil veliko pomanjkanje in sam cesar je osiromašenim pomagal z donacijo 4000 goldinarjev³⁴.

Proti koncu avgusta se je vreme umirilo. Takrat pa so se Ljutomerčani spomnili svojega rojaka na Dunaju, ki bo naslednje leto slavil častitljiv življenjski jubilej – sedemdesetletnico.

Treba je bilo ukrepati, saj imeniten trg »lotmerški« vendar ne bo ob tem pomembnem dogodku stal ob strani.

V nedeljo, 3. septembra 1882, so se v Ljutomer pripeljali Božidar Raič, Karel Glazer, Lovrenc Požar, ormoški župnik Jesih in uradnik Kranjc,

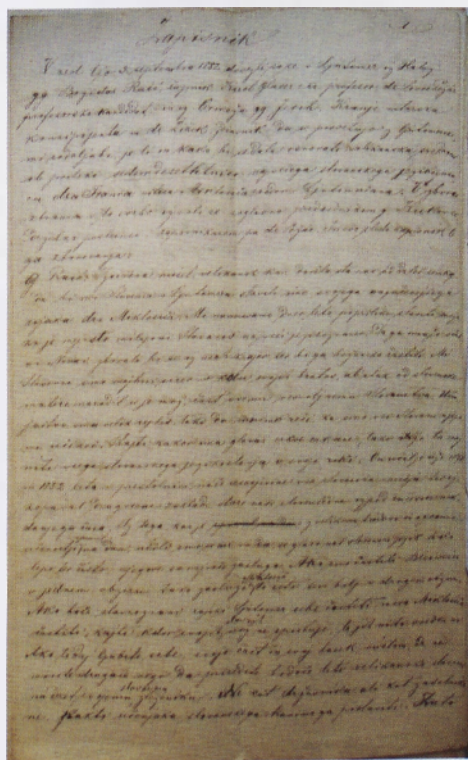
³² Glej opombo 24.

³³ Janez Jurij Khosse pl. Freyenfeldt (+1714), ljutomerski tržan in braneški oskrbnik, nobilitiran 1695;
Maksimiljan Ksaver Kajetan Stremizer pl. Stremizberg (*1722 +1800), trški pisar, kasneje braneški oskrbnik, nobilitiran 1765.

³⁴ Slekovec, Matej. *Trg in župnija Ljutomer*, rokopisna kronika, 1896, arhiv Župnije Ljutomer.

dr. Žižek – vsi z namenom, da se z veljaki iz trga pomenijo, kako obeležiti Miklošičev jubilej.

Ob navdušenih pozdravih, domoljubnih vzklikih in vsesplošnem vsebinskem poviševanju Miklošičevega imena in njegovih zaslug, so končno napisali celih šest strani dolg zapisnik³⁵. Imenovan je bil poseben odbor, ki bo skrbel, organiziral in izvedel javno prireditev kot obeležje Miklošičeve obletnice v sestavi: deželni poslanec Kukovec, župnik Šrol, kaplana Jurkovič in Simonič, tržani Sršen, Horvat, Kryl, dr. Šlamberger, Gomilšek, dr. Mravljak, Kovačič in Vaupotič. Te in one zamisli, predlogi in ideje so kar padale na papir. Da bo končno nekdanja Miklošičeva hiša v trgu dobila spominsko tablo, je bilo še najmanj za postoriti.

Začetek obširnega zapisnika pobudnikov Miklošičeve obletnice, 1882

Rokopisni zapisnik se nahaja v arhivu Župnije Ljutomer. Glej tudi zapis o Francu Miklošiču v Stopinjah, 2012.

Kljub nekaterim kasnejšim spremembam in zapletom je obeležitev obletnice uspela, tudi telegram s čestitko je poiskal naslovnika na Dunaju. A pomembnost, ki so jo Ljutomerčani takrat čutili, je botrovala, da je trška oblast rojaku Francu Miklošiču izrekla tudi častno tržanstvo³⁶.

A delegacija imenitnih tržanov, ki je z izrekom potovala na Dunaj, se je poklapana vrnila, saj jih dr. Franc vitez Miklosich menda ni želel sprejeti ...

Grb, podeljen ob Miklošičevi nobilitaciji³⁷

V Ljutomeru pa z Miklošiči še zdaleč ni bilo konca.

Dunajska univerza, kjer je Franc Miklošič služboval in kjer si je prislužil vklesan častni zapis svojega imena, v niši centralne zgradbe pa tudi doprsni spomenik, je namreč trgu Ljutomeru podarila kopijo tega spomenika (1897).

³⁶ Glej opombo 24.

³⁷ Povzeto po: Rugale, Mariano; Preinfalk, Miha. *Blagoslovljeni in prekleti*, Ljubljana: Vihar, 2011.

*Miklošičev spomenik v poslopju dunajske univerze
in v Ljutomeru (J. Scherpe, 1855–1929)*

Namestitev in odkritje takšnega spomenika je moral biti velik dogodek za trg in okolico. K temu je klicalo tudi ustrezno vabilo. Verjamemo, da je prireditev uspela.

Vabilo³⁸ na odkritje Miklošičevega spomenika v Ljutomeru, 1926

³⁸ Vabilo se nahaja v arhivu Župnije Ljutomer.

Žal pa spomenik v Ljutomeru ni imel lepe prihodnosti.

V času okupacije 1941 so mu nasilneži najprej odbili nos, nato pa v ime-
nu nacizma še glavo. Domoljub Rudi Stegmüller z bližnjega Kamenšča-
ka jo je skrivaj odnesel in zakopal v zemljo, kamor je priložil tudi svoje
pisanje.

Po vojni so glavo odkopali, jo namestili na podstavek spomenika, Steg-
müllerjevo pismo o tem dogodku pa je na ogled v ljutomerskem muze-
ju.

T narobe je zemljo izročiti od
nemških zločincev odstranjenega
spomenika glavo velikega Slovence
Francu Miklošiču ki so ga nemci
8. majnika 1941 razbili in pozneje
glavo odvrli v gozd v jasek, kjer
smo jo našli in jo resnično
nemški zločinskih lokami.
Rudi Stegmüller 12. 5. 1941.
Vse kar je slovenskega nam hoče
uniciti, rušiti, označiti za
Hitlerjevo kulturo nemške barbarске
mislitve kar hočemo ohraniti moramo
uniciti, v narobe je zemljo,
to je svoboda, ki nam jo označijo
p. Nemci - unicate Slovence.

Stegmüllerjevo pisanje, ko je zakopal glavo Miklošičevega spomenika, 1941

S poimenovanjem trga, kjer stoji nekdanja Miklošičeva hiša in spome-
nik, po Francu Miklošiču, je še eden od dogodkov, s katerim smo pri-
merno počastili spomin na velikega rojaka.

Dr. Franc vitez Miklošič

Miklošičeva številna strokovna dela se kljub oddaljenemu času še vedno tiskajo in so aktualna. Šam pa že veliko let počiva v družinski grobnici na častnem delu dunajskega centralnega pokopališča.

Miklošičev grob, Dunaj, Centralno pokopališče, Gr. 41b

Čedinska imena v Franciscejskem katastru iz leta 1824 za Apaško kotlino

Uvod

Apaška kotlina (tudi Apaška dolina oz. Apaško polje) ima bogato zgodovino. Apaško polje je ravnina na Štajerskem (severovzhodni del), ki se razprostira na površini 36 km² in višini od 210 do 230 m ter sega na severu do Mure, ki tu predstavlja državno mejo med Slovenijo in Avstrijo, na jugu pa do Slovenskih goric. Celotno območje je izrazito kmetijsko. V letu 2006 je nastala tudi samostojna Občina Apače¹.

Pojem in pomen Franciscejskega katastra

Avstrijsko cesarstvo se je skoraj skozi vso zgodovino borilo s finančnimi težavami. S prizadevanji za povečanje državnih dohodkov je bila kot najbolj zanesljiv vir dohodka izbrana zemlja. 23. decembra 1817 je bil izdan cesarski patent o izdelavi novega stabilnega katastra, ki naj bi služil odmeri davka od zemlje – zemljerini². Izdelava stabilnega katastra je za vsako katastrsko občino monarhije v osnovi obsegala natančno izmero

* Mag. Dušan Ščap, univ. dipl. pravnik.

¹ Središče občine je naselje Apače, kjer je tudi sedež občine. Občina Apače obsega 53,2 km². Leži na severovzhodu Slovenije in meji na občino Šentilj, Sveto Anjo in Gornjo Radgono ter Republiko Avstrijo. Obsega 21 naselij, in sicer: Apače, Črnci, Drobotinci, Grabe, Janhova, Lešane, Lutverci, Mahovci, Nasova, Novi Vrh, Plitvica, Podgorje, Pogled, Segovci, Spodnje Konjišče, Stogovci, Vratja vas, Vratji Vrh, Zgornje Konjišče, Žepovci in Žiberči. Občina leži med reko Muro na severu in Slovenskimi goricami na jugu in ima velike površine kmetijskih površin prvega območja. V občini živi 3745 prebivalcev (vir: 2002). Več na <http://www.obcina-apace.si/>.

² Slovenska kronika XIX. stoletja, 1800–1860, Nova revija, Ljubljana 2005, str. 129. Obdavana naj bi bila vsa rodovitna zemljišča, in sicer naj bi davek znašal vrednosti njihovega čistejšega donosa, ki ga dosežejo ob običajni obdelavi in običajni rodnosti. Vsa dela so potekala več kot tri desetletja. Na nov način določena zemljarina je vzbudila hud revolt pri plemstvu in pri kmetih, ki so grozili z revoltom.

zemljišč v merilu 1 : 2880 in določitev čistega donosa. Navedene rešitve tega katastra se še dandanes uporabljajo pri opredelitvah določenih katastrskih podatkov. Franciscejski kataster je tako neka vrsta davčnega popisa, ki se je v letih 1818–1828 (na Štajerskem med leti 1820–1825, za Apaško kotlino v letu 1824) uveljavil v habsburških dednih deželah nasega območja po reformah cesarja Franca I. Navedeni kataster je risala vojska (geodeti in častniki). To je bil zadnji kataster, risan v celoti na terenu, hkrati pa prvi, ki je bil risan s pomočjo merilnih instrumentov³.

Kataster vsebuje grafični del (katastrska mapa) ter spisovni del (zapisnik). Nadzor nad izdelavo novega katastra je bil zaupan zemljiški komisiji za posamezne dedne dežele. Že takrat so parcele ločili na stavbne in zemljiške parcele (npr. njive). Pri zemljiških parcelah so opravljali oceno čistega katastrskega dohodka na podlagi tega, da so vsako zemljišče predhodno uvrstili v katastrsko kulturo, glede na različno rodovitnost pa v ustrezni razred. Imeli so tri skupine katastrskih kultur⁴. Zemljiške mape ne prikazujejo reliefa, zato je prikaz izoblikovanosti površja omejen le na naravne in kulturne objekte v prostoru: vodotok, ceste in poti, stanovanjska in gospodarska poslopja, cerkve, kapele in znamenja ter naravne in druge posebnosti⁵. Na originalnih mapah je raba tal prikazana z barvo, ki jo na parceli dopolnjujejo še preprosti topografski znaki.

³ http://sl.wikipedia.org/wiki/Franciscejski_kataster.

⁴ Urška Oswald, Evidentiranje zemljišč na podlagi zemljiškega katastra skozi zgodovino, diplomsko delo, Pravna fakulteta v Mariboru, 2009, stran 27–32.

⁵ Franci Petek, Mimi Urbanc, Franciscejski kataster kot ključ za razumevanje kulturne pokrajine v Sloveniji v 19. stoletju, *Acta geographica Slovenica*, 44–1, 2004, stran 89–113.

Primer Občine Segovci (Sögersdorf)⁶, ki je spadala pod katastrsko občino, št. 61

Franciscejski kataster je tako pomemben vir za proučevanje tako arhitektov, urbanistov, jezikoslovcev, etnologov, zgodovinarjev, geografov idr.

Ledinska imena ali mikrotoponimi

Ledinska imena so zrcalo zgodovinskega in jezikovnega razvoja pokrajine. Kulturna krajina se je izoblikovala skozi dolgo časovno obdobje z medsebojnim učinkovanjem narave in človeka.

Ledinska imena ali mikrotoponimi so imena njiv, travnikov, gozdov (vse brez hiš), k njim prištevamo tudi imena pašnikov, dolin, sotesk,

⁶ <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?TD=210692>.

kraških jam, imena poti in njihovih delov, sodijo med nenaselbinska zemljepisna imena. Pojavljajo se na manjših območjih, nastala so iz družbene in komunikacijske potrebe po omejitvi ali razmejitvi ter identifikaciji kakega objekta na čisto določenem zemljepisnem območju. Na izvor teh imen močno vplivajo značilnosti zemljišča. Ledinska imena izražajo družbene in gospodarske razmere v preteklosti, narečni razvoj in splošni razvoj določenega jezika⁷. Po navadi so jih poznali samo prebivalci bližnje okolice. Kmečko prebivalstvo jih je uporabljalo predvsem za orientacijo, npr. v katerem delu gozda (z ledinskim poimenovanjem) so se podirala drevesa ipd.

Najpogostejša so poimenovanja po obliki in legi zemljišča, tipu tal, po rastlinah in zgodovinskih dogodkih, pa tudi po tehniki obdelave zemljišč, živalih, značilnih kmetijskih pridelkih idr.⁸

Ledinska imena so se v glavnem ohranila prek ustnega izročila iz roda v rod, zato so del ljudske kulture (dediščine)⁹. Povezana so bila z življenjem kmečkega človeka in so bila stalno živa v njegovi zavesti. Nekatera ledinska imen so bila tudi zapisana, ko so na podlagi natančne izmere zemljišč nastale katastrske mape, npr. Franciscejski kataster.

Ledinska imena v Franciscejskem katastru iz leta 1824 za Apaško kotlino

Ledinska imena (nem. Flurnamen¹⁰, izhaja iz staro visokonemške besede tla, nem. Boden) so v navedenem katastru praktično v celoti zapisana

⁷ Janja Adanič, *Ledinska in hišna imena v Občini Turnišče*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta, 2009, stran 20.

⁸ Nadja Penko Seidl, *Pomen toponimov s poudarkom na ledinskih imenih za proučevanje kulturne krajine*, *Acta geographica*, 48-1, 2008, stran 51.

⁹ Nataša Lončar, *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih Občine Cankova*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta, 2010, stran 28-29.

¹⁰ Izraz topomin iz SSKJ pomeni »lastno ime kraja ali kakega drugega dela zemeljskega površja, zemljepisno ime«. Topomastika se ukvarja z zemljepisnimi poimenovanji nežive, poseljene ali neposeljene zemljepisne pojavnosti na kakem področju. Manjše ozemeljske in naravne enote preučuje mikrotoponimija.

¹¹ <http://de.wikipedia.org/wiki/Flurname>.

v nemškem jeziku. Prebivalstvo Apaške kotline je bilo v tedanjem času večinoma poseljeno z nemškim prebivalstvom, zato so se skozi obdobja tudi ledinska imena ustvarjala oz. izoblikovala iz nemških poimenovanj. Zapisovalci, ki so bili v preteklosti največkrat nemško govoreči, so zapisovali po posluhu tamkaj živečih ljudi.

Posamezna ledinska imena tega območja v zadnjem času vedno bolj tonejo v pozabo, saj starejši ljudje, ki so še poznali ta imena, izumirajo, mlajše generacije pa vedno manj poznajo in uporabljajo ta imena. Prav tako pa je bila večina nemškega prebivalstva po drugi svetovni vojni izgnana iz tega območja in s tem so v pozabo šla tudi ta nemška ledinska imena. Tudi kmetijska dejavnost upada in s tem tudi uporaba in prenos ledinskih imen na nove generacije.

Danes se uporabljajo po večini druga slovenska ledinska poimenovanja.

Prvič so bila ledinska imena prikazana na kartah Franciscejskega katastra. S pomočjo ledinskih imen si je tako mogoče ustvariti dokaj določeno sliko o kulturi tal na naši zemlji ob naselitvi in življenju naših predhodnikov¹¹.

Vsebinska poimenovanj ledinskih imen za vasi Apaške kotline v Franciscejskem katastru

Iz katastrskih map izhaja, da so se ledinska imena večinoma poimenovala po obliki in legi zemljišča, saj je celotno območje Apaške kotline izrazito kmetijsko območje. Pri nekaterih zapisih je zaradi nedoslednosti zapisovalcev težko razbrati dejanski pomen ledinskega imena.

Prav tako je v primerjavi z današnjim stanjem zanimivo, kako se je spreminjal tok reke Mure (stari rokavi) in kako so se povečevale obdelovalne njive ter krčila obrobja gozdov. Iz katastrskim map je mogoče ugotoviti, da se je veliko travnikov spremenilo v obdelovalne površine – njive. Pri nekaterih vaseh se poimenovanja ledinskih imen ponavljajo, vendar je

¹¹ Natalija Stegne, 'Ledinska imena v izbranih naseljih krajevnne skupnosti Tinje, diplomsko delo, Filozofska fakulteta, 2008, stran 18.

bil za vaščane dotične vasi pomen svojega ledinskega imena drugačen od druge vasi.

Največ ledinskih poimenovanj za Apaško kotlino je tako za njive in travnike.

*Primer zapisanih ledinskih imen (npr. Hofacker, Neufeld)
v Franciscejskem katastru za severni del vasi Črnci (Schirndorf)¹²*

Pomen in pojem pomembnih izrazov zapisanih ledinskih imen

Največ poimenovanj v katastru je z besedama »Acker« in »Wiesen« v raznih izpeljankah. Prav tako so pogoste tudi ledinska poimenovanja gozda (Wald) in polja (Feld).

Acker pomeni v prevodu njiva¹³, njive oz. oral. Največkrat je zraven dodana še dodatna (pridevniška) beseda, ki natančneje določa ledinsko

¹² <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?TD=210495>.

¹³ Kot njive so bile opredeljene tiste parcele, ki so ne glede na trenutno rabo služile za pridelavo krmnih rastlin, okopavin in žita.

ime. Pogosto so zraven »njive« uporabljene nemške besede kot »lang« (dolg), »neu« (nov) – kar pomeni npr., da je ledinsko poimenovanje območja kot nova njiva, kar nakazuje, da je verjetno bil tukaj nekoč travnik, sedaj pa je raba tal drugačna.

Njivo (Acker) v katastru natančneje določajo besede kot:

Langacker (dolga njiva), Mittelacker (njiva na sredini polja), Gartenacker (vrtna¹⁴ njiva za obdelavo zelenjave), Kreutzacker (njiva na križišču polja), Hofacker (dvorna njiva v bližini dvorca Freudenu), Auacker (močvirnata njiva na livadi v bližini Mure), Feldacker (poljska njiva), Spitzacker (ostra, na špic njiva), Wiesenacker (travniška njiva), Krautacker (njiva, kjer se goji zelje), Grabenacker (njiva v grapi), Breitacker (široka njiva), Griesacker (prašnata oz. zdrobljena njiva), Edelacker (plemenita njiva), Steinacker (njiva, kjer je veliko kamenja), Dorfacker (vaška njiva), Plipitzacker (plitviška njiva), Hartacker (trda njiva v bližini gozda Arda (Hart)), Neuwiesenacker (novo travniška njiva).

Travnik¹⁵ (Wiese) je ledinsko poimenovanje, zraven katerega je pogosto dodana beseda »neu«, kar pomeni, da je zemljišče opredeljeno kot novi travniki, prej pa je bilo verjetno npr. obrobje gozda oz. je bila prej drugačna raba tal. Travnik v katastru natančneje določajo besede kot:

Breitwiesen (široki travniki), Plipitzwiesen (plitviški travniki), Stierwiesen (bikovi travniki), Langwiesen (dolgi travniki), Feldwiesen (poljski travniki), Grieswiesen (prašni, zdrobljeni travniki), Muhrwiesen (murini travniki ob reki Muri), Grünewiesen (zeleni travniki), Auwiesen (močvirnati travniki ob Muri).

Gozd (Wald). Najpomembnejši gozdni kompleks v Apaški kotlini je kompleks Arda (Hart).

¹⁴ Vrtovi so bile parcele ne glede na to, ali so bili ograjeni in so služili za pridelovanje sadja, zelenjave, rož, semen, ali pa so služili za izobraževanje.

¹⁵ Kot travnik je bila opredeljena tista parcela, ki se je redno kosila in se je samo izjemoma popasla ali ne pokosila. V enostavni kategoriji so bili suhi ali mokri travniki, v mešanih kategorijah pa je bil travnik kot vodilna kultura s kombinacijami, npr. s sadnim drevjem.

Za gozd so poimenovanja kot:

Haushölzer (hišna drva), Langholz (dolga drva), Fuchstükenwald (lisičji del gozda), Neuhart (JV del nove Arde), Ochsenhart (volovski gozd), Miethsdorferwald (stogovski gozd), Sailerwald, Feichtwald (vlažni gozd).

Polje (Feld). Za polja se uporabljajo poimenovanja kot:

Neufelder (nova polja), Neufeld (novo polje), Feldwiesen (poljski travniki), Feldacker (poljska njiva), Wiesenfeld (travniško polje).

Poimenovanja zapisov v posameznih vasi

Pri posameznih ledinskih imenih sem s kratico opredelil njihovo smer nahajanja v posamezni vasi, npr. SZ (severozahodno od centra vasi oz. katastrske občine). Zaradi količine katastrskih map nisem mogel vseh (slikovno) prikazati. Zapisal sem vsa ledinska imena v originalnem nemškem poimenovanju za vseh 21 vasi Občine Apače (s slovenskim in nekdamaj nemškim poimenovanjem vasi), ki so bila evidentirana v franciscejskem katastru.

Apače (Abstal)

V Franciscejskem katastru je za katastrsko občino Apače (Apače in zaselje Hauptmannsdorf) zapisanih 18 ledinskih imen: Gemeinde Au (SZ, ob starem rokavu Mure), Grieswiesen (SZ), Feldwiesen (Z od zaselja Hauptmannsdorf), Feldacker (Z od zaselja Hauptmannsdorf), Neubruchacker (S od centra ter še JZ od centra), Stiegelacker (J od centra), Auacker (S), Kreuzacker (Z), Gartenacker (Z pri zdravstvenem domu), Mittelstückacker (J), Spitzacker (J od centra), Langacker (J od centra), Sratwiesen (V), Ochsenhart (J, severni del Arda), Neuhart (J, južni del Arda), Neufeld (J), Breitenhos (JZ).

Prav tako je severno pri Muri zapisan tudi stari rokav Mure (Muhr Arm).

Črnci (Schirndorf)

V Franciscejskem katastru je za katastrsko občino Črnci, za vas Črnci zapisanih 11 ledinskih imen: Trosterhofwiesen (SZ), Hofacker (V od Freudenau), Neufeld (S od Freudenau), Kuhhalt (S, počivališče za krave), Lenacker (JZ pod gozdom Arda), Gartenacker (J od centra), Hofacker (V), Neuwiesenacker (JV), Langholz (JZ, kompleks Arda), Mittelstück (J, srednji Arda), Fuchstückenwald (JV, lisičji kompleks Arda).

Prav tako je zapisan Freudenau (dvorec Freudenau) z lepim pripadajočim parkom na njegovi južni strani.

Drobtinci (Proskersdorf)

V Franciscejskem katastru so za vas Drobtinci zapisana 4 ledinska imena: Wiesenfeld (S), Mühl (S, področje mlina), Garten (Z od centra), Außenfeld (S od centra).

Grabe (Graben)

V Franciscejskem katastru sta za vas Grabe zapisani 2 ledinski imeni: Miethsdorferwald (Z, stogovski gozd), Wautschberg (grič na V nakazuje na slovanski izvor poimenovanja).

Janhova (Jauchendorf)

V Franciscejskem katastru je za vas Janhova zapisano 1 ledinsko ime: Feichtwald (J, vlažni gozd).

Zgornje in spodnje Konjišče (Rosshof, Au)

V Franciscejskem katastru sta za vas Konjišče zapisani 2 ledinski imeni: Muhrwiesen (S), Langacker (V).

Na katastrski mapi je zapisan tudi mlin Sixt Mühle (Z, mlin družine Sixt) ter Mühl Bach (mlinski potok).

Lešane (Haseldorf)

V Franciscejskem katastru je za vas Lešane zapisanih 7 ledinskih imen: Hart (SZ, ob gozdu Arda), Thurnried (center), Lamried (V), Haselried (J pod hribom ter Z), Waldried (JV), Haltried (V).

»Ried« iz prevoda nemškega jezika lahko pomeni čreta. V štajerskih narečjih črēt ali črēta pomeni močviren nižinski svet, porasel s travo in nizkim grmičjem.

Lutverci (Leitersdorf)

V Franciscejskem katastru je za vas Lutverci zapisanih 6 ledinskih imen: Gartenacker (Z od centra), Ortsried (center), Griestratten (V), Winklacker (J, na stičišču Plitvice in Lomanoš), Neufelder (J od centra), Grosswagner (JZ).

Mahovci (Marchersdorf)

V Franciscejskem katastru so za vas Mahovci zapisana 3 ledinska imena: Feberacker (V), Langacker (JZ), Grabenacker (J).

Nasova (Nassau)

V Franciscejskem katastru je za vas Nasova zapisanih 5 ledinskih imen: Kleinland (mali svet na J), Sailerwald (gozd nad Sp. Nasovo), Guttentagersberg (grič blizu centra), Nuss (Spodnja Nasova), Edeln (S).

Novi vrh (Neuberg)

V Franciscejskem katastru nima nobene zaznambe glede ledinskega imena.

Plitvica (Plipitz)

V Franciscejskem katastru je za vas Plitvica zapisanih 6 ledinskih imen: Dorfgarten (S), Neufeld (Z), Steinried¹⁶ (J), Bachried (V), Plipitzwiesen (J), Langacker (J).

Prav tako je v katastru zapisan Plipitz Bach (potok Plitvica v centru).

Podgorje (Absberg)

V Franciscejskem katastru sta za vas Podgorje zapisani 2 ledinski imeni: Haushölzer (J, hišna drva), Krautacker (JV).

¹⁶ »Ried« iz prevoda nemškega jezika lahko pomeni čreta. SSJKJ: V štajerskih narečjih črēt ali črēta pomeni močviren nižinski svet, porasel s travo in nizkim grmičjem, npr. konji se pasejo na čreti.

Pogled (Anblick)

✓ Franciscejskem katastru je za vas Pogled zapisano 1 ledinsko ime: Zeln (✓).

Segovci (Sögersdorf)

✓ Franciscejskem katastru je za vas Segovci zapisanih 23 ledinskih imen: Stierwiesen (SZ), Auen (SZ), Bischofgries (S), Langwiesen (S), Spitzwiesen (S✓), Neuwiesen (S✓), Felderwiesen (S✓), Wiesenacker (✓), Kreuzacker (✓), Gartenacker (J od centra), Goldwascher (✓), Poltschacker (✓), Fensterrücker (v bližini zaselja Mali Segovci), Scheibenstein (✓), Leberl (✓), Mittelstück (J✓), Farbenstück (J✓, barvni del), Verschitza (ime ima verjetno korenine v slovenski besedi in leži J✓), Obere Hartacker (Z od Malih Segovc), Schrankenstück (✓ od Malih Segovc), Hartacker (✓ od Malih Segovc), Hart (J), Neufeld (J).

Stogovci (Miethsdorf)

✓ Franciscejskem katastru so za vas Stogovci zapisana 3 ledinska imena: Gries (J), Wiesenacker (✓ od centra), Ponnigl (J).

Vratja vas (Frattendorf)

✓ Franciscejskem katastru je za vas Vratja vas zapisanih 10 ledinskih imen: Steinbruch (Z, lomljeni kamen, verjetno zaradi plazu), Langacker (Z od centra), Kreutzacker (S od centra), Mittelacker (S od centra), Neuacker (S✓), Grünewiesen (S ob Muri), Muhrgang (S), Neubruch (S), Auwiesen (✓ od centra), Kohlgraben (J✓).

Vratji Vrh (Frattenberg)

✓ Franciscejskem katastru so za vas Vratji Vrh zapisana 3 ledinska imena: Steinbruch (Z), Hochtrattenberg (center, visoki hrib trate), Niedertrattenberg (✓, nizki hrib trate).

Žepovci (Schöpfendorf)

✓ Franciscejskem katastru je za vas Žepovci zapisanih 11 ledinskih imen: Langwiesen (SZ), Wiesenfeld (S), Breitacker (✓), Auacker (SZ od centra), Griesacker (S od centra), Neuwiesen (S), Langwiesen (S✓), Gartenwinkel (S), Plipitzacker (J), Gernacker (J✓), Plipitzwiesen (J).

Žiberči (Seibersdorf)

V Franciscejskem katastru je za vas Žiberči zapisanih 21 ledinskih imen: Thorwiesen (vrata na skrajnem S), Thoracker (skrajni SZ), Haagenwiesen (skrajni SV), Neuwinkel (novi kot, SZ), Trist (S), Greitwiesen (SZ), Neufeld (SZ), Zaunacker (SZ), Edelacker (Z), Steinacker (Z), Honiggartenfel (Z), Dorfacker (V), Neubruch (SV), Neufeld (SV), Plipitzacker (JV), Plipitzwiesen (JV), Dobetzacker (Z), Hochturbesitz (Z), Breitacker (JZ), Pelsacker (JZ), Werchacker (JZ).

Iz katastra je prav tako razviden zapis Alte Lahn (SV, stari rokav Mure).

Hišna imena

Hišna imena so posebna kategorija vzdevkov, ki so bili v preteklosti najzanesljivejše prepoznavno znamenje posameznika oz. družine v domačem okolju. Hišna imena zaznamujejo hiše, kmetije, domačije. Če tudi se priimek nekajkrat spremeni, hišno ime ostane ali se redkokdaj spremeni. Ohranja ga ustno izročilo. Zaradi splošnega naraščanja prebivalstva zgolj hišna imena več niso zadostovala. Tako so sčasoma nastali pravi priimki¹⁷.

V Franciscejskem katastru so v katastrski mapi samo za vas Nasova (Nassau) zapisana hišna imena oz. priimki te vasi. Iz navedenega podatka je razbrati, da je bilo v tej južni vasi Apaške kotline v tistem času kar precej hišnih imen (priimkov), ki so imeli svoj izvor oz. so bili slovenskega porekla, npr. Šparavec, Čuček, Mauko idr. Zapis le-teh pa je bil v skladu z nemško pisavo.

¹⁷ Več: Janja Adanič, *Ledinska in hišna imena v Občini Turnišče*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta, 2009, stran 21.

- Natalija Stegne, 'Ledinska imena v izbranih naseljih krajevne skupnosti Tinje, diplomsko delo, Filozofska fakulteta v Mariboru, 2008.
- Nataša Lončar, 'Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih Občine Cankova, diplomsko delo, Filozofska fakulteta v Mariboru, 2010.
- Slovenska kronika XIX. stoletja, 1800-1860, 'Nova revija, Ljubljana 2005.
- Urška Osvald, 'Evidentiranje zemljišč na podlagi zemljiškega katastra skozi zgodovino, diplomsko delo, Pravna fakulteta v Mariboru, 2009.
- <http://arsq.gov.si>.
- [http://sl.wikipedia.org/wiki/Franciscejski kataster](http://sl.wikipedia.org/wiki/Franciscejski_kataster), z dne 28. 12. 2011.
- [http://sl.wikipedia.org/wiki/Ledinska imena](http://sl.wikipedia.org/wiki/Ledinska_imena), z dne 28. 12. 2011.
- <http://de.wikipedia.org/wiki/Flurname>, z dne 28. 12. 2011.
- <http://www.obcina-apace.si/>, z dne 28. 12. 2011.

»Družina Kukovec«

Janko Kukovec (1883–1968), predsednik Ljudske univerze v Mariboru; Klara Kukovec (1883–1979), prva zdravnica v Trstu in Mariboru; Vlado Kukovec (1908–1992), odvetnik; Robert Kukovec (1910–1945), partizanski zdravnik

Janko Kukovec se je rodil 9. decembra 1883 v Ljutomeru. Njegov oče je bil Ivan Kukovec, mama pa Terezija Kukovec, rojena Jaklin. Ivan Kukovec, politik in posestnik, se je rodil 14. maja 1834 v Pušencih pri Ormožu, umrl pa je 2. maja 1908 v Ljutomeru. Gimnazijo je obiskoval v Varaždinu, nato je študiral pravo, vendar študija ni končal. Nekaj časa je bil odvetniški pripravnik v Ljutomeru, kjer je postal po odhodu Jakoba Ploja vodja narodnega in gospodarskega gibanja Slovencev. Leta 1868 se je udeležil tabora v Ljutomeru, kjer je utemeljeval prvo točko resolucije o pravicah slovenščine v uradih, med leti 1870–1905 je bil načelnik okrajnega zastopa in predsednik krajnega šolskega sveta. Leta 1872 je ustanovil v Ljutomeru prvo slovensko Okrajno posojilnico po Schulze-Delitschevih navodilih, jo 1874 spremenil v zadrugo in ji načeloval vse do smrti.

V štajerskem deželnem zboru je med leti 1870–1888 zastopal kmečke občine Ljutomer-Ormož, se zavzel za pravice slovenščine v ljudskih in meščanskih šolah (v letih 1878, 1885 in 1887), za rečne regulacijske zadeve, se trudil za železniško zvezo Radgona-Ljutomer (v letih 1883 in 1888) in bil do smrti odbornik upravnega sveta te proge. Sodeloval je tudi pri Slovenskem gospodarju.¹

* Mojca Horvat, višja arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor.

¹ Slovenski biografski leksikon: <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1321/VTEW/>, datum pridobitve: 15. 10. 2012.

Alte Huber

LUTTEN

Ivan Kukovec (1834-1908)

Alte Huber

LUTTENBERG

Janko Kukovec (1883-1968)

Janko Kukovec je po šolanju na domači osnovni šoli opravil nižjo realko v Mariboru, na višjo realko pa ga je oče poslal v Ljubljano, da bi ga ubranil vpliva mariborskega nemškega okolja. Leta 1904 je maturiral, gradbeništvo pa je odšel študirat v Zürich na tamkajšnjo znamenito tehniško visoko šolo (*Eidgenössische Technische Hochschule*) na očetovo željo. Oče je namreč menil, da Slovencem primanjkuje tehničnih izobražencev. Mladi Janko bi se sicer raje izobraževal v humanističnih vedah, blizu pa mu je bila tudi umetnost, zlasti gledališka. Že od mladega se je seznanjal z leposlovjem, likovno umetnostjo in filozofijo.

Ker je študiral v Švici, so se mu najbrž odpirala drugačna duhovna obzorja, kakor bi se mu na kakšni avstrijski univerzi. Naučil se je vrste Jezikov in v njih bral literaturo, spoznaval je umetnost v Švici in Avstri-

ji, pozneje pa še v Italiji in Rusiji, kjer se je, od doma navezan na vselovanstvo, seznanjal z rusko družbo in njenimi problemi.²

Med študijem je spoznal mlado študentko medicine iz carske Rusije. Klara (na začetku Kaja/Chaja Lea), z dekliškim priimkom Doktor (pisano tudi Doctor), se je rodila 12. 7. 1883 v Hersonu, ki leži ob ustju reke Dnjeper v današnji Ukrajini. Bila je iz premožne judovske družine, njen oče Naum Doktor je bil gradbeni mojster, mati Dina pa gospodinja. Klara si je že v mladosti želela postati zdravnica. Po končani gimnaziji leta 1900 ji oče sprva ni dovolil študija, a je zaradi njene odločnosti popustil in tako je odšla študirat medicino v Ženevo.³ V Rusiji so že od leta 1857 imeli dekliške gimnazije, ki bi naj poskrbele za izobrazbo bodočih učiteljic. Leta 1869 je car Aleksander II. dovolil na univerzah organizirati tečaje za ženske, saj je hotel preprečiti odhod posameznic na študij v tujino, kjer bi se lahko navzele revolucionarnih idej. Zaradi pomanjkanja denarja pa so bili ti tečaji vprašljivi, poleg tega se tudi po kvaliteti niso mogli kosati s programi, namenjenimi moškim študentom, niti niso omogočali doktorata. Zato so Rusinje odhajale študirat v Švico, kjer so ob zaključku študija prejele spričevalo, ki jim je omogočilo pridobiti v domovini patent za izvajanje zdravniškega poklica.⁴ Leta 1867, torej že nekaj let pred Klarinim rojstvom, je Rusinja Nadežda Suslova v Zürichu postala prva promovirana zdravnica na svetu. Vseeno so se še dolgo pojavljala vprašanja, ali so ženske sploh sposobne študirati. Še leta 1900 je nemški zdravnik Paul Julius Möbius izdal pamflet »O fiziološkem slaboumju ženske« (*Über den physiologischen Schwachsinn des Weibes*), leta 1910 pa se je nemški avtor Max Funke spraševal »So ženske ljudje?« in si s »strogo znanstvenim dokazi« odgovoril, da »žal ne«. Študentke pa so se tudi same oglašale v raznih publikacijah in tako je nastala živahna debata z argumenti »za« in »proti« ženskam, ki študirajo. Vsekakor so prve akademsko izobražene ženske vzbujale pri ljudeh

² Hartman Bruno: Ljudska univerza v Mariboru (tudi na Studencih in na Ptuj) 1922–1941. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor, 66 = 31(1995)1, str. 70–111.

³ Horvat, Mojca: Klara Kukovec (1883–1979), prva zdravnica v Trstu in Mariboru. V: *Historični seminar* 9, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. str. 31–53.

⁴ Rogger, Franziska in Bankowski, Monika: *Ganz Europa blickt auf uns! Das schweizerische Frauenstudium und seine russischen Pionierinnen*. Baden: hier + jetzt, Verlag für Kultur und Geschichte GmbH, 2010.

veliko začudenje.⁵ Pri študiju medicine je dodatni problem predstavljalo telo, ki je bilo glede na takratne mere spodobnosti skoraj tabuizirano, nekateri zdravniki so se zgražali že ob predstavi, kako študentka secira golo moško truplo. Po drugi strani pa so prav puritanska načela govorila v prid zdravnicam, saj so odobraval, da se bolnice zaradi sramežljivosti pač lažje zaupajo zdravnici kot zdravniku. Tako so se številne zdravnice lahko zaposlile v osmanskem cesarstvu, kjer se ženska pred moškim, četudi zdravnikom, ni smela razgaliti.

Za nekatere pa so pomenile ženske, ki so odhajale študirat, nekakšno novo upanje. Kakšen velik dogodek je predstavljal odhod deklet (Fanny Berlinerblau in Annette Herzenstein) prav iz Klarinega rojstnega kraja Herson na študij v Švico, pričajo besede Solomona Lazareviča Čudnovskega: »To sta bili prvi pionirki iz naše province, ki sta leta 1870 po vztrajnem boju uspeli prepričati starše in odšli v Zürich. Za mlade iz Hersona, predvsem tiste iz krogov, ki so se zavzemali za izobraževanje, je postal ta dogodek pravi praznik. Živo se spominjam, kako se je v pristanišču Odese ves pomol napolnil z mladimi, v mislih vidim, kako se je mladina s spoštljivimi pozdravi in prikloni poslavljala od ladje, na kateri sta bili mladenki, čeprav ju večina sploh ni osebno poznala.«⁶

Nekaj let pozneje so Rusi in Rusinje v velikem številu prihajali v Švico. Naval je potekal v valovih, pač glede na trenutno politično stanje v Rusiji. S povečanjem represij – izključenost iz študija, zasledovanja in pogromi – je na stotine ruskih in judovskih pripadnikov opozicije ali inteligence zbežalo v Švico. Največ jih je bilo v šolskem letu 1904/05, ko je bilo od 600 študentov medicine kar 400 (torej dve tretjini) iz tujine. V obdobju med leti 1867 in 1914 je v Švici študiralo 5000 do 6000 žensk iz ruskega cesarstva.⁷

⁵ Horvat, Mojca: Klara Kukovec (1883–1979), prva zdravnica v Trstu in Mariboru. V: *Historični seminar* 9, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. str. 31–53.

⁶ Rogger, Franziska in Bankowski, Monika: *Ganz Europa blickt auf uns! Das schweizerische Frauenstudium und seine russischen Pionierinnen*. Baden: hier + jetzt, Verlag für Kultur und Geschichte GmbH, 2010. str. 49.

⁷ Prav tam.

Klara je torej odšla na študij v Švico približno v času največjega navala ruskih študentov, vendar njen študij ni potekal tako gladko, kot si je želela. Po treh letih v Ženevi so ji namreč od doma sporočili, da so v rusko-japonski vojni izgubili vso premoženje, zato več ne morejo financirati njenega študija. Hoteli so, da se vrne domov, ona pa je bila prepričana, da ji bo tudi brez denarne podpore staršev uspelo doštudirati. Za pomoč je prosila dr. Kocherja,⁸ ki je bil njen profesor, imel pa je tudi privatni sanatorij v Bernu. Kocher je bil znan kot odličen profesor, za razliko od nekaterih drugih pa tudi ni bil nasprotnik študentk. Ena od njih se ga spominja: »Profesor kirurgije Kocher je imel že takrat ugled pravega vzornika. Poslušati njegova teoretična predavanja, ki so se začinjala zjutraj ob 7. uri, je bilo pravo zadovoljstvo, in nad umetnostjo, s katero je izvrševal operacije, smo kar strmeli. Njegova vitka in krhka postava ter poduhovljeno in z dobroto navdihnjeno Kristusovo obličje pa sta pripomogla, da ga je vsak sprejel v svoje srce. Njegove majhne skoraj ženske suhljate roke so delale s hladnokrvno natančnostjo in eleganco. Tega učitelja se spominjam v najlepši luči. Poslušati njegov glas v predavalnici, opazovati njegov mir ob operacijski mizi in njegovo dobroto do pacientov, je bil pravi estetski užitek. Od vseh tujih učiteljev je edini, katerega se ganjeno spominjam kot svojega vzornika in ideal pravega zdravnika ...«⁹ S temi trditvami se je morala strinjati tudi Klara, saj je odšla v Bern, kjer je ponoči skrbela za paciente v sanatoriju dr. Kocherja,

⁸ Emil Theodor Kocher (1841–1917) je bil švicarski kirurg, ki je kot prvi prejel Nobelovo nagrado za medicino (1909). Svojo znanstveno pot je začel s članki o hemostazah pri prepletu arterij. Ko je začel delati kot kirurg, se je ravno uveljavila nova – antiseptična metoda zdravljenja, ki jo je Kocher še izpopolnil z vrsto metod za celjenje ran z razredčenimi raztopinami klora. Kasneje je razvil prve aseptične načine nege ran. Ker je izobraževal tudi vojaške zdravnike, je svojo pozornost posvečal negi strelnih ran, obravnaval pa je tudi zlome kosti in osteomielitis. Kot kirurg je obravnaval bolezni želodca in črevesja, po njem se imenuje »Kocherjev maneuver«, s katerim se iz dvanajsternika odstranijo izrastki. Razvil je tudi vrsto kirurških instrumentov, ki se še danes uporabljajo. Pozneje je raziskoval možgane (epilepsija), moške spolne organe, ščitnico, katere fiziologijo in patologijo je predstavil s popolnoma novimi in kontroverznimi hipotezami. Slednje raziskave so mu leta 1909 prinesle Nobelovo nagrado. (*Der Große Brockhaus*, Zv. 10, str. 282 in *Wikipedia.de*, geslo Theodor Kocher, http://de.wikipedia.org/wiki/Theodor_Kocher, datum pridobitve: 15. 10. 2012).

⁹ Rogger, Franziska in Bankowski, Monika: *Ganz Europa blickt auf uns! Das schweizerische Frauenstudium und seine russischen Pionierinnen*. Baden: hier + jetzt, Verlag für Kultur und Geschichte GmbH, 2010, str. 99.

podnevi pa nadaljevala z dvema semestroma študija.¹⁰ Naslednjo službo je dobila kot sekundarka pri prof. Krönleinu¹¹ v Zürichu. Na tamkajšnji fakulteti za medicino je opravila en semester študija.¹²

Klara Kukovec (1883-1979)

Zadnji semester študija je Klara naredila v Luzani, kjer je februarja 1908 tudi zagovarjala svojo disertacijo »Sang citrate«,¹³ takoj za tem je sledila

¹⁰ Arhiv Univerze v Bernu hrani vpisnico, ki je dostopna tudi na spletu (Universität Bern - Universitätsarchiv - Doctor Chaja Lea).

¹¹ Rudolf Ulrich Krönleinen (1847-1910) se je ukvarjal s peritonitizmom. Za pomemben dosežek velja njegova operacija, v kateri je prvič odstranil vneti slepič, kar je leta 1884 omogočilo razvoj apendektomije. Za operacijo pankreasa je Krönleinen opisal anatomske poti. Velja tudi za pionirja resekcije pljuč. (Der Große Brockhaus, Zv. 10, str. 651 in Wikipedia.de, geslo Rudolf Ulrich Krönleinen, http://de.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Ulrich_Kr%C3%B6nlein, datum pridobitve: 15. 10. 2012).

¹² Arhiv Univerze v Zürichu hrani vpisnico, ki je dostopna tudi na spletu (Universität Zürich - Universitätsarchiv - Doctor Chaja Lea).

¹³ Diplomsko hrani Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1679 Fond Družina Kukovec (1908-1981), škatla 1.

poroka z Ljutomerčanom Jankom Kukovcem, že konec marca istega leta pa je v Zürichu na svet prišel njun prvorojenec Vlado. Videti je, da so v tistem času napredni mladi Slovenci radi poročali ženske, ki so bile ambiciozne in izobražene. Z začetka 20. stoletja poznamo kar nekaj zakonskih parov, kjer sta tako mož kot žena odigrala v družbi pomembno vlogo (npr. Marija in Rudolf Maister – borka za enakopravnost žensk in general; Mileva in Karl Zakrajšek – dramska umetnica in zdravnik; Pavlina in Janko Pajk – pisateljica in literarni teoretik; Karla Bulovec Mrak in Ivan Mrak – kiparka in pisatelj; Zofija Borštnik Zvonarjeva in Ignacij Borštnik – igralka; Franja in Ivan Tavčar – dobrotnica in pisatelj).¹⁴

Janko se je torej vrnil v domači Ljutomer z ženo, rusko Judinjo, in otrokom, kjer so ga domači očitno vseeno lepo sprejeli, saj je njegova mama v prihodnjih letih precej skrbela za otroka. Klara je zaprosila za dovoljenje za privatno zdravniško prakso v Gradcu, vendar so jo zavrnil. Avstrija je imela namreč omejitve pri priznavanju izobrazbe ženskam. Svojo diplomu so lahko nostrificirale le, če so ponovile vse rigorozume. Od Klare so zahtevali, da poleg rigorozumov opravi tudi izpit iz grščine, in sicer v državi, kjer je končala gimnazijo. Tako se je bila prisiljena posloviti od moža in sina ter se odpraviti v Rusijo, in sicer v Kazan, kjer je hotela narediti ne le izpit iz grščine, ampak tudi diplomu iz medicine, kar je predstavljalo dodatnih 26 izpitov. Ko je opravila izpit iz grščine in polovico medicinskih izpitov, je zbolela. Diagnosticirali so ji tuberkulozo, zato si ni upala vrniti se k možu in otroku v Ljutomer, da ju ne bi okužila. Takrat se je odločila, da se odzove na poziv ruskih oblasti za »boj proti koleri«, kjer so sprejeli vsakega zdravnika. Poslali so jo v Baku ob Kaspijskem jezeru na parnik »Turkmen«, ki je plul iz Bakuja v takratno Perzijo (Iran). Morska klima je bila tako ugodna zanjo, da je ozdravela. Spoznala je, da so se torej zdravniki zmotili v diagnozi, da nima tuberkuloze in se lahko vrne k svoji družini. Pot jo je vodila najprej v rojstni Herson k staršem, nato k sinu v Ljutomer in na koncu še k možu, ki je takrat služboval v Firencah. Ponovno je zanosila, zato se je z okrepljenimi močmi lotila nostrifikacije diplome v Avstriji. Na

¹⁴ Primerjaj Melik, Živa: Eleonora Jenko Groyer (1879–1959): Prva slovenska zdravnica. V: *Pozabljena polovica, Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*.

Dunaj je poslala prošnjo in medtem v Gradcu delala pri ginekologu prof. Knauerju in pediatru prof. Zangerju.¹⁵

Na univerzi v Gradcu je kot prva zdravnica promovirala Maria Schulmeister leta 1905, istega leta sta sledili še dve. Kot naslednja (četrta) diplomantka velja Klara Kukovec (oz. Chaya-Lea) leta 1910.¹⁶ Čeprav je v resnici že dve leti prej diplomirala v Švici, so ji pri poznejših zaposlitvah vedno upoštevali le graško diplomo. Julija 1910 je v Gradcu opravila rigorozum iz predmetov patološka anatomija in histologija, splošna in eksperimentalna patologija, farmakologija in receptologija, notranja medicina, pediatrija, psihiatrija in nevropatologija. Najboljše je bila ocenjena iz pediatrije.¹⁷ Na graški univerzi so bili očitno precej nenaklonjeni študentkam. Klara je v svojih spominih opisala, da je le z neskončno vztrajnostjo dosegla pozitiven odgovor na prošnjo nostrifikacije. Tri tedne pred porodom sina Roberta je torej 6. 11. 1910 diplomirala še v Gradcu.

Od 26. 5. 1911 do 14. 6. 1915 je imela v Trstu (Piazza della Borsa 7) zasebno ordinacijo za ženske in otroške bolezni.¹⁸ Med 225 zdravniki je bila edina zdravnica v mestu, poleg tega je bila tujka, ki ni znala italijansko. V svojih spominih je zapisala, da se je zato bala, da ne bo imela pacientov. Vseeno so jo že prvi dan, ko je odprla ordinacijo, obiskale tri stranke, in sicer Slovenke. V takratnem časopisju so objavili vest o prvi zdravnici v Trstu. V Slovincu so 31. 5. 1911 zapisali: »Prva zdravnica v Trstu, dr. Kaja Lea Kukovec, je dobila od namestništva pravico, da sme izvrševati zdravniško prakso.«

Tokrat je družina Kukovec prvič živela skupaj. Tudi mož Janko se je zaposlil v Trstu, z njima pa sta bila še oba sinova, ki sta dotlej preživljala otroštvo v Ljutomeru. Klarina zasebna ordinacija je dobro zaživela, na

¹⁵ Horvat, Mojca: Klara Kukovec (1883–1979), prva zdravnica v Trstu in Mariboru. V: *Historični seminar 9*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, str. 31–53.

¹⁶ Karner, Stefan: *Die Steiermark im 20. Jahrhundert*, Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 2000, str. 92.

¹⁷ Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Aigner Reinhold, Sammlung, K6 H75.

¹⁸ *Edinost*: glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice (6. 1. 1912, letnik 37, številka 6).

dan je imela tudi po 50 ali celo 60 pacientov. Vendar so zaradi izbruha prve svetovne vojne in posebej zaradi razmer, ki so nastale z odprtjem italijanske fronte med Italijo in Avstro-Ogrsko bili Kukovčevi prisiljeni pustiti vse v Trstu in pobegniti v Ljutomer, kjer sta ostala otroka pri svoji babici. Janko je bil rezervni oficir, tako da je bil najprej častnik na fronti v Volinji na Hrvaškem, nato pa na italijanski fronti. Klaro je pot vodila najprej na Dunaj, kjer je bila od julija 1915 do februarja 1916 asistentka na ginekologiji v Rotschildovi bolnici na Dunaju,¹⁹ nato pa je bila do junija 1916 v vojaški bolnici v Šternberku na Češkem.

Vlado in Robert s svojo babico Terezijo Kukovec leta 1911

¹⁹ Rotschildova bolnica na Dunaju je bila zgrajena leta 1873 pod okriljem židovske skupnosti, posebej bankirske družine Rotschild. Bolnica je bila prvotno namenjena otrokom, mlajšim od 8 let, nosečnicam v zadnjih dveh mesecih nosečnosti in doječim materam. Leta 1903 so dodali še kirurško-medicinski paviljon. Zdravniki so v bolnici tudi prirejali predavanja za zdravnike in študente. Kasneje so se iz tega razvili redni (mesečni) večerni seminarji, kjer so zdravniki razpravljali o zanimivih medicinskih primerih, ki so jih obravnavali v preteklem mesecu. (Wikipedia.de, geslo Rothschild-Spital <http://de.wikipedia.org/wiki/Rothschild-Spital>, datum pridobitve: 15. 10. 2012).

Od 15. 6. 1916 do konca avgusta 1918 je zdravila v begunskem taborišču 'Wagna pri Lipnici, kjer se je ukvarjala predvsem z internimi in infekcijskimi boleznimi, kot so črne koze, trebušni tifus in griža. Begunsko taborišče v Wagni je bilo v času prve svetovne vojne prvotno zatočišče za begunce iz Poljske, od maja 1915, ko je Italija stopila v vojno proti Avstriji, pa so jo napolnili begunci iz Italije, zahodne Slovenije in Istre. Oktobra 1915 je taborišče štelo 21.300 beguncev. Zaradi prenatrpanosti in posledično slabih sanitarnih razmer je med decembrom 1914 in junijem 1915 za trebušnim tifusom zbolelo skoraj 600 ljudi, 49 jih je za posledicami umrlo.²⁰

Od 1. 9. do 16. 12. 1918 je bila Klara Kukovec v Gorici, kjer je v sodelovanju z dr. Antonom Brecljem²¹ zdravila nalezljive bolezni. Za največji dosežek vojaškega zdravstva proti koncu prve svetovne vojne ne velja oskrba ran, pridobljenih v boju, ampak uspešno preprečevanje epidemij in boj proti nalezljivim boleznim, ki so zahtevale še več (nepotrebnih) žrtev. Zaradi cepljenja se kolera skoraj več ni pojavljala, močno pa se je zmanjšalo tudi število obolelih za kozami, trebušnim tifusom, grižo in skorbutom. Pri tem je bila ključnega pomena tudi postavitve kopalnic in »razkuževalnic«. Številne nove sanitarne ustanove pa so zahtevale tudi vedno več zdravnikov, ki jih je v drugi polovici vojne začelo močno primanjkovati. Skupno je imela avstrijska vojska 7400 zdravnikov na terenu, torej približno dva zdravnika na 1000 vojakov. Vendar ta raz-

²⁰ Primerjaj Trampusch, Franz: *Wagna - eine wechselvolle Geschichte*. Spletna stran http://www.integrationsfonds.at/wissen/integration_im_fokus/integration_im_fokus_ausgabe_32007/oesterreichischer_integrationsfonds/wechselvolle_geschichte/, datum pridobitve: 15. 10. 2012.

²¹ Anton Breclj (1875–1943) je bil po študiju medicine najprej asistent na kliniki v Gradcu, od leta 1903 zasebni zdravnik v Gorici, nato pa primarij v bolnišnici usmiljenih bratov. V Gorici je ostal tudi med boji ob Soči do italijanske zasedbe v avgustu 1916. V mesto se je vrnil, ko so ga italijanske čete po kobarškem zlomu zapustile. Ob prevratu je bil imenovan za poverjenika za zdravstvo v Narodni vladi za Slovenijo. 4. 11. 1918 je šel v Ljubljano povedat, da tega imenovanja ne sprejme, ker želi ostati v Gorici. Po letu 1920 se je moral umakniti v Ljubljano, kjer je bil imenovan za voditelja invalidskega oddelka pri poverjeništvu za socialno skrbstvo. Leta 1922 je izstopil iz državne službe, bil je zasebni zdravnik za otroške in notranje bolezni. (*Enciklopedija Slovenije*, (ur. Javornik, Marjan), Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987–2002, Zv. 1, str. 362 in *TIC Ajdovščina osebnosti Anton Breclj - politik, publicist in zdravnik*, <http://www.tic-ajdovscina.si/?vie=cnt&id=2006080409502634&lng=slo>, datum pridobitve: 15. 10. 2012).

delitev ni bila enakomerna, zato je pehotni polk s tremi bataljoni imel praviloma le tri zdravnike, artilerijski polk pa le enega.²²

Od 28. 12. 1918 do 3. 10. 1919 je bila Klara Kukovec v vojaški bolnici v Mariboru (Melje). To obdobje je lepo opisala v pismu, ki ga je poslala generalu Maistru v odgovor na njegova vprašanja o zdravstvu v času prevrata.²³ Vojaška bolnica v Melju je bila razdeljena na šest oddelkov, in sicer kirurški, dermatološki, oddelek za notranje bolezni (ki ga je vodila dr. Klara Kukovec), oddelek za malarijo, oddelek za kontumacijo in oddelek za infekcijske bolezni. Poleg štirih zdravnikov je bilo približno 40 strežnic in strežnikov (pol žensk, pol moških) za povprečno 600–700 bolnikov. Bolnica je bila najprej v precej slabem stanju, saj Klara v pismu poroča o neredu glede razporeditve bolnikov, mrazu, nesnagi. Strežnice so bile popolnoma brez prakse, saj nekatere niso znale bolnikom niti izmeriti temperature ali dati zdravilo. Poleg tega je osebje bolnikom kradlo uniforme. O podobnih razmerah v rezervni bolnišnici na desnem bregu Drave je poročal tudi general Maister, kjer so menda ob prevratu lažji bolniki in bolniško osebje odhajali in jemali s seboj, kar jim je »državnega blaga prišlo pod roke«. Šele z orožjem so uspeli vzpostaviti red.²⁴ Razmere so se sčasoma izboljšale tudi v meljski vojašnici, zavladal je red glede razporeditve pacientov na posamezne oddelke. Začel je delovati tudi dezinfektor, tako da se je moral vsak novi bolnik okopati, ostriči, menjati oblačila, šele nato so ga sprejeli na oddelek. Prihajale so nove strežnice, ki so poznale delo, tudi prejšnje osebje je postalo bolj disciplinirano. Hrana za bolnike je bila kar ustrezna, primanjkovalo je jaje in alkohola, kar bi potrebovali predvsem za zdravljenje bolnikov z grižo. Prav tako je bila kar dobro založena lekarna, zdravila je zdravnik naročal pri komandantu. Težje kirurške posege so sprva pošiljali v civilno bolnico, pozneje pa so ostajali v vojaški bolnici.

²² Primerjaj *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. (ur. Glaise-Horstenau, Edmund), Wien: Verlag der militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1930–1938. str. 88–89.

²³ Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1691 Zbirka Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem (1887–1920), škatla 1, dokument št. 26.

²⁴ Borko, Elko, Pivec Gregor: Začetek in moralno etična načela sanitetne službe v Maistrovi vojski. V: *Zbornik referatov ob 25-letnici Maistrovih prireditvev in 50-letnici Turističnega društva Rudolf Maister Vojanov Zavrh* / [avtorji Marjan Toš ... [et al.]. – Lenart: Občina, 2011. str. 35.

Po koncu prve svetovne vojne se je družina Kukovec naselila v Mariboru. Klara je oktobra 1919 na Gosposki ul. 2 v Mariboru odprla privatno ordinacijo za ženske in otroške bolezni, tudi v Mariboru je bila prva zdravnica, o čemer priča seznam zdravnikov iz leta 1925.²⁵ Janko je najprej delal na direkciji železnic v Ljubljani, leta 1920 pa se je tudi on naselil v Mariboru, kjer je kot gradbenik služboval na okrajnem glavarstvu, kasneje kot gradbeni svetnik na srezkem načelstvu Maribor levi breg.²⁶ Sinova Vlado in Robert sta obiskovala mariborsko klasično gimnazijo, Robert pozneje še ljubljansko.

Janko Kukovec je bil medtem poleg službe aktiven pri Ljudski univerzi Maribor, ki so jo ustanovili novembra 1921. Po prvih predavanjih, v katerih je razglabljal o razmerju med tehniko in kulturo, o takrat silno aktualnih vprašanjih o Rusiji, ki jo je poznal iz lastnih izkušenj, o kritiki evropskega nacionalizma indijskega nobelovca Tagoreja, ali pa tudi o individualizmu Ibsenovih Strahov, se je mariborskemu občinstvu predstavil kot razgledan intelektualec in svetovljan.²⁷ Leta 1924 so ga zato soglasno izvolili za predsednika Ljudske univerze Maribor. Njegova želja je bila pritegniti tuje predavatelje, poudarjal pa je tudi, da je ljudska univerza nadstrankarski, samo kulturni forum. Pri svojem delu se je želel opremiti s tehniškimi pripomočki, predvsem z epidiaskopom²⁸ in filmskim projektorjem. Teme predavanj je razširil, odločil se je tudi za kulturne prireditve »umetniškega in socialnega značaja«, glasbene večere in prireditve za otroke. Prav tako je uvedel strokovne tečaje za posamična področja.²⁹

²⁵ Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0005 Fond Mestna občina Maribor (1528-1941), škatla 247 in 490.

²⁶ Hartman Bruno: Ljudska univerza v Mariboru (tudi na Studencih in na Ptuj) 1922-1941. (Die Volkshochschule im Maribor (auch im Studenci und Ptuj) 1922-1941.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 66 = 31(1995)1, str. 79.

²⁷ Prav tam, str. 78.

²⁸ Priprava za projiciranje neprozornih slik ali diapozitivov (Slovar slovenskega knjižnega jezika).

²⁹ Hartman Bruno: Ljudska univerza v Mariboru (tudi na Studencih in na Ptuj) 1922-1941. (Die Volkshochschule im Maribor (auch im Studenci und Ptuj) 1922-1941.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 66 = 31(1995)1, str. 80.

Ob tretji obletnici delovanja Ljudske univerze je v predavanju poudaril, da mora biti namen Ljudske univerze in njena ureditev takšna, da združuje v sebi vse sloje prebivalstva. V moderni racionalistični in materialistični dobi so bile porušene stare vrednote, zato se mora človeštvo dokopati do novih. Pri tem je za vzor postavljaj Leva Nikolajeviča Tolstoja, ki se je zavzel za pravo znanost – za znanost o človeški dobroti. Ljudske univerze morajo delovati v duhu Tolstoja, »v duhu dobrote, ljubezni in možate poštenosti«, tako da bodo zglačena silna nasprotja med narodi, plemeni in sloji. Zato mora biti najvišja naloga Ljudske univerze vzgojiti »etičnega človeka, človeka z jasnim razumom, finim sočutjem in krepkim, visokim stremljenjem«. Velike uspehe tujih univerz je pripisoval medsebojnemu povezovanju in želel si je, da bi se podobno povezale v skupno dobro tudi Ljudske univerze po Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.³⁰

Posebnost, ki jo je uvedel predsednik Janko Kukovec v delovanje mariborske Ljudske univerze, so bili ciklusi predavanj o določeni temi. Za začetek sezone 1925/26 je mariborska Ljudska univerza npr. napovedala »velikopotezno zasnovano serijo zdravstvenih predavanj«. Zvrstilo naj bi se kar 17 predavanj priznanih zdravstvenih strokovnjakov. Higienški zavod iz Ljubljane je dal na razpolago filme in diapozitive, da so z njimi poslušalcem še bolj približali obravnavane teme. Serija »higienskega tečaja« je trajala mesec dni in je imela izreden odmev, saj se je predavanj udeleževalo povprečno 200 obiskovalcev.³¹

Ob tuje predavatelj, ki so na mariborski Ljudski univerzi predavali v nemščini, se je leta 1927 obregnil Anton Lajovic, ki je v Ljubljanskem zvonu zapisal, da bi morali Slovenci zatreti vse vplive nemške kulture. Janko Kukovec mu je odgovoril, da se po njegovem mnenju »noben narod ne more več odreči kulturnim ali gospodarskim impulzom drugih narodov; vedno mora spoznavati njih pridobitve in jih asimilirati, ker se sicer narodno telo bolj in bolj suši in izgublja prilagoditveno sposobnost /.../ Za male narode bi bilo pogubno, če bi prezirali svetovni položaj, ki računa vedno manj z mejami posameznih narodov. Dokler nismo naro-

³⁰ Prav tam, str. 81.

³¹ Prav tam, str. 85.

dno docela konsolidirani, moramo napeti vse življenjske sile, da dohitimo na vseh poljih bolj razvite romanske in germanske narode. Individualizacija našega naroda naj se tedaj ne vrši po načelih delne izolacije. Moderno gospodarstvo podira vse umetno postavljene plotove in težko kaznuje izolirane narode». ³²

Vodstvo Ljudske univerze v Mariboru leta 1933 (zgoraj levo: Aleksander Koprivec, Hinko Družovič, Vladimir Travner, Ivan Bogovič; spodaj levo: Ivan Kos, Marija Maistrova, Janko Kukovec, Franc Kovačič, Marija Ažman)

Dokaj dober vpogled v družbo, ki se je zbirala okoli Ljudske univerze Maribor, dobimo, če pogledamo seznam vidnejših članov. Podpredsednik je bil prof. dr. Franc Kovačič in po Hartmanovem mnenju sta Kukovec in Kovačič oz. »razgledani svobodomiselni svetovljan in profesor bogoslovja bila znamenje uravnovešenega nadstrankarstva in svetovnonazorske strpnosti«. ³³ Tajnika sta bila več let akademski slikar prof.

³² Kukovec Janko: Ljudska univerza v Mariboru in »Zamišljeni pogledi na naše kulturno življenje« A. Lajovica. 1927, Ljubljanski zvon, letnik 47, številka 6.

³³ Hartman Bruno: Ljudska univerza v Mariboru (tudi na Studencih in na Ptuj) 1922–1941. (Die Volkshochschule im Maribor (auch im Studenci und Ptuj) 1922–1941.) Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 66 = 31(1995)1, str. 97.

Ivan Kos in prof. Stanko Bunc. Osnovnošolska učiteljica Marija Ažmanova (tudi knjižničarka) in učitelj na osnovni šoli v Žolgarjevi ulici Ivan Matelič, vnet odbornik Sokola v kadetnici, sta bila blagajnika. V odboru so bili: od leta 1932 Marija Maistrova, žena generala Rudolfa Maistra, predsednica Slovenskega ženskega društva v Mariboru ter odbornica več drugih narodnih in strokovnih društev; odvetnik dr. Vekoslav Kukovec, minister v več vladah, tudi v prvi slovenski leta 1918, politik kmetsko-demokratske koalicije in po letu 1936 opozicijske leve opcije; ter Matija Senkovič, upokojeni šolski nadzornik in urednik pedagoške revije Popotnik (ki je po smrti prof. dr. Franca Kovačiča postal podpredsednik društva). Odborniki so bili še: gimnazijski profesor dr. Anton Dolar; pedagog in predsednik Pedagoške centrale prof. Gustav Šilih; sodni svetnik dr. Vladimir Travner, po njegovi smrti leta 1939 ga je nadomestil pisatelj in odvetnik dr. Makso Šnuderl; strokovni učitelj na meščanski šoli, popotnik po Evropi, po drugi svetovni vojni iniciator slovenske planinske transverzale Ivan Šumljak; glasbenik prof. Hinko Druzovič z učiteljsišča; prof. Leon Detela, naravoslovec in matematik z realne gimnazije; ravnatelj kaznilnice in kulturni delavec Niko Vrabl; prof. Lojze Bizjak s 1. državne deške meščanske šole; vadniški učitelj Aleksander Koprivec, ki je bil časopisni poročevalec Ljudske univerze. Po letu 1935 sta se pridružila še profesorja mariborske realne gimnazije Bogomir Stupan in dr. Franjo Crnek. Prvi je deloval v sindikatih in Svobodi, dokler ni bila prepovedana, drugi pa je bil lektor za srbohrvaščino na univerzi v takrat poljskem Lvovu, kjer je leta 1927 doktoriral, od 1929 pa je bil srednješolski profesor v Mariboru. Prof. Bogomir Stupan je bil od leta 1936 tajnik Ljudske univerze (njegov namestnik je bil slovenist prof. Stanko Bunc) in ko je bil predsednik Janko Kukovec leta 1939 službeno premeščen v Novo mesto, naslednje leto pa v Celje, je univerzo po predsednikovih zamislih vodil prof. Bogomir Stupan ob pomoči prof. Stanka Bunca.³⁴

V tem času je Klara Kukovec poleg dela v svoji ordinaciji sodelovala z Zdravniškim društvom v Mariboru. Na seznamu plačnikov članarine

³⁴ Prav tam, str. 98.

jo zasledimo vse od prvih vpisov v računsko knjigo leta 1921,³⁵ ko so bila potrjena pravila društva za »Spodnji Štajer, Prekmurje in Koroško« s sedežem v Mariboru, v članstvu pa je bilo zabeleženih 86 zdravnikov slovanske narodnosti, 52 nemške, 10 madžarske in romunske.³⁶ »Zdravniško društvo za mariborski okoliš« je bilo nato uradno ustanovljeno leta 1922,³⁷ v njem pa so bili poleg mariborskih zdravnikov še tisti iz Brežic, Slovenj Gradca, Celja, Ptuja in drugod. Občnega zbora se je leta 1922 udeležilo 40 članov.³⁸ Ob ustanovitvi je bilo zaznati razočaranje štajerskih zdravnikov zaradi nerazumevanja iz Ljubljane. Pred prvo svetovno vojno je njihove interese zastopala dobro urejena zdravniška komora, imeli so bolniško blagajno, ki je v primeru bolezni nudila pomoč in ugodne pogodbe z zavarovalnicami, ki so zdravniku in njegovi družini tudi v »izrednih slučajih« zagotavljali eksistenco, po vojni pa so ostali brez vsega. Zato so bili prisiljeni, da rešitev vseh perečih stanskih vprašanj vzamejo v svoje roke. Tako so v Mariboru ustanovili svoje društvo »vsled oddaljenosti od Ljubljane, vsled obmejnih narodnih potreb, da se poglobi znanstveno delovanje in določijo smernice za povzdigo narodnega zdravja«. ³⁹ Ljubljanski kolegi štajerskega društva niso sprejeli, njihova izjava je bila: »Slovensko zdravniško društvo v Ljubljani je in ostane društvo za vse slovenske zdravnike v Sloveniji na podlagi dosedanjih društvenih pravil. Ker je vstop in izstop iz društva prost, je vsakemu slobodno, ali ostane v društvu ali ne. Pač bomo pa podpirali vsako znanstveno udruženje slovenskih zdravnikov in sodelovali v njih znanstvenem stremljenju. Vsako cepljenje slovenskega zdravniškega društva v samostojne sekcije se pa odklanja.« ⁴⁰ Štajerci tudi niso popustili: »Ko bodo ljubljanski tovariši uvideli, da si za vedno ne morejo lastiti hegemonije, bo med obema društvoma takoj nastalo prijateljsko

³⁵ Računska knjiga Zdravniškega društva v Mariboru, Pokrajinski arhiv Maribor, Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem, ST_PAM/0122, arhivska škatla 10, ovoj 3194.

³⁶ Straža, 29. 7. 1921, letnik 13, št. 84, str. 3.

³⁷ Tabor, 22. 7. 1922, letnik 2, št. 163, str. 3.

³⁸ Tabor, 14. 3. 1922, letnik 3, št. 60, str. 2.

³⁹ Zdravniško društvo, Straža, 5. 12. 1921, letnik 13, št. 139, str. 4.

⁴⁰ Prav tam.

razmerje, med tem pa hočemo iti trdno dalje po načrtani poti.«⁴¹ Zaradi spravljivega nastopa predsednika ljubljanskega zdravniškega društva dr. Josipa Tičarja na občnem zboru mariborskega društva so se razmere nekoliko umirile. Težnje po združitvi obeh društev so se pojavljale še pozneje,⁴² vendar je zaradi »posebnih mariborskih razmer« še leta 1934 mariborsko društvo ostalo samostojno, sta pa bili obe društvi včlanjeni v državno zdravniško organizacijo t. i. »Jugoslovansko lekarsko društvo«. ⁴³ Zdravniško društvo v Mariboru si je želelo, da bi se vanj vključili vsi zdravniki, s pobiranjem članarine so hoteli organizirati podporni sklad za vdove in sirote, pogrebni sklad, bolniško blagajno, gospodarski odsek, ki bi naročal za vse člane enake receptne listke, dnevno knjigo in druge tiskovine po znižani ceni, prav tako pa omogočil ugodna zavarovanja proti nezgodam. Ustanovili so tudi strokovno knjižnico, za katero so dobili prostore v mariborski bolnišnici in se zavzeli za reorganizacijo jugoslovanskega zdravniškega društva. Zanimivo je, da je društvo določalo tudi enotne tarife zdravstvenih storitev pri privatnih zdravnikih, ki so bile nato objavljene v dnevnem časopisju.⁴⁴ Leta 1930 je Zdravniško društvo v Mariboru štelo 110 članov.⁴⁵ Klara Kukovec je bila leta 1932 izvoljena za odbornico.⁴⁶ Zdravniška zbornica je leta 1934 uvedla kartoteko, ki je omogočala pregled, kako so javne zdravniške službe razdeljene med posameznike, kar bi naj poskrbelo za pravično razdelitev dela, torej bi preprečevala »da bi posamezniki imeli kopico javnih služb, dočim bi cela vrsta drugih ne imela ničesar«. ⁴⁷ Leta 1935 se je društvo odločilo prirejati še strokovne ekskurzije, pogrebni sklad pa se je v tem letu reorganiziral, saj je postal zaradi tega, ker je zdravniška zbornica imela obvezen pogrebni sklad, nekako odveč.

Sinova Vlado in Robert sta med tem odrasla. Vlado bi naj na željo staršev postal arhitekt, a je nato na raznih univerzah po Evropi doštudiral

⁴¹ Tovariši zdravniki! Tabor, 5. 2. 1922, letnik 3, št. 29, str. 3.

⁴² Šklepi mariborskega zdravniškega društva, Slovenec, 11. 2. 1923, leto XL, št. 33, str. 3.

⁴³ Občni zbor zdravniškega društva, Jutro, 27. 2. 1934, leto XV, št. 47, str. 5.

⁴⁴ Novi tarif mariborskega zdravniškega društva, Jutro, 5. 10. 1921, leto VI, št. 235, str. 3.

⁴⁵ Zdravniško društvo v Mariboru, Jutro, 19. 2. 1930, leto XI, št. 41, str. 5.

⁴⁶ Mariborski zdravniki, Slovenec, 2. 2. 1932, leto LX, št. 26, str. 5.

⁴⁷ Jutro, 6. 3. 1935, leto XVI, št. 54.

pravo ter se vrnil v Maribor, kjer je leta 1936 odprl odvetniško pisarno.⁴⁸ Robert bi naj postal odvetnik, vendar je študiral medicino v Innsbrucku in na Dunaju, kjer je leta 1934 tudi diplomiral. Za kirurga pa se je specializiral v Parizu, Strasbourgu in pri dr. Budisavljeviću v Zagrebu. Leta 1940 je v Parizu opravil specialistični izpit. V začetku leta 1941 je postal asistent kirurške klinike v Ljubljani.⁴⁹

Ob začetku druge svetovne vojne je bila družina Kukovec zaradi Klare, ki je bila po rodu Judinja, za »Poljuda« (*Halbjuden*) pa sta veljala njena sinova, v veliki nevarnosti, zato so bili prisiljeni zapustiti Maribor. Klara je 5. 4. 1941 s svojim avtom najprej šla v Slovensko Bistrico, kjer je instruirla sanitetno skupino, nato v Višnjo Goro, preko Banje Luke in Jajca v Sarajevo.⁵⁰ Tam ji je neki kapetan rekviriral avto. Ostala je v »Domu Kola srpskih sestara« v Beogradu, kjer je bil nameščen beograjski Rdeči križ. Nemci so jo deložirali iz doma, nato so jo znanci na volovski vpregi pretihotapili preko ustaške meje v Zagreb, od koder je šla v Ljubljano, saj je upala, da bo tam našla svojo družino. Ker jih je iskala brez uspeha, je šla na Reko (Rijeka), kjer je stanovala na Trsatu, dokler ni dobila sporočilo od svojega moža, kje v Ljubljani jo čaka. Iz domovinske kartoteke⁵¹ je razvidno, da je stanovala do 26. 7. 1941 na Emonski c. 10a/1 pri družini Ažman in nato na Tyrševi c. 15/11 pri družini Jakič, vendar se zaradi judovskega porekla ni mogla zaposliti, zato sta vojno z možem Jankom preživela v pomanjkanju. V Mariboru ji je nacistična oblast medtem zaplenila stanovanje na Krekovi ulici 18 in ordinacijo z vso opremo. Vojska je v njeno stanovanje namestila 12 ljudi, ki so odnesli dragocenosti, pohištvo in številne medicinske aparate ter inštrumente pa uničili ali poškodovali.

Robert se je kmalu vključil v Osvobodilno fronto in je na terenu operiral ranjene partizane. Leta 1943 je odšel v partizane in bil eden prvih

⁴⁸ Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko, 18. 10. 1936, letnik 17, številka 242. Zdravniki in medicinci NOB, padli za svobodno Slovenijo. Ur. Pavla Jerina Lah, Ljubljana, 1997, str. 26.

⁴⁹ Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1763, fond Pertl Eman, arhivska škatla 60, ovoj 1. Žgodovinski arhiv Ljubljana ZAL, Lju 500 domovinski listi za obdobje 1940-1943(45), črka K - mikrofilm 591 (t.e.121).

kirurgov na Dolenskem, nato je delal v partizanskih bolnišnicah v Liki in kot korpusni kirurg pri 6. korpusu narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije v Slavoniji, vendar se je želel vrniti v Slovenijo, zato je bil od jeseni 1944 glavni kirurg 4. operativne cone na Štajerskem,⁵² v partizanski bolnišnici Celje oz. Mrzle vode. To bolnišnico je začel iz smrekovih debel graditi dr. Peter Držaj v začetku maja 1944 z gradbeno ekipo iz Gorenjske, ki je štela okoli 10 ljudi. Imela je dve bolniški baraki, operacijsko barako, upravno barako, barako za rekonvalescente in strežno osebje bolnišnice, kuhinjo, drvarnico, pralnico, stranišče in dezinsektor. V njih je bilo prostora za 45 težjih ranjencev in bolnikov ter za 10 rekonvalescentov. Namestili so jo v smrekov gozd približno 1200 m visoko pod Komnom ali Kamnom nad Ljubnim, najvišjim vrhom Smrekovškega pogorja. Prostor sta v oddaljenosti 100 m omejevala hudournika s planine Travnik. Po Držajevem odhodu je nadaljnjo gradnjo in pozneje vodstvo bolnišnice prevzel dr. Krasnik. Bila je to osrednja bolnišnica za vso Savinjsko dolino in Koroško. Zdravniški instrumenti so bili večinoma iz trboveljske bolnišnice, stene operacijske sobe pa so prevlekli z belo svilo iz zavezniških padal. Strokovnega kadra je primanjkovalo, zato je dr. Krasnik usposobil bolničarko in dva rekonvalescenta za pomoč pri operacijah. Tod so operirali vse od težkih strelnih poškodb, zlomov kosti, operacij želodca in glave ter izvajali amputacije, v bolj mirnih obdobjih pa so se ukvarjali tudi s hujšimi kilami (hernije), okvarami sečil in okvarami po strelnih ranah. Operacije so vodili zdravniki Virgil Krasnik, Milan Červinka in Robert Kukovec. Sicer je osebje bolnišnice štelo okoli 20 ljudi, ki so opravljali vsa dela v ekonomatu, vzdrževali zveze z javko in terenskimi organizacijami ter opravljali službo v opazovalnicah, ki so bile namenjene za zaščito bolnišnice. Posebna ekipa osebja je prenašala ranjence, hrano, kurjavo in drugo. Približno pol ure oddaljena je bila baraka za lažje ranjence, ki so jo imenovali »Podstrešje«. Sprejela je do 35 ranjencev, stalnega zdravnika pa v tej postojanki ni bilo, oskrbo je tako vodil bolničar po navodilih

⁵² Kukovec, Robert v *Enciklopedija Slovenije* (ur. Javornik, Marjan), Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987–2002, Zv. 6, str. 66.

zdravnika, ki je prihajal samo po potrebi. Obe postojanki sta bili malo pred osvoboditvijo izdani in požgani.⁵³

Robert Kukovec je v času, ko je bil v tej partizanski bolnici (torej od jeseni 1944 do aprila 1945), pisal dnevnik, ki je bil leta 1956 objavljen v *Zdravstvenem vestniku*.⁵⁴ Stane Terčak, ki je dnevnik objavil, je zapisal, da je redko kdo izmed partizanov pisal dnevnik, saj je bilo to strogo prepovedano zaradi konspiracije. Tako je dnevnik Roberta Kukovca eden redkih ohranjenih z našega področja. Iz njegovih zapisov je razvidno, da se je dobro zavedal nevarnosti, da bi njegov zvezek padel v napačne roke: »Ali bodo te vrstice sploh koga zanimale, ali bodo mogle predočiti vse ono, kar smo pretrpeli, kar smo čakali, kar smo upali? Morda bodo nekega dne ostale v hajki skrite pod kako skalo in če se ne vrnem, jih nemara nikdar nihče ne najde. Zakaj jih skrivam? Če bi ti listi padli v roke Nemcem, bi preveč izvedeli. Zato jih imam stalno na varnem mestu in le kadar pišem, jih privlečem na dan.«⁵⁵ Tudi arhivi partizanskih bolnišnic so bili v glavnem uničeni, saj so bile v Zgornji Savinjski dolini vse izdane. Robert je v času osvoboditve Zgornje Savinjske doline s svojo kirurško ekipo delal na Ljubnem pri Kolencu, ob napadu pa se je umaknil v bolnišnico Celje. Prav takrat je začel pisati dnevnik,⁵⁶ v katerem opisuje težke razmere, ki so bile pozimi 1944/45. Bolnica je imela na širokem področju Smrekovškega pogorja poleg osrednjega dela še številne bunkerje in skrivališča za ranjence in osebje. Čutiti je bilo skorajšnji konec vojne, zato so zelo hrepeneli po vesteh, ki so jih Angleži občasno metali iz letal, še pogostejše pa so jih prinašali domačini iz doline. »Pa kaj se je vse včasih nakopičilo v nas! Mraz, glad, strah in brezzdelje. Ne vem, kateri od teh strašnih stvari bi dal prednost. Mraz

⁵³ Angela Zdolšek: Partizanske bolnišnice na Štajerskem. V: *Obzornik zdravstvene nege*, leto 1975, letnik 9, št. 1, str. 30–31.

⁵⁴ V *Zdravstvenem vestniku* so zapisali, da se dnevnik nenadoma zaključi z 12. 3. 1945, kar pa ne drži, saj je zadnji vpis z dne 9. 4. 1945, le nekaj dni pred Robertovo smrtjo. Očitno so v dnevniku nekatere, za tisti čas preveč svobodomiselnne besede, pa so jih raje zamolčali.

⁵⁵ Prepis dnevnika dr. Kukovec Roberta, domači arhiv njegove nečakinje Nevenke Dajčar, str. 21.

⁵⁶ Terčak Stane: Partizanska bolnišnica Celje. V: *Planinski vestnik*, september 1956, letnik 56, št. 9, str. 455–464.

in glad te ubijeta telesno, strah in brezdelje pa duševno.«⁵⁷ »Taka je pač vojna. Toliko in toliko mladih ljudi, željnih in potrebnih dela, mora v naporu svojih moči počivati brez dela ali pa imajo svoje sile naperjene samo v uničevanje vsega, kar si je človeštvo z muko skozi leta in leta zgradilo in ustvarilo. Na drugi strani pa toliko dela čaka zaman rok, ki bi rade prijele zanj. Ne, ne, nismo vredni imena ljudi, dokler bodo vojne na svetu. Ko si bo človeštvo znalo organizirati medsebojne odnose tako, da bodo vojne izključene, takrat šele si bomo smeli nadeti ime: homo sapiens.«⁵⁸ Zanimiva so tudi njegova razmišljanja o povojni ureditvi Jugoslavije, saj je trdno verjel takratnim vestem, da bodo v »vladi zastopane vse politične stranke /.../ Slovenci imamo enega kraljevega namestnika in štiri ministre. Od teh je eden komunist, trije pripadajo prejšnji ljudski stranki, eden je zastopnik takozvanih predvojnih naprednjakov. Mislim, da slovenski kmet, ko bo videl sestavo te vlade, se ne bo ustrašil *pošasti komunizma*, kakor vedno ponavlja sovražna propaganda.«⁵⁹ S ponosom se je veselil, da bo prav Jugoslavija prva država na svetu, kjer bomo »lahko opazovali razvoj simbioze ruskega socializma in angleške demokracije«.⁶⁰

Sredi aprila 1945 so Roberta, ki je bil ravno pri bližnjem kmetu, ulovili Nemci. Peljali so ga v Ljubno. Po pričanjih⁶¹ Lizike Podlesnik, sestre Robertovega kurirja, ga je komandant Ljubnega prepričeval, da naj zdravi njegove vojake, vendar ga je Robert zavrnil. Nekaj dni pred popolnim polomom nemškega rajha so Nemci vso noč streljali, komandant je popolnoma podivjal, streljal je v svojem stanovanju na stene in ogledala. Takrat so odpeljali tudi Roberta in ga umorili.

⁵⁷ Prepis dnevnika dr. Kukovec Roberta, domači arhiv njegove nečakinje Nevenke Dajčar, str. 24.

⁵⁸ Prav tam, str. 26.

⁵⁹ Prav tam, str. 45 in 46.

⁶⁰ Prav tam, str. 47.

⁶¹ Terčak Stane: Partizanska bolnišnica Celje. V: *Planinski vestnik*, september 1956, letnik 56, št. 9, str. 463–464.

Klara in Janko Kukovec

Klara in Janko Kukovec sta se vrnila v Maribor. Klari je ministrstvo za zdravstvo septembra 1945 obljubilo službo v deškem domu v Mariboru, vendar je takratni sanitetni referent dr. Peče ni vzel v službo, ker menda ni bilo dovolj denarja. Tako je spet odprla privatno prakso za ženske in otroške bolezni na Krekovi ul. 18 v Mariboru. Država ji je nacionalizirala stavbo, tako da je postala najemnica v lastni hiši.

Janko Kukovec se je zaposlil na tedanjem ministrstvu za gradnje kot šef odseka za šolstvo, že po nekaj mesecih pa je bil premeščen na mesto šefa uprave javnih zgradb v Mariboru. Leta 1946 se je upokojil. Umrl je 10. 5. 1968.⁶²

Klara kljub visoki starosti ni nehala delati kot privatna zdravnica. V *Nedeljskem dnevniku* je izšel članek o njej, v katerem novinar na koncu

⁶² Teply Bogo: Ing. Janko Kukovec. V: Večer, 21. 5. 1968, str. 8.

zapiše, da so še na dan intervjuja prihajali k njej pacienti, čeprav je bila stara že 92 let.⁶³

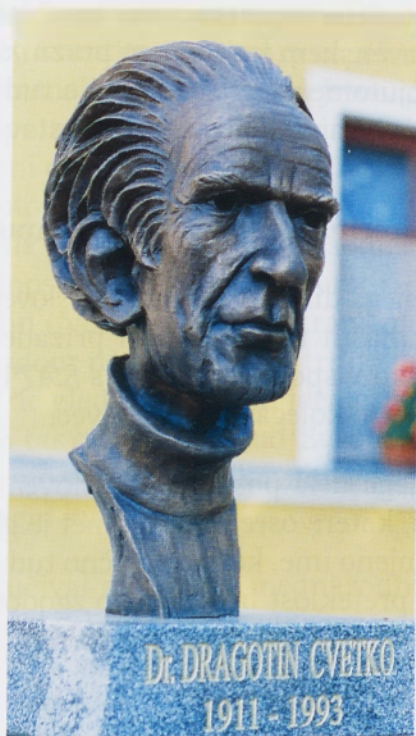
Umrla je 31. 12. 1979 v 97 letu starosti. Dr. Eman Pertl je v nekrologu zapisal: »S svojo vztrajnostjo, neupogljivostjo in junaškim ravnanjem je v svojem dolgem življenju marsikaj prestala, mnogokrat tvegala.«⁶⁴ Posebno karakteristična pa je misel, ki jo je Klara Kukovec sama zapisala: »V svojem življenju sem mnogo poskušala, se marsičesa lotila, a zmerom dosegla svoj cilj.«⁶⁵

⁶³ Primerjaj Pejič, N. Slobodan: *Delovni dan, dolg 70 let*. Nedeljski dnevnik, 26. januar 1975, str. 8.

⁶⁴ Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1679 Fond Družina Kukovec (1908-1981), škatla 1.

⁶⁵ Prav tam.

Akademik dr. Dragotin Cvetko
(Vučja vas, 19. 9. 1911-Ljubljana, 3. 9. 1993)
- starosta muzikologije na Slovenskem

Spomenik D. Cvetku v Vučji vasi

Septembra 2011 je minilo sto let, odkar se je v Vučji vasi rodil eden izmed velikih Prlekov, Dragotin Cvetko. Ob tem jubileju so se v štirih dneh zvrstili muzikološki simpozij *Nacionalna glasbena zgodovina: Preobrazbe v drugi polovici 20. stoletja*, okrogla miza, razstava *Dragotin Cvetko - oče muzikologije na Slovenskem*, dva koncerta, odkritje kipa na

*Melanija Markovič, absolventka muzikologije, Filozofska fakulteta Ljubljana.

Filozofski fakulteti in predvajanje portretnega filma¹. Začetek slavlja je bil simbolično postavljen pred njegovo domačijo, takrat stavbo Osnovne šole 'Vučja vas, na dan pred njegovim rojstnim dnem, 18. septembra 2011, kjer je bil odkrit njegov doprsni kip², v dvorani gasilskega doma pa je bila odprta razstava *V prostoru in času Dragotina Cvetka*³. To so poleg na panojih predstavljenega življenja bogatile razstavljene Cvetkove knjige in izbrana priznanja ter medalje, ki sta jih posebej za to razstavo prispevali njegovi hčerki. Poseben čar in pridih domačnosti pa je razstavi dajal del ohranjene muzikologove korespondence z domačini. Razstava je bila ob slovenskem kulturnem prazniku 2012 prenesena še v Splošno knjižnico Ljutomer, kjer se je odvilo tudi daljše predavanje o delu Dragotina Cvetka in njemu posvečeni razstavi.

Dragotin Cvetko – »spiritus agens« slovenske muzikologije

»Doyen in do poslednjega diha spiritus agens slovenske muzikologije je bil izjemna osebnost naših muzikoloških prizadevanj⁴« so besede, ki jih je Dragotinu Cvetko v spomin v *Letopis SAŽU* zapisal njegov učenc, asistent in dolgoletni kolega dr. Jože Sivec.

Cvetko je zaradi svojega dela postal ikona slovenske muzikologije. Je človek, ki je znanosti, katere osrednji predmet je glasba, postavil trdne temelje v Sloveniji in njeno ime, kot posledično tudi imena naših skladateljev, našo glasbeno preteklost in kulturno zgodovino predstavil mednarodni javnosti, jih s tem uvrstil na svetovni zemljevid in jim omogočil mednarodno prepoznavnost.

Po njegovi zaslugi so tako v ospredje prišli tisti (predvsem slovenski) veliki umetniki, ki so doprinesli k razvoju slovenske kulturne identitete.

¹ Organizatorji prireditve: Muzikološki inštitut ZRC SAŽU, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana, Festival Ljubljana, Slovenska matica, Uredništvo za resno glasbo in balet Televizije Slovenija, RTV SLO in Občina Križevci.

² Avtor kipa: akademski kipar Edo Dolinar.

³ Avtorica razstave: Melanija Markovič.

⁴ J. Sivec, »Dragotin Cvetko (1911–1993)«, *Letopis SAŽU 44. knjiga* (Ljubljana: SAŽU: 1994): 111.

Raziskoval je njihovo življenje in delo⁵, pisal o njih v raznih poljudnih, strokovnih in znanstvenih revijah, zapisal njihova gesla tako v domače kot v tuje enciklopedije in leksikone ter jih predstavljal bodisi na znanstvenih srečanjih, bodisi na univerzi, bodisi v sklopu radijskih oddaj. Z raziskovanjem slovenske glasbe in njenih glasbenikov ter primerjavo njihovega dela znotraj evropskega konteksta je pokazal kulturni razvoj slovenske glasbe in dokazal njene evropske korenine, saj je primerjava slovenske glasbe z drugimi zahodnoevropskimi »pokazala, da je slovenska tvornost z njim tekla več ali manj vzporedno, seveda pa po prostoru in številu ustvarjalcev kvantitativno manj uspešno«. ⁶ To je seveda razumljivo, ključnega pomena pa je vendarle dejstvo, da je slovenska glasba »v načelu in praksi potrdila, da je njen matični izvor zahodnega tipa, katerega sicer skromni del je bila tudi ona«. Ivan Klemenčič meni, da je bila »ta Cvetkova ugotovitev idejno poglavitna, odločilna«. ⁷ S tem je slovenska glasba izpričala »v kateri del Evrope sodi, kje so njena izhodišča, kam jo je treba umetnostno in historično uvrstiti«. ⁸ Po Klemenčičevem mnenju se je Dragotin Cvetko »s tem naziranjem kljub svojim širokim mednarodnim razgledom nedvoumno in trdno uvrstil med zahodnoevropske razumnike, ne glede na povojni ideološki kontekst, železno zaveso med Zahodno in takratno Vzhodno Evropo. Potrdil je pripadnost slovenske glasbe in z njo svojega raziskovalnega dela Zahodni krščanski civilizaciji in s tem njeni kulturi.« ⁹

Dragotin Cvetko je užival zelo velik mednarodni ugled. Do danes je edini slovenski podpredsednik Mednarodnega muzikološkega društva. V tujini je prvikrat predaval leta 1939, in sicer na radiu Sofija (Bolgarija), kjer je govoril o slovenskih glasbenih ustvarjalcih 19. in 20. stoletja, zadnjikrat pa na Mednarodnem muzikološkem simpoziju v Asolu (Italija), kjer je imel predavanje z naslovom Kulturne razmere območja Al-

⁵ D. Cvetko je prispeval monografije o Ristu Savinu, Davorinu Jenku, Jacobu Gallusu, Gobjmirju Kreku, Antonu Lajovicu in Slavku Ostercu.

⁶ D. Cvetko, *V prostoru in času* (Ljubljana: Slovenska matica: 1995), 308, prav tako naslednja navedba.

⁷ I. Klemenčič, "Dragotin Cvetko kot utemeljitelj slovenske muzikologije", *De musica disserenda* 17/1 (2012): 14.

⁸ D. Cvetko, *V prostoru in času*, 308.

⁹ I. Klemenčič, "Dragotin Cvetko kot utemeljitelj slovenske muzikologije", 14.

pe-Jadran od konca 16. stoletja do začetka 18. stoletja. Skupno je samo v tujini predaval na več kot štiridesetih mednarodnih muzikoloških konferencah, kongresih, simpozijih, med katerimi so najbolj odmevna mesta New York, Washington, Berkeley, Tokio, New Delhi, Teheran ... če naštejemo le nekaj neevropskih mest. Obiskal je več kot dvajset univerz in bil gost v več kot petdesetih radijskih oddajah.

Častni doktorat so mu podelile italijanska univerza v Bologni, ameriška univerza v Arizoni, ob njegovi 80. letnici pa še Univerza v Ljubljani. Akademik dr. Dragotin Cvetko je prejemnik kar treh nagrad za življenjsko delo in sicer Herderjeve nagrade na Dunaju (1972), nagrade AVNOJ (1982) in Kidričeve nagrade (1987) ter mnogih drugih priznanj in častnih članstev.

Njegovo temeljno delo za slovensko muzikologijo je nedvomno *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*, ki je izšla v treh knjigah med leti 1958–1960 in na skoraj 1400 straneh. Eden izmed pokazateljev pripisovanja visoke vrednosti temu delu že v času izdaje je Prešernova nagrada, ki jo je Dragotin Cvetko prejel na kulturni praznik, 8. februarja 1961. Klemenčič pravi: »Še danes dragocena značilnost nacionalne zgodovine glasbe je, da avtor pred bralcem pregledno in dokumentirano razgrne obsežno gradivo, kar omogoča rekonstruirati vsakokratno stanje, ga preverjati in na tej podlagi z novimi viri snovati nove in podrobnejše razprave.«¹⁰

Akademik prof. dr. Dragotin Cvetko je avtor skoraj tridesetih samostojnih monografij, preko dvesto znanstvenih člankov in domala nepregledne množice leksikalnih in enciklopedijskih gesel. Ko govorimo o Cvetkovem izrednem pomenu za slovensko in nasploh muzikologijo takratne republike Jugoslavije ter s tem pomenu za svetovno muzikologijo, ne smemo prezreti njegovega uredniškega dela, zlasti še dveh publikacij, ki ju je začel izdajati na krovnih muzikoloških ustanovah: *Muzikološki zbornik* (1965) na Oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in zbirko znanstvenokritičnih izdaj spomenikov slovenske

¹⁰ I. Klemenčič, "Dragotin Cvetko kot utemeljitelj slovenske muzikologije", 16.

glasbe *Monumenta artis musicae Sloveniae* (1983) na Muzikološkem inštitutu ZRC SAZU.

Ti dve ustanovi pomenita drugo vejo Cvetkovega delovanja in predstavljata osrednji del t. i. Cvetkovega »življenjskega načrta«.¹¹

Ko je Cvetko 1932 prišel študirat v Ljubljano, še ni imel na voljo študija muzikologije. Vpisal se je na pedagogiko in psihologijo na Filozofski fakulteti (Univerze Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev) v Ljubljani in hkrati študiral še kompozicijo na tamkajšnji Visoki šoli državne-ga konservatorija, kjer je bil njegov mentor znanec iz Veržaja, Slavko Osterc. Ta je bil tako navdušen nad njegovim komponiranjem, da ga je želel za svojega naslednika in ga priporočil na Inštitutu za muzikalno vzgojo in na t. i. Mojstrski šoli državnega konservatorija v Pragi, kjer je Cvetko res obiskoval predavanja v šolskem letu 1937/38, marca 1938 pa je že v Ljubljani zagovarjal doktorsko disertacijo Problem občega muzikalnega vzgajanja ter izobraževanja. Študija v Pragi ni nadaljeval zaradi začetka druge svetovne vojne, poleg tega pa so njegove misli bile vse bolj usmerjene v zgodovinsko raziskovanje glasbe kot v komponiranje. Tako je najprej začel predavati zgodovino glasbe in nekaj ostalih predmetov na ljubljanski Akademiji za glasbo. Tam sta s Francetom Maroltom leta 1951 ustanovila Znanstveni odsek, na katerem je Cvetko vodil odsek za zgodovino glasbe, kar je pomenilo korak bliže k ustanovitvi muzikološkega oddelka, do uresničitve katerega je prišlo leta 1962. Oddelek je Cvetko vključil pod okrilje Filozofske fakultete, saj je ta takrat že omogočala doktorski študij, ki na Akademiji še ni bil mogoč. Pouk je oblikoval po vzorcu, ki ga je spoznal po fakultetah po svetu, tako je dal prednost glasbeni zgodovini, katero je podkrepilo analiziranje skladb in njenih oblik, partiturna igra, postopoma pa so dodali tudi številne druge tudi interdisciplinarne predmete, ki glasbo umeščajo v širši kulturnozgodovinski kontekst (npr. akustika, etnomuzikologija, sociologija glasbe ...).

V letu 1980 pa je Dragotinu Cvetku uspel še zadnji velik cilj, saj je Muzikološki inštitut, ki je bil formalno ustanovljen v okviru Slovenske

¹¹ D. Cvetko, *V prostoru in času*, 162.

akademije znanosti in umetnosti že leta 1972, končno pričel s svojim delovanjem. Tukaj so svoje mesto dobili raziskovalci, katerih temeljno področje raziskav zavzema glasbena dediščina geografskega prostora današnje Republike Slovenije od srednjega veka do 20. stoletja.

Dragotin Cvetko in Prlekija

»Kljub svoji mednarodni slavi in garaškemu delu, ki ga je opravljal v Ljubljani, je globoko v srcu vedno nosil Prlekijo in ni nikoli pozabil omeniti, kam segajo njegove korenine. »Na družabnih srečanjih in na znanstvenih simpozijih je najrajši sedel v družbi s svojimi prleškimi rojaki, [...] Kocbekom, Slodnjakom, Trofenikom.«¹² Njegovo ljubezen in lepe spomine na Prlekijo pa izpričujejo tudi pisma in fotografije družine Cvetko, ki jih še hranijo takratni sosedje Rosovi in potomci učiteljskih kolegic njegovih staršev: Marice Fürst, njene nečakinje Terezike Slavič in Minke Zacherl. Po obsegu razmeroma skromna za zdaj znana ohranjena korespondenca¹³ je polna bogatih spominov, iskrenih izpovedi in je skoraj izključno zasebne narave.

Iz pisem se da razbrati, da je »Dragec«, kot so ga klicali rojaki, največkrat zahajal v Prlekijo v času Festivala sodobne komorne glasbe v Radencih¹⁴.

»Radi bi videli Tebe in Tvoje, da bi se spet to in ono, preteklo in sedanje, pogovorili. Če ne prej, bo za to priložnost ob koncu septembra ali na začetku oktobra, ko bom, tako usaj upam, spet prišel v Radence in se oglasil tudi pri Vas, saj me bo gotovo kdo potegnil z avtom.«¹⁵

¹² K. Gantar, »Govor ob odkritju doprsnega kipa akademika univ. prof. dr. Dragotina Cvetka ob stoletnici rojstva v Vučji vasi«, *Ob stoletnici rojstva akademika Dragotina Cvetka (1911-1993)* (Ljubljana: SAZU in Založba ZRC: 2012): 13.

¹³ Korespondenca, ki je bila najdena in pregledana za potrebe razstave *V prostoru in času Dragotina Cvetka*, obsega 8 pisem, ki jih je Dragotin Cvetko napisal Minki Zacherl iz Ljutomeru, ter po eno voščilnico, eno dopisnico in dve pismi, ki jih je naslovil na Terezijo in Janka Slaviča iz Vučje vasi.

¹⁴ Festival sodobne komorne glasbe v Radencih se je odvijal v letih 1962-1999 in je bil prvi tovrsten festival, ki je predstavljal moderne glasbene smernice in skladatelje v Sloveniji.

¹⁵ Pismo Minki Zacherl, 13. 4. 1982.

Ali na drugem mestu:

»Jaz pa se rad vračam v mladost, v vse tiste, tudi lepe čase, ki smo jih preživeli v naši lepi Prlekiji. Kje so že! Lepa desetletja so minila, a vse mi je še živo pred očmi. Če bom letos z Nives¹⁶ spet v Radencih, Te bomo kajpak obiskali in spet obudili davne spomine.«¹⁷

Ker, kot piše v pismu, sam ni imel avta, je bila pot iz Ljubljane do Prleki-je oz. do Vučje vasi zanj izredno dolga, trajala vsaj enkrat dlje kot za pot porabimo danes, in je vodila »na okrog« bodisi z vlakom preko Ptuja, Ormoža in Ljutomera ali z avtobusom preko Maribora. Nedvomno je naporna pot botrovala k, po Cvetkovem mnenju, preredkim obiskom rodnega kraja, ki jih je še toliko bolj moral in želel vedno maksimalno izkoristiti in je zato obiskal kopico prijateljev.

»[...] pristrčna hvala za vso ljubeznivost, ki ste nam jo izkazali, ko smo obiskali mojo drago Vučjo ves. Bodi tako ljubezniva, pa se zahvali v mojem imenu tudi vsem, ki jim vsakemu ne morem pisati, pa smo jih z veseljem obiskali: Markovičevim, Kardinarjevim, Knafličevim, seveda tudi Čehu in tvojima kolegicama. Škoda, da je bilo vse to tako kratko, sicer bi jih obiskal še več in se kaj pomenil z njimi. [...] Pa bo nemara drugo leto. Takrat pa za 2 dni, tako da bomo kot gostači rajžali od hiše do hiše in se z vsakim pomenili. [...] Prosim, pozdravi vse moje prijatelje in sošolce. [...]«¹⁸

Dragotin je v Prlekijo rad pripeljal tudi svojo družino, kar je bila vsakokrat za vse velika dogodivščina in neizmerno ga je osrečevalo dejstvo, da je tudi njim Prlekija tako ljuba.

»Res, rad vas imam vse, ki ste mi bili nekoč tako blizu in mi zdaj niste nič manj. In še posebej sem vesel, ker enako čutijo do vas vseh in do moje rodne vasi tudi vsi moji, žena in otroci, ki so se počutili tam kot doma.«¹⁹

¹⁶ Dragotinova žena, roj. Polak.

¹⁷ Pismo Minki Zacherl, 21. 4. 1984.

¹⁸ Iz pisma Treziki Slavič, 20. 10. 1957.

¹⁹ Iz pisma Treziki Slavič, 20. 10. 1957.

O tem, da so tudi njegova družina, njegovi otroci spletli prijateljske vezi v Prlekiji, nam priča tale dopisnica iz Ljubljane, dne 21. maja 1958:

Lj., 21. 5. 1958.

Draga Trezika,

moj sin Peter je dobil pismo pionirjev vašega 3. razreda z njihovo fotografijo. Bil je tako vesel, da je tekel s pismom kar v roki domov. In smola: izgubil je po poti sliko. No, in zdaj je žalosten, kar se le more biti. Da mu »potroštamo« to žalost, Te lepo prosim, če mi poslikaš še eno sliko in mi jo pošlješ ter mi sporočiš stroške, ki jih bom takoj poravnal. Bom Ti zelo hvaležen in za uslugo unaprej najlepša hvala.

Kako ste v naši vasi? Mnogokrat se pogovarjamo o vas vseh, moji ne morejo pozabiti, kako lepo je bilo. In me »pumpajo«, da bi spet šli. Morda kdaj spet! Pozdravi vse Vučence, posebno Šiškovce, Markovičeve, Kardinarjeve, pa Žitkove z Bučečovac.

Tebe in Tvojo družino vsi pristrčno pozdravljamo,
Vaš Dragec.

Draga Trezika,

moj sin Peter je dobil pismo pionirjev vašega tretjega razreda z njihovo fotografijo. Bil je tako vesel, da je tekel s pismom kar v roki domov. In smola: izgubil je po poti sliko. No, in zdaj je žalosten, kar se le more biti. Da mu »potroštamo« to žalost, Te lepo prosim, če mi poslikaš še eno sliko in mi jo pošlješ ter mi sporočiš stroške, ki jih bom takoj poravnal. Bom Ti zelo hvaležen in za uslugo unaprej najlepša hvala.

Kako ste v naši vasi? Mnogokrat se pogovarjamo o vas vseh, moji ne morejo pozabiti, kako lepo je bilo. In me »pumpajo«, da bi spet šli. Morda kdaj spet! Pozdravi vse Vučence, posebno Šiškovce, Markovičeve, Kardinarjeve, pa Žitkove z Bučečovac.

Tebe in Tvojo družino vsi pristrčno pozdravljamo,
Vaš Dragec

Toda Prleki niso zgolj bili veseli obiskov iz Ljubljane in sproščenega kleteta. Spremljali so Cvetkovo delo, ga spoštovali in se zavedali njegove

njej so imeli urejene tudi svoje bivanjske prostore. Tam se je zakonce-
ma rodila večina njunih otrok, Dragotin Karl²³ Cvetko 19. septembra
1911 kot sedmi, predzadnji otrok²⁴. Ker starša sama nista zmogla vsega,
jima je pri gospodinjenju pomagala Alojzijina sestra Ana²⁵. Vaščanom
sta ostala Fran in Alojzija Cvetko vtisnjena v spomin z zlatimi črkami,
saj sta s svojim znanjem in aktivnostmi, ki sta jih uvedla (čebelarstvo,
vrtnarstvo, sadjarstvo, bralni krožek ...) izredno pripomogla k razvoju
vasi in njenega zaledja. Ko se je začelo večati število razredov, so se poti
ponovno srečale z družino Zacherl, in sicer s hčerama učitelja Frana.
»Prvo pomoč sta dobila Cvetkova s tov. Slavico Zacherlovo iz Ljutomera
leta 1915, ko je postala naša šola trirazrednica. Sledila je tov. Minka
Zacherlova,«²⁶ ki je ostala do leta 1919. Slavica še dlje²⁷. Tam je Minko
Zacherl spoznal tudi Dragotin, kateremu naj bi prav ona nudila s prepe-
vanjem pesmic najljubše naročje za zazibanje v sen. Sestri sta imeli v šoli
svojo sobo in Dragotin v enem izmed pisem piše: »*Kar vidim se, kako
sem prihajal k Tebi na žgance in mleko.*«²⁸

²³ Njegovo krstno ime. Vir: Kronika Župnije Sv. Križ - Križevci pri Ljutomeru.

²⁴ Bratje in sestre: Ljudmila (1901-1910); Branko (1904-1971), univ. dipl. iur.; Anton (1905-1992), univ. dipl. iur. odvetnik; Martina (1905 - 1999), učiteljica; Davorin Radovan (1907-1937), učitelj; Vladimir (1910-1988), učitelj; Ciril Gabrijel (1920-1999), dirigent, skladatelj in publicist.

²⁵ Vir: Kronika Župnije Sv. Križ - Križevci pri Ljutomeru.

²⁶ »Ob 50-letnici osnovne šole v Vučji vasi«, *Pomurski vestnik* (1. 5. 1957), 5.

²⁷ Za natančne podatke o bivanju Zacherlovih sester v Vučji vasi bi bilo potrebno ponovno pogledati v Kroniko OŠ Vučja vas.

²⁸ Iz pisma Minki Zacherl, 13. 4. 1982.

*Družini Zacherl in Cvetko pred šolo v Vučji vasi 1916/17
z leve (zadaj): oče Fran Cvetko, Fran Zacherl, materina sestra Ana Freuensfeld,
Minka Zacherl, Branko (spredaj): Anton, Davorin, Dragotin, mati Alojzija,
Vladimir, Slavica Zacherl*

Bil je radoživ in navihani otrok, ki bi naj marsikatero ušpičil, zato ga je mati ljubkovalno klicala Dragec - vragec. Žal med takratnimi sovaščani Cvetkovih ni ostalo veliko zgodb. Med njegove vragolije se pripisuje plezanje po vaških dimnikih in tekanje po snegu v spalnih srajčkih, medtem ko staršev ni bilo doma. Dragotin je sam zapisal v svoji knjigi spominov *V prostoru in času*: »Užival sem [...], kadar smo v poletnih večerih pri odprtih oknih ubrano peli. Otroci z mamo [...] smo bili nešolan oktet, vaščani so nas radi poslušali.«²⁹

O svojih otroških glasbenih potencialih je zapisal tole: »Baje sem dobro pel in bil nadarjen za glasbo. Prepeval sem, koderkoli sem hodil. Tudi klavir me je mikal, mislim, da sem se na njem poskušal že, ko mi je bilo pet ali šest let.«³⁰ Cvetko je glasbeno znanje dobival predvsem od staršev. Verjetno pa je svoj delež k temu dodala tudi Minka Zacherl, ki

²⁹ D. Cvetko, *V prostoru in času*, 7.

³⁰ D. Cvetko, *V prostoru in času*, 6.

je bila ravno tako spretna s klavirjem. Po študiju na Konservatoriju v Ljubljani (1919-22) je do 1940 živel v Mariboru. Ko so Cvetkovi prišli leta 1926 iz Vučje vasi v Krčevino pri Mariboru, je bila Minka tam že uveljavljena učiteljica klavirja in priljubljena korepetitorka. Nič čudnega, da se je Dragotinov devet let mlajši brat Ciril hodil učiti glasbe prav k njej in ji čez vrsto let še pisal pismo:

Draga Minka!

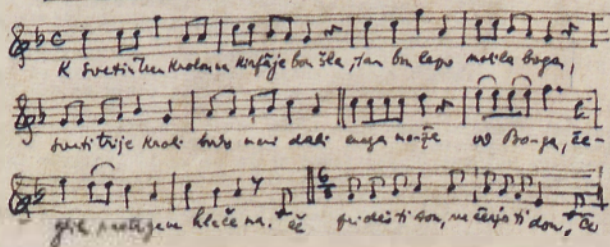
Najprej Ti moram od vsega srca čestitati k odlikovanji, ki si ga trdo zaslužila. Spomnil sem se svojega dela pri Tebi, spomnil sem se dolge procesije, ki je dnevno romala k Tebi v Mariboru, da ji odpreš okno v svet muzike. In vesel sem bil, da si se Te spomnili, kar je danes že redkost! Želim Ti še dolgo vrsto let glasbenega dela, saj muzikonterji se baje nikdar ne postaramo ...

Draga Minka, dolgo časa se že odpravljam v Prlekijo, da bi preveril neke napeve, ki so mi zelo potrebni. Če Te preveč ne morim, Ti jih bom zapisal, kakor sem jih Kupil, Tebe le prosim, da jih pregledaš in ugotoviš event. napake v melodiji, ritmu ali taktovskem načinu, kar upiši v te note, da bom vedel popraviti. Gre za svatovske prleške pesmi. Prva bi bila tale: Pesem svoterce:

Draga Minka!

Najprej Ti moram od tebe sva
izpovedati k obli. Konec, ki o' ga t' do ga-
st' g'ida. Spomni se sen se svojega dela pri
Tebi, spomni se se dolge povesče, ki
si ducno povela k Tebi v hant' b'orn,
da si odpreš oko v svet muzike. In vesel
sem bil, da so se Te spomni, ker je danes
že skoraj rednost! Jeli Ti še dolga avto čet
plodnega dela, saj muzi. kantarji se b'je v'holer
ne postarano...

Draga Minka, dolgo časa se že odn
gledam v Orakljo, da bi prevzel nake negre,
ki so v zelo potrebni. Če Te prevz'ne narim, Ti
j'k bon zapiral, kakor sem jih kupil, Tebe le proim,
da jih preglediš in ugotoviš event. k'p'le v
melodi'i, ritmu ali faktornem uet'na, kar v'p'ji
v resit, da se bon valce parati. Gre za avtorovke
prelepe gemi. P'na bi bila tale: Pesni vnoterke:

Verjetno pa se je po kakšen nasvet k svoji dragi Minki zatekel tudi Drago-
gotin in še kateri izmed njunih sorojencev. Ne gre pa dvomiti v Drago-
tinovo navezanost in spoštovanje do gospe Minke, saj se je odločil zanjo
napisati leksikonsko geslo v *Muzičko enciklopedijo*.

Ljubljana, 5.5.1975

Ljuba Minka,

Najprej hvala za poslano. Sem vse natanko prebral, obe brošuri bom, tako si mi pisala, obdržal, bodo iz njih še razvidni razni podatki, ki jih kdaj pa kdaj potrebujem. Iz materijala sem vzel, kar je bilo treba za prispevek o Tebi v Muzički enciklopediji, 3. zvezek. Prepis "Življenjepisa in delovanja" pa Ti vračam, verjetno boš ga še ob kaki priložnosti potrebovala.

Upam, da se dobro počutita Ti in Slavica, in seveda vsi vajini, kdo je sploh še v Ljutomeru? Tako rad bi vas spet videl, pa je nekam daleč, avta pa žal nimam. Morda pa vendarle o priliki, vesel bom, če se bomo spet po dolgem času srečali in kaj pogovorili, saj se je medtem nabralo že marsikaj.

Tebe, Slavico in vajine vsi prisrčno pozdravljamo,

Tvoj

Frederik

priloga

Pismo, 5. maj 1975

Geslo »Zacherl, Minka« tako najdemo na strani 750 v 3. knjigi *Muzičke enciklopedije*, izdani 1977 v Zagrebu:

ZACHERL, Minka, muzički pedagog (Ljutomer, 1894 —). Klavir i pjevanje studirala na Konzervatoriju u Ljubljani (1919—22). Položivši državni ispit iz muzike, 1922—40 u Mariboru nastavnik muzike, a 1940—41 direktor muzičke škole u Ljutomeru. Za okupacije bez namještenja u Ljubljani i Slavonskom Brodu, od 1945 ponovno u Ljutomeru, gdje je vodila muzičku školu (1945—46) i predavala na nižoj gimnaziji. Izvrstan pedagog, osnivala je pjevačke zborove i vodila ih veoma vješto, pridonoseći širenju muzičke umjetnosti. Prije Drugoga svjetskog rata nastupala je i kao pijanistica, osobito kao pratilac violinistice F. Brandl-Jevđenić i pjevača F. Neralića i P. Lovšetove. D. Co.

Zacherl, Minka, glasbeni pedagog (Ljutomer, 1894-)³¹. Klavir in pe-
tje študirala na Konservatoriju v Ljubljani (1919-22). Položila državni
izpit iz glasbe, 1922-40 v Mariboru nastavnik glasbe, 1940-41 ravna-
teljica glasbene šole v Ljutomeru. Med okupacijo pregnana iz Ljuto-
mera, stanovala v Ljubljani in Slavonskem Brodu, od 1945 ponovno v
Ljutomeru, kjer je vodila glasbeno šolo (1945-46) in poučevala na nižji
gimnaziji. Izvrstna pedagoginja, ustanovila je pevske zборе in jih zelo
spretno vodila, prispevala k širjenju glasbene umetnosti. Pred drugo
svetovno vojno je nastopala kot pianistka, pogosto kot korepetitorica vi-
olinistke F. Brandl - Jevđenijević in pevcev F. Neralića in P. Lovšetove.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA MUZIKOLOGIJU
DEPARTMENT OF MUSICOLOGY
Ljubljana, Adamičeva 12

Ljubljana, 7.10.1979

Draga Minka,

Kad bi Ti povedal, kako naju je z ženo veselilo, da smo se spet sre-
čali, se spominjali in oživeli, kar je bilo nekoč, in tega je bilo
mnogo, saj Te imam v najlepših spominih vse od svojega zgodnjega o-
troštva. Tako daleč je to, skoraj ni več res in vendar je, čeravno
danes drugače kot nekdaj. A kar drug za drugim mi vstajajo pred očmi:
Tvoji in moji starši, vse okrog njih, stari Ljutomer in stara Vučja
ves, stara Priekija, vse, kar nam je bilo blizu in nam je še danes,
čeravno se je to in ono še tako spremenilo. No, ko bo drugič hodil
tam okrog, Te spet obiščemo in nadaljujemo, kar smo zadajič začeli.
Mnogo še bo, toliko, da ni mogoče nikoli končati.

Dovev smo se pripeljali lepo in pripovedovali, kako je bilo, vsi se
interesirajo za vse, karkoli je v zvezi z mojimi rojstnimi kraji in
zlasti zate. Tako nisem več miru: moje "vnuštve" boče vsak dan kaj
slišati iz mojega otroštva in tako jim pripovedujem: ne pravljice,
temveč resnice, ki pa so zanje povestice, pravljice ali kakor že to
imenujejo in razumejo. In jim seveda še kaj po svoje dodam, da bi
bilo še bolj zanimivo. A ni treba mnogo dodajati, vse se jim zdi le-
pe in meni po taki časovni distanci tudi. Saj veš, kar je bilo hude-
ga, se umakne v podzaveš, vse druge in lepe pa zaživi, kot da bi
bilo edine.

Sam Ti hotel čisto kratko napisati, da Te ne bi aučil s pisanjem, pa
je nastalo kar več vrstic.

Minka draga, ostani nam zdrava še dolgo, ko bo prva priložnost, pa
Te spet obiščemo in si kako povemo.

Tebe in vse Tvoje vsi priščno pozdravljamo,

Tvoj

Frankelredina
in draga

Pismo, 7. oktober 1979

³¹ Minka Zacherl (1894-1985).

*Družina Dragotina Cvetka ob odkritju kipa v Vučji vasi
z leve: Eva Kardelj Cvetko s soprogom, Evini hčerki Katja in Lenka z otroci,
Petrov sin Mark Cvetko, Karin Cvetko Vah s soprogom in sinom,
Varja Cvetko Orešnik*

Ne glede na to, ali govorimo o Dragotinu Cvetku kot o muzikologu ali kot o prijatelju, vsakokrat pride do izraza njegov karakter. V epilogu svojih spominov sam pravi: »Razen skrbi za familio sem usmeril osrednjo pozornost svojemu kreativnemu delu in obravnavi razvoja glasbene znanosti.«³² Ta nekakšna »očetovska skrb« ne le za svoje najbližje, ampak tudi za prijatelje, sodelavce in v končni fazi tudi za znanost je tisto, kar daje spominu na dr. Cvetka žlahten priokus. To, kako je znal prisluhniti vsakomur, mu nameniti svoj čas, je nekaj, česar ni pozabil nihče, ki je bil z njim kadarkoli v stiku. Njegov značaj je akad. dr. Kajetan Gantar na slovesnosti v Vučji vasi označil s pridevniki: »Pogumen, dosleden in skromen.« Eden izmed njegovih prvih dveh asistentov na Oddelku za Muzikologijo, dr. Andrej Rijavec, pa poudarja tudi njegovo

³² D. Cvetko, *V prostoru in času*, 324.

vizionarstvo in nesebičnost, saj je Cvetko znal svojim študentom in kolegom »odpirati poti in si pri tem ni lastil nobenih zaslug«. ³³

Pionirski pomen njegovega pisnega opusa in zasluge za institucionalno samostojno muzikološko stroko ostajajo neprecenljive, zato menim, da je Cvetkov »življenjski načrt« bil izpolnjen in se pridružujem dr. Stanetu Grandi, ki je svoje posvetilo dr. Dragotinu Cvetku sklenil z mislijo: »[akademik] Ni bil le velik znanstvenik, ampak tudi Človek. Prvih ni tako malo, oboji skupaj pa so redki.« ³⁴

³³ A. Rijavec, *Glasna* 42/5 (2011): 10.

³⁴ S. Granda: »Hvala, gospod akademik!«, *Ob stoletnici rojstva akademika Dragotina Cvetka (1911-1993)* (Ljubljana: SAZU in Založba ZRC: 2012): 231.

Volitve in politične razmere v srezu Ljutomer med leti 1929–1935

Na podlagi časopisnih in publicističnih virov, podprtih z arhivskimi viri, so prikazane volitve poslancev v narodno skupščino, občinske volitve in lokalne politične posebnosti v okraju (srezu) Ljutomer s poudarkom na ljutomerskem območju (sodni okraj), ki so bile odraz tedanjih političnih razmer v Dravski banovini in Kraljevini Jugoslaviji.

S šestojanuarsko diktaturo kralja Aleksandra Karađorđevića leta 1929 so bile v Kraljevini SHS razpuščene vse politične stranke, organizacije in društva na osnovi verskega ali plemenskega značaja. Postavljena je bila nova vlada generala Petra Živkovića. Razveljavljena je bila ustava (vidovdanska ustava) iz leta 1921 in razpuščena narodna skupščina, izvoljena leta 1927.

Diktaturo so pozdravili predvsem gospodarstveniki, državljani, deloma tudi politične stranke. Oktobra istega leta je država dobila novo ime – Kraljevina Jugoslavija. Odpravljene so bile oblastne skupščine (v Sloveniji ljubljanska in mariborska oblast) in ustanovljenih je bilo 9 banovin (v Sloveniji Dravska banovina).¹

Leta 1929 je bila z diktaturo razpuščena tudi katoliška telovadna organizacija Orel, liberalni »Sokol Kraljevine Jugoslavije« pa je postal državna telovadna organizacija.

Matičnemu Sokolu v Ljutomeru, ki je bil med najstarejšimi in po številu članov med največjimi liberalnimi telovadnimi društvi v Prlekiji, Sokolu v Križevcih in v Veržeu, sta se ob podpori Sokola iz Ljutomera, prebivalcev in politične klime, ki jo je poosebljala vladna stranka, leta 1932

* Anton Ratiznojnik, višji muzejski sodelavec, Splošna knjižnica Ljutomer, OE Muzej.

¹ Metod Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji 1917–1941, Ljubljana 1965, str. 385–87.

pridružili še sokolska četa na Cvenu², ki je delovala v okviru matičnega Sokola v Ljutomeru, in Sokol pri Mali Nedelji.³

Z razpustom katoliške telovadne organizacije Orel so se tudi nekdanji člani Orla na ljutomerskem območju (Ljutomer, Križevci, Veržej) organizirali v novo nastalih fantovskih odsekih (FO) in v dekliških krožkih (DK) pod okriljem matičnih katoliških prosvetnih društev po župnijah, kjer so nadaljevali z zmanjšano športno dejavnostjo in se vključevali v kulturno in prosvetno delo.⁴

Z razpustom katoliške Prosvetne zveze leta 1933 so bila razpuščena tudi prosvetna društva po župnijah. V Ljutomeru razpuščeno prosvetno društvo je istega leta začelo delovati pod novim imenom – Ljudska čitalnica, kjer so nadaljevali kulturno, prosvetno in tudi športno dejavnost.⁵

Kmalu po uvedbi diktature je Ljutomer februarja 1930 obiskal ban Dravske banovine Šernec, ko se je vračal v spremstvu namestnika dr. Pirkmajerja in ostalih gostov z odprtja novega mostu na reki Muri v G. Radgoni. V Ljutomeru so ga sprejeli župan mestne občine Fric Zemljič, podžupan Janko Dijak in Rajh Jakob kot načelnik cestnega odbora in lokalni politični predstavniki.⁶

Že naslednje leto se je v Ljutomeru ustavil novi ban Dravske banovine dr. Marušič, ko se je vračal iz Prekmurja, da bi se seznanil z željami in potrebami prekmurskega ljudstva. V Ljutomeru sta ga sprejela župan Zemljič in sreski načelnik dr. Trstenjak.⁷

Po razpisu volitev v narodno skupščino oktobra 1931 so na sestanku v Ljutomeru zastopniki krajevnih in občinskih volilnih odborov ter zastopniki velike občine Štrigova (občina je prešla iz sreza Čakovec v srez

² Domovina, 11. 2. 1932, št. 7.

³ Domovina, 10. 3. 1932, št. 11.

⁴ Naš dom, 1931, št. 9.

⁵ Slovenski gospodar, 5. 12. 1934, št. 49.

⁶ Jutro, 13. 2. 1930, št. 36.

⁷ Jutro, 14. 1. 1931, št. 11.

Ljutomer) izbrali Jakoba Zemljiča, posestnika in župana v Radencih kot kandidata za poslanca v narodno skupščino za srez Ljutomer, za namestnika pa Frana Skuhala, posestnika in župana v Križevcih.⁸

Dne 22. oktobra 1931 je okrajno sodišče v Ljutomeru potrdilo kandidarno volilno listo, ki jo je podpisalo 1116 predlagateljev. Med podpisniki so bili tudi nekdanji člani in podporniki ukinjenih političnih strank, več duhovnikov, paški Nemci in medžimurski Hrvati.

Organizirali so več okrajnih predvolilnih shodov; vodila sta jih Jakob Zemljič in Fran Skuhala. Krajevne shode na ljutomerskem območju sta vodila Franjo Lubej in dr. Marko Stajnko iz Ljutomera. Shodi naj bi »pokazali, da je narod sit prepira, da obsoja strankarsko zagrizenost ter da zapušča one zagrizence, ki jim je stranka več od države in lastna oseba več od koristi celote«.⁹

Na okrajnem shodu v Ljutomeru in v Štrigovi naj bi se zbralo več sto udeležencev. Na vseh shodih so soglasno podprli Jakoba Zemljiča kot najbolj primerne in vzorne kandidata za poslanca v narodno skupščino, kar naj bi potrdili tudi volivci z množično udeležbo na volitvah in s tem pokazali, »da je padel zid strankarstva pred resnim in složnim delom za blagor naroda.«¹⁰

Na volitvah 8. novembra 1931 je bil v srezu Ljutomer izvoljen za poslanca v narodno skupščino Jakob Zemljič kot edini predstavnik režimske liste generala Živkovića. Zanj je glasovalo 4768 volivcev ali 46,53 % od 10247 volilnih upravičencev.¹¹

Volitve v Ljutomeru so potekale pod sloganom na transparentu »Voliti je državljanska dolžnost«. Kljub slabemu vremenu naj bi volilni odbor pridobil na volišče vse, ki so hoteli voliti, za starejše in bolnike pa je bil organiziran prevoz. Po glasovanju je množica nestrpno pričakovala razglasitev izida volitev, nato pa je mestna godba igrala po mestu vesele

⁸ Jutro, 29. 10. 1931, št. 250.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Jutro, 7. 11. 1931, št. 258.

¹¹ Jutro, 10. 11. 1931, št. 260.

koračnice. Ljutomer naj bi se »zopet izkazal kot narodno zavedna trdnjava jugoslovanstva«.

V volilnem okolišu Ljutomer (Ljutomer z okolico) je bila volilna udeležba zelo visoka, saj je med 501 volilnimi upravičenci glasovalo 452 volivcev ali 90 %. Istočasno pa je bila volilna udeležba v celotnem srezu Ljutomer kakor tudi v Dravski banovini nizka, ker je nekdanja SLS volitve prikrito bojkotirala.

Poslanec Jakob Zemljich

Živkovičeva lista je 15. decembra 1931 v Beogradu sprejela program nove stranke z imenom *Jugoslovanska radikalna kmetška demokracija* (JRKD).¹²

Kmalu za tem so se tudi v Dravski banovini pričele ustanavljati okrajne organizacije JRKD. Ena prvih je nastala v srezu Ljutomer. Na pobudo poslanca Jakoba Zemljicha in banskega svetnika Frana Skuhala je bil v Radencih 10. januarja 1932 na sestanku pripravljalnega odbora sprejet statut in program »vsedržavne stranke« JRKD. Navzočih je bilo 39 županov in 43 krajevnih predstavnikov. Poslanec Zemljich je poročal o

¹² Jutro, 16. 12. 1931, št. 290.

političnem položaju v državi, banski svetnik Fran Skuhala je govoril o premagovanju gospodarske krize in prizadevanju vseh državljanov pri odpravi težkih gospodarskih razmer, tajnik stranke Franjo Lubej pa je predstavil statut in program stranke. Predlagano je bilo, da se začasno ustanovi 17 krajevnih organizacij. V sreski odbor so bili izvoljeni: Fran Skuhala, banski svetnik in župan v Križevcih – predsednik; dr. Lenart Boezio, odvetnik v G. Radgoni, in Avgust Lukačič, postajni načelnik v Ljutomeru – podpredsednika; Fran Lubej, učitelj v Ljutomeru – tajnik; Alojz Škof, veterinarski svetnik v Ljutomeru – blagajnik. Odborniki: dr. Marko Stajnko, Fran Karbaš, Jakob Žnidarič, Andrej Roškar, Matija Jurinec, Ivan Čeh, Tomaž Bobnjar, Joško Glasser, Fran Špindler, Tomo Kovač, Ivan Kreft, Janko Žel, Ivan Talany, Tomaž Simenčič, Rudolf Smolkovič.¹³

Med prvimi so nastale krajevne organizacije JRK'D: Ljutomer, Cezarjevci, Veržej, Negova, Mala Nedelja in G. Radgona. Do marca 1932 so nastale še krajevne organizacije: Cven, Sv. Jurij, Sv. Duh, Stročja vas, Apače, Radenci, Križevci in Šafarsko.

Zanimanje za novo »stranko narodne sloge« naj bi bilo izredno, število članov stranke pa naj bi celo preseglo število članov v političnih strankah v času strankarskih političnih bojov, »ker naj ne bi bilo več sovraštva in sebičnosti. Sosedje, ki so si bili prej politični nasprotniki, sedaj sporazumno sprejemajo funkcije v organizaciji, prav tako so se stranki pridružili starejši nekdanji člani političnih strank.«¹⁴

Dne 6. marca 1932 je bila v Sokolskem domu v Ljutomeru ustanovna skupščina JRK'D za srez Ljutomer. Udeležili so se je načelniki strank, narodni poslanci sosednjih srezov in zastopniki banovinskega odbora JRK'D iz Ljubljane. Skupščina je potekala v sklopu proslave ljutomerskega Sokola ob 100-letnici rojstva češkega ideologa Sokola, dr. Miroslava Tyrša.¹⁵

¹³ Jutro, 14. 1. 1932, št. 11.

¹⁴ Jutro, 13. 2. 1932, št. 37.

¹⁵ Jutro, 19. 2. 1932, št. 42.

Član banovinskega sveta Fran Skuhala je poročal o proračunu banovine, narodni poslanec sreza Ptuj Lovro Petovar pa je govoril o političnem položaju, delu poslancev in sprejemu novih zakonov za omilitev gospodarske krize.

Skupščini je prisostvovalo okoli 400 članov stranke. Sprejeli so resolucijo, katere zahteve so bile: razpust kartelov, ukinitve banovinskega »kuluka«, nižanje tarifnih plačil, ukinitve nekdanjih fevdalnih pravic, elektrifikacija ljutomerskega sreza, sprememba šolskega zakona in sprememba uredbe širine koles na kmečkih vozovih, reorganizacija občin itd. Predlagali so tudi spremembo imena stranke.

Za predsednika sreskega odbora je bil izvoljen Fran Skuhala, za podpredsednika pa Avgust Lukačič in dr. Lenart Boezio. Tajnik je postal Fran Lubej, blagajnik Alojzij Škof, kmetijski referent Jakob Žnidarič, prosvetni referent Fran Karbaš.

JRKD v srezu Ljutomer je imela 1926 članov v 18 krajevnih odborih, kar je bila skoraj četrtina volilnih upravičencev.¹⁶

Tudi obrtniki ljutomerskega sreza, ki so z večino glasov podprli Jakoba Zemljiča za poslanca v narodno skupščino (zanj naj bi glasovalo tisoč osemsto od okoli 2 tisoč obrtnikov v srezu Ljutomer), so meseca marca 1932 na shodu obrtnih strokovnih zadrug in Obrtno trgovskega društva v Ljutomeru postavili svoje zahteve. V sprejetih resolucijah, poslanih ministrstvu za obrt in trgovino, so zahtevali, da se v pripravi novega obrtnega zakona upošteva interese obrtnikov za izboljšanje pogojev poslovanja, zmanjšanje davkov, socialno zavarovanje delavcev pa se uskladi ob sodelovanju predstavnikov obrtnikov. Posebej so pozvali narodnega poslanca Zemljiča, da se zavzame za obrtniški stan.¹⁷

Predstavniki obrtnikov JRKD za srez Ljutomer v Dravski banovini so bili: Jakob Zemljič (Radenci), Fran Skuhala (Križevci), Ivan Kreft (Sv. Jurij ob Ščavnici), Avgust Lukačič (Ljutomer), Alojzij Slavič (Banovci).¹⁸

¹⁶ Jutro, 12. 3. 1932, št. 61.

¹⁷ Jutro, 24. 3. 1932, št. 70.

¹⁸ Jutro, 22. 6. 1932, št. 144.

Aprila leta 1932 je postal novi župan mestne občine Ljutomer odvetnik dr. Josip Žmavec, ki je nasledil dotedanjega župana Frca Zemljiča na osnovi novega odloka banske uprave Dravske banovine o občinski upravi, ki jo je poosebljala državna JRKD.¹⁹ V novi občinski upravi so bili odborniki: Janko Dijak, Ignac Sinigoj, Alojzij Škof, Franjo Zacherl, Roman Bratuša, Janko Horvat, Josip Jelovšek, Lovro Kuharič, Avgust Lukačič, Ciril Mikl, Franjo Poljanec, dr. Ciril Porekar, Milan Sessler, Fric Šumak, Anton Vaupotič, Venčeslav Vilar.²⁰

Sreška organizacija JRKD oziroma JNS (stranka se je leta 1933 preimenovala v *Jugoslovansko nacionalno stranko*) je organizirala po krajevnih organizacijah številne shode za njeno popularizacijo (Apače, Sv. Jurij ob Ščavnici,²¹ Križevci, Veržej itd.²²), na katerih sta sodelovala tudi poslanca Jakob Zemljič za srez Ljutomer in Lovro Petovar za srez Ptuj s predstavniki banovine.

Velika popularizacija za režimsko JNS so bile množične prireditve tega leta v Ljutomeru in v okolici, na katere so bili vabljeni predstavniki vlade, poslanci, okrajni in krajevni politiki JNS.

Ob 30-letnici ljutomerskega Sokola je bil v Ljutomeru 10. in 11. junija 1933 »Velik sokolski tabor«. Tabor je potekal pod pokroviteljstvom kralja Aleksandra, ki je Sokolu ob obletnici poklonil spominski trak. Med gosti na prireditvi so bili: minister dr. Albert Kramer, kraljev zastopnik podpolkovnik Šarac, namestnik bana dr. Pirkmajer, senator dr. Ploj, narodni poslanci sreza Ljutomera in okoliških srezov, banovinski svetnik Senčar, župani sreza Ljutomera, Maribora in Ptuja, staroste sokolskih društev in okrajnih sokolskih žup ...²³

Ob sokolski slavnosti 11. junija je potekalo tudi zborovanje zaupnikov JRKD za srez Ljutomer, katerega naj bi se udeležilo preko 200 pred-

¹⁹ Jutro, 9. 4. 1932, št. 82.

²⁰ SI PAM, 0076, Občina Ljutomer, Zapisniki sej 1933–35, Seja županstva mestne občine Ljutomer, 5. 4. 1932, št. 48.

²¹ Jutro, 4. 6. 1933, št. 129.

²² Jutro, 3. 8. 1933, št. 179.

²³ Jutro, 12. 6. 1933, št. 134.

stavnikov stranke. Glavni govornik minister dr. Albert Kramer je govoril o političnem položaju, organizaciji stranke, gospodarskih razmerah, ukrepih za premagovanje gospodarske krize in o pomenu male antante balkanskih držav.²⁴

V začetku septembra 1933 je potekala v Ljutomeru, Cvenu in na Moti ena največjih množičnih prireditev »Kmečki praznik na Murskem polju« v okviru praznovanja 25-letnice Zadruga za rejo žrebet na Cvenu. Tabor je bil tudi »velika politična manifestacija narodne in državne misli« z več tisoč udeleženci iz Murskega polja, Ljutomerskih gor in Prekmurja. Med visokimi gosti so bili: minister za socialno politiko in zdravstvo Ivan Pucelj, ban dr. D. Marušič, pomočnik ministra notranjih zadev dr. Lukić, senatorji dr. Ploj, dr. Rožič, dr. Rajer, narodni poslanci ljutomerskega, ptujskega in soboškega sreza (Zemljich, Petovar, Benko), številni drugi gostje, med njimi tudi delegacija češkoslovaških vinogradnikov.

Na Glavnem trgu v Ljutomeru je goste pozdravil podžupan mestne občine in predsednik kasaškega društva, veterinarski svetnik Alojzij Škof, zastopniki Sokola in društev kmečkih fantov in deklet. Sledila je povorka preko Cvena na Moto z okrašenimi vozovi, kmečkimi jezdec v narodnih nošah in godbo. Na Moti so goste sprejeli: cvenski župan Andrej Roškar, predsednik zadruga Alojz Slavič in predsednik Konjerejske zadruga za Dravsko banovino poslanec Lovro Petovar, ki je govoril o pomenu zadruga in konjereje. Po slavnostnem kosilu so si gostje ogledali kasaške dirke na Moti, kjer naj bi se zbralo od 6 do 7 tisoč udeležencev. Pokrovitelj dirke je bil senator dr. Ploj. Goste sta pozdravila Vlado Kreft v imenu društev kmečkih fantov in deklet in Jakob Zemljich, poslanec. Minister Ivan Pucelj, ban dr. Marušič in poslanec Lovro Petovar so govorili o pereh političnih in gospodarskih razmerah, o pomenu kmečkega stanu in zaščite kmeta v času krize in dolgov, o solidarnosti državne stranke z vsemi stanovi, reorganizaciji občin in občinskih volitvah. Omenili so tudi prizadevanja nekaterih posameznikov v Ljutome-

ru, ki naj bi poskušali ustanoviti novo politično stranko, kar naj bi po mnenju govornikov »kvarno vplivalo in zavajalo ljudi z demagogijo«. ²⁵

V javnost je namreč prišla novica, da se v Ljutomeru z okoli sto somišljeniki namerava ustanoviti nova (državna) politična stranka s sedežem v Beogradu, katere režimski tisk in JNS nista odobraval. Opozarjali so na zmotno prepričanje in na odgovornost pobudnikov, da bi kljub lepim programskim načelom stranko uspeli organizirati po banovinah in prepričali ljudi z neuresničljivimi obljubami, da bi jih podprli. ²⁶

Vekoslav Štampar v Ljutomeru, pobudnik nove politične stranke, je ministrstvu za notranje zadeve v Beogradu leta 1933 naslovil vlogo s priloženim programom stranke za njeno registracijo. Nova stranka pod imenom *Kmetško delavska stranka* naj bi kot državna stranka povezala vse zainteresirane sloje. Program stranke je slonel na kmečko-delavskem gibanju, v njej pa bi imeli mesto tudi podeželski obrtniki, trgovci, izobraženci in vsi, »ki čutijo socialno ter hočejo sodelovati pri izboljšanju najštevilnejšega kmetško-delavskega stanu ...²⁷«.

Vlada seveda ni mogla odobriti nove politične stranke, ki bi zamajala avtorsko politiko države z novimi interesi političnih strank in njihovimi zahtevami.

²⁵ Jutro, 8. 9. 1933, št. 210.

²⁶ Jutro, 6. 8. 1933, št. 182.

²⁷ Splošna knjižnica Ljutomer (SKL), Pismo V. Štamparja ministru notranjih zadev, Ljutomer, 15. 9. 1933.

Gospodu

Ministru notranjih zadev

Beograd.

Dne 29. julija t.l. smo predložili program s pravili za ustanovitev nove politične stranke pod imenom "Kmetško delavska stranka" s sedežem v Beogradu.

Ker je rok za rešitev že potekel, se sklicujemo na našo tezahevno pristojno pravico in prosimo, da nas gospod minister blagovoli obvestiti, jeli je predložen program s pravili odobren ali odklonjen.

V slučaju odklonitve se naj opozori na morebitne nedostatke v svrhu odstranitve istih.

Priporočamo, da bi bila ustanovitev nove stranke v prid državi, ker bi združila stranka vse nezadovoljne za sodelovanje.

20 dinarski kosček za rešitev je bil priložen prijavi s 104 podpismi.

Isto zaprosimo v roke E. Vekoslava Štamparja, ekonoma v Ljutomeru št. 154.

Ljutomer, dne 15. septembra 1933.

Pismo V. Štamparja za odobritev nove politične stranke, 15. septembra 1933

Vekoslav Štampar je bil priznani slovenski kmetijski strokovnjak. Že zgodaj se je vključil v slovensko politično življenje v prizadevanju za izboljšanje gospodarskega in družbenega napredka slovenskih kmetov, viničarjev in delavcev. Bil je viden predstavnik slovenske republikanske stranke in njen poslanski kandidat. Po propadu stranke leta 1923 se je umaknil iz političnega življenja in se predvsem posvečal kmetijski stroki, pri tem pa stalno zagovarjal interese »malega delovnega človeka«.

V Ljutomeru je bil leta 1928 med ustanovitelji ljutomerske podružnice Zveze absolventov kmetijskih šol in kasneje predsednik društva Zveze kmetijskih fantov in deklet (DKFiD) v ljutomerskem okraju, ustanovitelj pododbora Zveze slovenskih kmetov v Ljutomeru leta 1934. Kot sociali-

stično usmerjen politik se je Vekoslav Štampar zbližal z Viktorjem Ku-
kovcem v Ljutomeru, ki je podpiral kmečko delavsko gibanje. Leta 1935
je kandidiral na listi Mačkove združene opozicije in bil med sklicatelji
protestnega shoda v Ljutomeru septembra istega leta.²⁸

Po reorganizaciji upravnih območij z nastankom banovin je velika ob-
čina Štrigova zaradi narodno mešanega prebivalstva, utečenih prome-
tnih, geografskih in gospodarskih vezi dne 31. avgusta 1931 prešla v
Dravsko banovino, srez Ljutomer, vendar je ostala še naprej v sodnem
okraju Čakovec. Za priključitev občine Štrigova k ljutomerskemu srezu
so si razen prebivalcev občine Štrigova prizadevali tudi v srezu, mestni
občini in v okrajnem zastopu Ljutomera. Zaradi nasprotovanj posame-
znih občinskih predstavnikov v Štrigovi so se pojavile s hrvaške strani
zahteve za vključitev Štrigove k Savski banovini. Štrigova je še naprej
ostala v sodnem okraju Čakovec, upravno pa v srezu Ljutomer. Na pod-
lagi odloka Dravske banovine 1. septembra 1937 se je velika občina Štri-
gova razdelila na občino Štrigova in občino Razkrižje. V slednji je bil
uradni jezik odslej slovenski.²⁹

Na osnovi novega občinskega zakona je bila po uredbi notranjega mini-
stra Kraljevine Jugoslavije dne 8. septembra 1933 izvedena komasacija
občin. S komasacijo naj bi se ustanovile večje občine (manjše združile v
eno občino), ki bi bile sposobne zadostiti gospodarskim in družbenim
potrebam prebivalstva. Nove občine naj bi imele vsaj 3000 prebivalcev,
kar pa povsod ni bilo možno izpeljati. Sedeži občin so bili določeni v
glavnem po tradiciji in po prometni dostopnosti kraja. Do leta 1933 je
bilo v Dravski banovini 1069 občin, po komasaciji leta 1933 pa le 373.

V srezu Ljutomer (podatke navajam za sodni okraj Ljutomer) so se
ustanovile naslednje občine, ki so nastale z komasacijo.

1. Cezanjevci (Cezanjevci, k.o. Kamenščak iz u.o. Kamenščak, Stara
cesta, Branoslavci).

²⁸ Slovenski biografski leksikon, 11. zvezek, Ljubljana 1971, Štampar Vekoslav, str. 676–77.

²⁹ Simona Topolinjak, Upravni razvoj Ljutomera od srede 19. stol. do danes, diplomsko delo,
Ljutomer 2003, str. 25–29.

2. Križevci (Boreci, Bučočovci, Iljaševci, Ključarovci, Križevci, Logarovci, Lukavci, Stara Nova vas, Vučja vas, Zasadi iz u.o. Murščak.
3. Ljutomer – mesto.
4. Ljutomer – okolica (Cven brez k.o. Krapje, k.o. Radomerje iz u.o. Kamenščak, Noršinci, Presika, Slamnjak, Stročja vas).
5. Mala Nedelja (Godemarci, Mala Nedelja, Moravci, Radoslavci).
6. Veržej (Veržej, Bunčani, Grlava, Kristanci, k.o. Krapje iz u.o. Cven).

Srez Ljutomer (sodni okraj Ljutomer in sodni okraj G. Radgona in Občina Štrigova) je imel doslej 69 občin, po novi ureditvi jih je bilo 14. Nespremenjene so ostale samo tri občine.³⁰

V začetku decembra 1933 je banska uprava Dravske banovine predložila ministrstvu za notranje zadeve predlog o reviziji komasacije, ki je bila izdelana marca 1934. V Dravski banovini je nastalo 5 novih občin. V srezu Ljutomer, sodni okraj G. Radgona, je prišlo do spremembe samo za občino Črešnjevci, ki se je združila v Občino Gornja Radgona – okolica.³¹

Zaradi komasacije občin so bile 15. oktobra 1933 izvedene občinske volitve v Dravski banovini. Razen uradne JNS so nastopili tudi kandidati drugih list: kompromisne liste z JNS, nevtralne ali socialistične liste in opozicija, predvsem iz vrst pripadnikov razpuščene SLS.

V ljutomerskem srezu z 10414 volilnimi upravičenci je volilo 7318 volivcev. JNS je dobila 5169 glasov, opozicijska lista pa 2149 glasov. 13 občin v srezu Ljutomer je izvolilo kandidata za župana iz državne liste JNS.

³⁰ Jutro, 13. 9. 1933, št. 214.

³¹ Jutro, 18. 3. 1934, št. 64.

VOLILCI!

Državljan! kraljevine Jugoslavije!

Dan 15. oktobra 1933 bo odločilnega pomena za Vašo občino.

Preprečiti moramo razdorno delo onih, ki jim je strast in sovraštvo več, nego sloga in mir med narodom.

Zato proč od onih pristašev SLS, ki vodijo protidržavno politiko, ki Vas z obljubami zapeljujejo in hočejo vreči med Vas pogubonosni strankarski boj.

Ta boj in to strankarstvo ne bo prineslo občini koristi.

Ne dajte v roke občinsko upravo onim ljudem, ki še vedno mislijo, da bo zavladalo med nami strankarstvo, kakor je bilo pred 6. januarjem 1929.

Danes onih strank, ki ne priznavajo edinstva naše države, več ne poznamo. Spoznali boste, da **JE** tako in da **NIKOLI** ne bo drugače. Ne nasedajte lažem! Vera ni v nevarnosti, saj to Vam pričajo Vaši kandidatje, ki so verni, a jih poleg tega veže dolžnost, da delajo za gospodarski in splošen procvit naše nedeljene Jugoslavije.

Mi vsi hočemo in moramo na volišče, da odločno in junaško pokažemo našo nacionalno moč, ki je združena v zdravem gospodarskem delu naše občine.

Zato glasujte vsi za listo narodne sloge — za našo JNS listo, katere nosilec je naš narodni gospodar

Josip Žmavec
svetnik stola sedmorice, Ljutomer.

Občinske volitve v Ljutomeru leta 1933. Lista dr. Josipa Žmavca

Podrobni rezultati občinskih volitev za srez Ljutomer, sodni okraj Ljutomer:

Cezanjevci: 488 volilnih upravičencev, 389 oddanih glasov; Franc Vunderl - 196 (JNS), Ivan Ribič ml. - 193.

Križevci: 828 volilnih upravičencev, 654 oddanih glasov; Ivan Škuhala - 359 (JNS), Matija Vaupotič - 296.

Ljutomer – mesto: 370 volilnih upravičencev, 329 oddanih glasov; dr. Josip Žmavec – 236 (JNS), Jakob Rajh – 93.

Ljutomer – okolica: 884 volilnih upravičencev, 636 oddanih glasov; Tomaž Bobnjar – 352 (JNS), Franc Slavič – 283.

Mala Nedelja: 637 volilnih upravičencev, 466 oddanih glasov; Franc Špindler – 349 (JNS), Lovro Špindler – 117.

Veržej: 480 volilnih upravičencev, 398 oddanih glasov; Ivan Cmrekar – 236 (JNS), Franc Galunder – 162.³²

Novi župan Mestne občine Ljutomer, odvetnik dr. Josip Žmavec, je bil rojen v Vogričevih. Po prihodu v Ljutomer leta 1929 je prevzel odvetniško pisarno istega leta umrlega odvetnika, kulturnega in političnega delavca dr. Karola Grossmanna. Leta 1935 se je izselil iz Ljutomera.³³

Župan nove združene Občine Ljutomer – okolica je postal Tomaž Bobnjar. V novi občinski upravi so bili dotedanji župani združenih občin.³⁴

Po odstopu župana Josipa Žmavca zaradi bolezni je postal novembra 1934 župan Mestne občine Ljutomer Lovro Kuharič, dotedanji občinski blagajnik, davčni inšpektor v pokoju, predsednik gasilskega društva v Ljutomeru in gasilske župe. Njegov namestnik je postal dr. Marko Stajnko.³⁵

Že na parlamentarnih, posebno pa na občinskih volitvah, se je pokazalo, da je proti režimski JNS nastopila relativno močna opozicija predvsem iz vrst pripadnikov nekdanje vodilne SLS, ki se ni sprijaznila z diktaturo in ukinitvijo katoliških telovadnih in prosvetnih društev. Uspeli so prepričati del volivcev z opozicijsko listo, katere kandidat za župana je bil Jakob Rajh, nekdanji prvak SLS v Ljutomeru.

³² Jutro, 17. 10. 1933, št. 243.

³³ Jutro, 5. 5. 1935, št. 103.

³⁴ Jutro, 1. 11. 1933, št. 256.

³⁵ Jutro, 18. 11. 1934, št. 266.

Vsi glasujte za listo Rajh Jakob-a!

Volilci!

V nedeljo, dne 15. oktobra t. m., vsi do zadnjega moža na volišče. Volilno dolžnost storimo čimprej in to vsaj dopoldan. Ko si svojo dolžnost opravil, privedi na volišče še druge, da tudi oni glasujejo za listo.

katere nosilec je Rajh Jakob, posestnik v Ljutomeru.

Kandidati te liste Vam jamčijo za pošteno občinsko gospodarstvo.

Kot zvesti Slovenci in odločni Jugoslovani se ne dajmo begati z grožnjami, niti s podkopovanjem ali razširjanjem neresničnih vesti, ker po zakonu o občinah § 43 ne sme nobeno oblastvo klicati volilca na odgovor zaradi glasu, ki ga je oddal pri volitvah in so torej volitve popolnoma svobodne. V občinah zlasti v podeželskih morajo odločevati domačini, ne pa ljudje, ki dobivajo svoja navodila in povelja od velikomestnih strank, ali pa od različnih železniških uradnikov, školnikov in živinozdravnikov.

Kako volimo? Ko vstopiš v volilni lokal, povej najprej svoje ime, pakice in bivališče in na vprašanje, katero listo voliš, povej razločno, volim listo **Rajh Jakob-a**.

Vzemi s seboj kako javno listino (delavsko ali poselsko knjižico, krestni list, domovnico, vojaški dokument i. t. d.) da se v slučaju potrebe izkažeš pred volilnim odborom.

Hočemo ljudske župane!

Vsi na volišče za častno zmago!

Občinske volitve v Ljutomeru leta 1933. Lista Jakoba Rajha

Na pritožbo opozicije iz vrst nekdanje SLS zaradi domnevne nepravilnosti pri občinskih volitvah leta 1933 so bile volitve županov v Cezanjevcih, Križevcih in pri Sv. Juriju ob Ščavnici razveljavljene in v maju 1934 ponovljene.

V Križevcih je znova prepričljivo zmagal županski kandidat JNS Franc Skuhala s 412 glasovi proti kandidatu opozicije, ki jo je zastopal Matija Vaupotič. Pri Sv. Juriju ob Ščavnici, rojstni občini dr. Antona Korošca, vodilnega slovenskega klerikalnega politika, je režimska lista JNS, katere županski kandidat je bil Alojzij Žernec, dobila 258, lista opozicije pa 215 glasov. Opozicija je znova protestirala, ker naj bi ponaredili število glasov v prid zmagovalcev.³⁶

V Cezanjevcih je županski kandidat vladne liste JNS Franc Vunderl, ki je na prvih volitvah dobil le 3 glasove večine, pridobil 30 glasov proti kandidatu opozicije Ivanu Ribiču.³⁷

³⁶ Domovina, 31. 5. 1934, št. 22.

³⁷ Domovina, 7. 6. 1934, št. 23.

V prvi polovici septembra 1934 je sreski odbor JNS v Križevcih pri Ljutomeru organiziral velik promocijski shod, na katerem so sodelovali nastopajoči jezdec z Murskega polja v ljudskih oblačilih. Shoda naj bi se kljub slabemu vremenu in groženj opozicije, da bo preprečila zborovanje, udeležilo okoli 1500 zborovalcev. Po sprejemu v Borecih je ministra Puclja in narodnega poslanca Petovarja pozdravil Franc Skuhala, banski svetnik in predsednik sreskega odbora JNS. Glavni govornik Pucelj je govoril o vlogi političnega narodnega dela ter ostro obračunal z razdiralnim delom opozicije, nadalje o smotrih, delu in programu JNS, o oživljanju in o ozdravljenju denarnega gospodarstva. Poslanec Petovar je govoril o perečih gospodarskih vprašanjih in o težavah pri izvozu sadja v Nemčijo, o ukrepih vlade za zaščito kmeta in za oživitev gospodarstva, za kar je požel glasno odobravanje. Poslanec Jakob Zemljič je govoril o domačih razmerah in delu sreskega kmetijskega odbora.³⁸

Časopis opozicijske narodne stranke *Edinost* je poročal, da se je na shodu JNS zbralo le okoli 400 ljudi, med njimi pa je bila polovica pristašev narodne stranke, ki so prišli na shod iz radovednosti. Režimska JNS zato naj ne bi imela več opore »med poštenim kmečkim prebivalstvom, ker jo podpira le peščica zagovornikov«.³⁹

³⁸ Domovina, 6. 9. 1934, št. 36.

³⁹ Edinost, 15. 9. 1934, št. 29.

Sreska organizacija Jug. Nacijonalne Stranke
za svez ljutomersko-radgonski

priredi

javen shod

v nedeljo, dne 26. avgusta 1934 ob 8. uri

na trgu v Križevcih

Na shodu bodo govorili

minister n.r. in narodni poslanec g. Pucelj Ivan,
senator g. dr. Miroslav Ploj,
ter narodni poslanci gg. Petovar Lovro,
Dobrovoljac Milan,
Zemljič Jakob

Vabimo vse pristaše stranke in sploh vse, ki hočejo slišati resnico
o političnem položaju v državi, o delu JNS. in njenih poslancev
v parlamentu in med narodom, da se shoda zanesljivo udeležijo

Shod se vrši ob vsakem vremenu!

ODBOR.

Vabilo na shod JNS v Križevcih pri Ljutomeru, 1934

Diktatura iz leta 1929 je prinesla v slovensko politično življenje novost, in sicer tako imenovana gibanja. Legalno delo in življenje tradicionalnih političnih strank je bilo zatrto, vendar je obstajala možnost političnega dela tudi preko izdajanja lastnih časopisov.⁴⁰

⁴⁰ Metod Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, 1917-1941, Ljubljana 1965, str. 422.

Na Štajerskem, še posebej v Prlekiji, je kmečko-delavsko gibanje opozicije pridobilo številne privrženke.

Politična skupina okrog glasila *Slovenska zemlja* dr. Dragotina Lončarja in dr. Vekoslava Kukovca, ormoškega rojaka, je terjala rešitev slovenskega narodnega vprašanja in družbeno enakopravnost kmetov in delavcev. Povezala se je s hrvaškim kmečkim gibanjem Vladimirja Mačka. Gibanju se je pridružila skupina okrog glasila *Ljudska pravica* pod vplivom komunistov, ki je začela izhajati leta 1934 v D. Lendavi.⁴¹

15. aprila 1934 je bil napovedan shod »kmetско zborovanje« v Ljutomeru, na katerem naj bi se ustanovil pododbor stanovske organizacije Zveze slovenskih kmetov za srez Ljutomer. Namen zborovanja je bil povezati kmete in delavce v samostojno stanovsko organizacijo. Pobudnik shoda je bil Vekoslav Štampar, posestnik v Ljutomeru, s Pavlom Horvatom iz Male Nedelje in somišljeniki, ki so bili blizu Mačkove opozicije.⁴² Sresko načelstvo v Ljutomeru je na osnovi zakona o društvi shod sprva prepovedalo z utemeljitvijo, da bi na shodu znova pričeli osnovati neodobreno politično stranko.⁴³ Prepoved se je nanašala na že prej omejeno politično stranko, ki jo je nameraval ustanoviti Vekoslav Štampar leta 1933.

Drugo politično gibanje, ki je v srezu Ljutomer pridobilo več privrženec do nastopa Mačkove združene opozicije, je predstavljala *Jugoslovanska narodna stranka* (narodna stranka) ustanovitelja Stanislava Hodjera (Hodjerova stranka), ustanovljena leta 1933. Njen predstavnik za Dravsko banovino je bil odvetnik dr. Ivo Potokar iz Kamnika. Stranka si je prizadevala ustanoviti svoje okrajne in krajevne odbore zlasti med kmečkim prebivalstvom in delavci. Kmalu po nastanku si je stranka v ljutomerskem srezu pridobila precej privrženec.

V začetku julija leta 1934 je potekal v Slomškovem katoliškem domu v Križevcih pri Ljutomeru prvi shod narodne stranke, kjer naj bi se kljub

⁴¹ Enciklopedija Slovenije, 5. zvezek, Ljubljana, Kmečko-delavsko gibanje, str. 112.

⁴² SKL, Pismo Vekoslava Štamparja Sreskemu načelstvu v Ljutomeru, 11. 4. 1934.

⁴³ SKL, Dopis Sreskega načelstva v Ljutomeru, Vekoslavu Štamparju, 13. 4. 1934.

grožnjam, da bo shod na prostem prepovedan, zbralo okoli 2000 podpornikov stranke. Glavna govornika na shodu sta bila predsednik narodne stranke za Dravsko banovino dr. Ivo Potokar in narodni poslanec Nikola Keseljevič. Predsednik shoda je bil Alojzij Štuhec iz Stare Nove vasi. Na zborovanju so obsodili nenačelno politiko režimske JNS. Zavzeli so se za ustanovitev novih krajevnih organizacij stranke v srezu, katere glavna naloga naj bi bila prizadevanje za poštenost, pravičnost, svobodo in enakopravnost v državni in narodni politiki.⁴⁴

Kmalu za tem je v Križevcih v gostilni Alojza Jureša na pobudo pripravljalnega odbora potekal ustanovni občni zbor krajevnice organizacije narodne stranke, ki ga je vodil Matija Vaupotič. Stranka naj bi imela ob ustanovitvi odbora nad 200 članov. Izvolili so krajevni odbor, katerega predsednik je postal Matija Vaupotič, posestnik v Lukavcih, podpredsednika Jožef Lipša, posestnik v Kokoričih, in Ludvik Slavič, posestnik na Grabah. Tajnik je postal Franc Senčar, posestnik in gostilničar v Lukavcih, blagajnik Ignac Lovrenčič, trgovec v Lukavcih. V odbor so bili izvoljeni: Jakob Jurkovič, Aleksander Koren, Martin Sargavič, Matija Novak, Franc Peršak, Franc Muršič, Franc Čuk, Anton Kardinar, Franc Panič, Jožef Štrakl, Franc Magdič in Jakob Vaupotič. Namestniki: Franc Ivanjšič, Matija Kosi, Anton Štuhec in Alojz Jureš.⁴⁵ Kmalu za tem je število članov krajevnice organizacije naraslo na 464 članov, kar je bila dobra polovica volilnih upravičencev v občini.⁴⁶

Dne 23. septembra 1934 je potekal v Ljutomeru velik shod narodne stranke »celotne opozicije za vso Pomurje«, na katerem naj bi se zbralo kljub grožnjam nasprotnikov, da bo shod prepovedan, več tisoč ljudi, »kar naj bi bil dokaz, da zaupanje v stranko narašča in da cel severovzhodni del Slovenije stopa v odprto borbo proti krivičnosti, nepoštenju in lažinacionalizmu«.

⁴⁴ Edinost, 7. 7. 1934, št. 19.

⁴⁵ Edinost, 14. 7. 1934, št. 20.

⁴⁶ Edinost, 3. 9. 1934, št. 28.

priredi

veliko kmetско delavsko zborovanje

celokupne opozicije za vso Pomurje

v nedeljo, dne 23. septembra 1934 po drugi službi božji, odnosno ob 8. uri dopoldne na Glavnem trgu, ozir. v Katoliškem domu v Ljutomeru

Govorili bodo gg. narodni poslanci od opozicije in drugi poštenj možje, ki bodo razkrinkali delovanje vladne stranke JRKD ter povedali narodu čisto resnico.

Kmetje! Kmetijsko gospodarstvo propada, bremena so ogromna, dohodkov pa skoro nobenih. Cene kmetijskih pridelkov so sramotno nizke, kmetjske potrebščine pa skrajno drage. Pomoči ni od nikoder, zadnji čas je, da si pomoremo sami in rešimo, kar se rešiti še da. Zato pridimo vsi na to zborovanje, da si pogovorimo, kako naj kmetjsko delavski človek pride do tistega vpliva in moči v državi, ki mu po njegovem številu in kol proizvajalcu vseh zemeljskih dobrin pripada.**Kmetaki in drugi delavci!** Dela ni in kjer ni dela ni zaslužka in tudi ne kruha. Mar kmetjsko delavski človek ni vreden človeku dostojnega življenja? Zato je potrebno, da dobi plačanega dela, da lahko preživlja sebe in svojo družino. Ker je vprašanje delavstva življenjskega pomena, se priporoča, da se vsi udeležijo tega javnega zborovanja.**Sezonski delavci!** Samo v Prekmurju je sezonskih delavcev na deset tisoče, kateri si služijo svoj kruh v naši zemlji in v tujini. Ti siromaki so neorganizirani in prepuščeni na milost in nemilost različnim izkoriščevalcem. Pridite tudi Vi na to zborovanje da se pogovorimo, kako pomagati sezonskim delavcem.**Agrarni Interesenti in kolonisti!** Zemljo ste sicer prejeli, toda za takšno ceno, ki je ne bodele mogli plačati. V slučaju, da je ne bodele plačali, se Vam odvzame. Pridite vsi, da povejete sami, na kak način ste v slano obdržali in rešili svojo zemljo!**Podčetelaki obrtniki in mali trgovci!** Obrtnik in mali trgovec sta brez dela. Oba jecita pod težo sedanjih razmer in propadala. Vabita se tudi oha omenjena stanova na zborovanje.

Vladajoča JRKD nam je obljubljala dolgo časa zemeljska nebesa, a ostalo je le zgolj pri obljubah. Od obljub pa se ne da živeti. Hočemo dejanj. Zato zahtevamo:

Zvišanje cen kmetjskih pridelkov;

Znižanje cen kmetjskih potrebščin;

Znižanje odkupnin za agernno zemljo;

Zaposlitev sezonskih delavcev.

Dolžnost nas vseh, ki hočemo zboljšanje sedanjega neznosnega stanja in ki težko prenašamo vsakojaka bremena, ali moramo trpeti kakršnokoli krivico, je, da se udeležimo tega volevnega zborovanja, vstopimo v vrste edine opozicijske Jugoslovanske Narodne Stranke, se oklenimo njenega praporja ter pod istim skušamo izvojevati si človeške in državljanske pravice.

Kmetjsko delavsko ljudstvo mora zmagati in vladati! Zahtevamo svobodo tiska, zborovanja, svobodne in tajne volitve!**Hogu, kar je božjega, Kralju, kar je kraljevega in narodu, kar je narodevega.**

Vsi na delo! Agitirajmo od hiše do hiše od človeka do človeka.

Pridimo v velikem številu na dan 23. septembra v Ljutomer!

Za Jugoslovansko Narodno Stranko:

Pripravljalni odbor.

Prečitaj in daj drugemu!

V boj za pravico in svobodo!

IZKAZNA PANDURJA, ODBORJA NAČELNIA

Vabilo na zborovanje narodne stranke v Ljutomeru, 1934

Med glavnimi govorniki shoda so bili: predsednik stranke dr. Ivo Potočkar, narodni poslanec iz Varaždina dr. Dragutin Perko, narodni poslanec dr. Milan Metikoš in član pripravljalnega odbora narodne stranke za Dravsko banovino dr. Fr. Vidic iz Kamnika. Stranki se je pridružil Vekoslav Štampar, eden od vodilnih zagovornikov in borcev za pravice kmečko-delavskega stanu v okraju, ki je postal predsednik okrajnega odbora za srez Ljutomer. V odboru so bili zastopniki ljutomerskega okra-

ja in zaupniki ptujskega, lendavskega in soboškega okraja. Predsednik shoda Vekoslav Štampar je nato prebral resolucijo, ki je bila soglasno sprejeta in poslana kralju Aleksandru.⁴⁷ V resoluciji so zahtevali zvišanje cen kmetijskih pridelkov, znižanje cen kmečkih potrebščin, znižanje odkupnin za agrarno zemljo, zaposlitev sezonskih delavcev, ustanovitev bolnice v Ljutomeru, vinarske in sadjarske šole ter okrožnega sodišča, »odpravo nedemokratskega volilnega zakona, uvedbo svobode tiska in zborovanja, tajne volitve in žensko volilno pravico« ...⁴⁸

Po padcu tretje Uzunovićeve vlade JNS je kraljevo namestništvo 21. decembra 1934 postavilo vlado Bogoljuba Jevtića, prejšnjega zunanjega ministra. Delovanje političnih strank je bilo spet dovoljeno, čeprav v omejenem obsegu.⁴⁹

V začetku aprila 1935 je bil v Slatini Radenci sestanek 150 zaupnikov JNS na pobudo osrednjega volilnega odbora stranke iz Ljubljane, na katerem sta bila gosta senator Pucelj in senator dr. Ploj. Na izredni skupščini ljutomerske sreske organizacije JNS so potrdili okrajni volilni odbor stranke, v katerem so bili: dr. Josip Žmavec – predsednik, dr. Lenart Boezio – podpredsednik, Gregor Šašel – tajnik, Alojzij Škof – blagajnik. Sestanka so se udeležili tudi predstavniki Nemcev iz Apač in okolice, ki so se pridružili vladni Jevtićevi listi JNS. Kandidata stranke, nosilca liste za skupščinske volitve, sta bila: Avgust Lukačič (Tomislav Kovač, namestnik) in Franc Skuhala (Jakob Zemljič, namestnik).⁵⁰

Po razpustu narodne skupščine so bile v Kraljevini Jugoslaviji 19. aprila 1935 razpisane nove volitve. Vloženih je bilo 6 kandidatnih list, pravico sodelovati pa so si pridobile 4 državne liste: Lista predsednika vlade – vladna lista JNS (Jevtić), lista Združene opozicije (Maček-Davidović), lista Ljotićevega zbora in Maksimovićeve lista. Volitve so bile izvedene 5. maja 1935.⁵¹

⁴⁷ Edinost, 29. 9. 1934, št. 31.

⁴⁸ SKL, Resolucija Jugoslovanske narodne stranke, 23. 9. 1934.

⁴⁹ Metod Mikuž, Slovenci v Stari Jugoslaviji, 1917–1941, Ljubljana 1965, str. 413.

⁵⁰ Domovina, 11. 4. 1935, št. 13.

⁵¹ Jutro (ponedeljsko), 23. 4. 1935, št. 16.

Ker je državna lista JNS v srezih predvidela vsaj tri poslanske kandidate zaradi večje možnosti izbire, je nastala borba kandidatov za pridobivanje volivcev. V volilno borbo na Jevtičevi listi JNS se je vključil tudi Jakob Rajh, nekdanji vodilni politik SLS v Ljutomeru.

Na vladni listi Bogomila Jevtića so kandidirali: Avgust Lukačič iz Ljutomera, železniški uradnik v Mariboru, Jakob Rajh, posestnik v Ljutomeru, Franc Skuhala, posestnik in župan v Križevcih.⁵²

Na listi Združene opozicije (enotna fronta kmetsko-delavskega ljudstva) dr. Vladimirja Mačka sta kandidirala: Pavel Horvat, posestnik iz Male Nedelje, (Štefan Pintarič, posestnik iz Šafarsko-Štrigova, namestnik) in Vekoslav Štampar, ekonom iz Ljutomera. V ljutomerskem srezu je na listi Božidarja Maksimovića kandidiral Jovan Petrović, upokojenec iz Beograda. Na listi Dimitrija Ljotića je bil kandidat Franjo Škrbec, trgovec iz Ljubljane. Listi nista dosegli omembe vrednega števila glasov volivcev.⁵³

Upravičeno lahko sklepamo, da so privrženci socialistov oddali del glasov združeni opoziciji Vladimirja Mačka, del volivcev nekdanje SLS pa ni šel na volitve.

Pred volitvami je vladna JNS priredila številne sestanke in zborovanja v ljutomerskem srezu, shodi opozicijskih strank pa so bili tako ali drugače ovirani.

V ljutomerskem srezu je med 10448 volilnimi upravičenci glasovalo 4867 volivcev; za Jevtića 4436. Na Jevtičevi vladni listi so glasove dobili: Avgust Lukačič - 2326, Jakob Rajh - 950, Franc Skuhala - 1160. Maček-Davidovićevega lista je dobila 429 glasov (Horvat - 301, Štampar - 128), Ljotićeva lista 2 glasova, Maksimovićevega lista ni dobila nobenega glasu. Poslanec narodne skupščine je postal Avgust Lukačič z državne liste JNS.⁵⁴

⁵² Jutro, 19. 4. 1935, št. 92.

⁵³ Jutro, 19. 4. 1935, št. 92.

⁵⁴ Slovenec, 7. 5. 1935, št. 103a.

Pozor volilci!

Kasacijsko sodišče v Beogradu je 21. aprila 1925
pod štev. R. Br. 383 potrdilo vsedrjavno kandidatno
listo združene opozicije, katere nosilec je gospod

Dr. Vladimir Maček

Navsederjavni listi združene opozicije kandidira za srez Lutomer

Kandidat:

Pavle Horvat

posestnik pri Mali Nedelji

Namestnik:

Štefan Pintarič

posestnik Šafarsko-Štrigova

Združena opozicija je ponosno vstala v celi državi in gre pogumno
v boj za svobodo, pravico in enakost! Z opozicijo gre vso
kmetlško-delavsko ljudstvo pod geslom: „Kmetu cena, delavcu kruh“!

Vsi složno v volilni boj! Vsi na volitve! Kdor ne gre volit,
slabi opozicijo in pomaga do zmage svojim nasprotnikom!

Kdor ljubi sebe, svojo družino, svobodo, pravico in poštenje —
kdor hoče izboljšanje zasebnega in državnega gospodarstva —
kdor želi mirno življenje v družini, v državi in Evropi — ta naj
junaško pride na dan 5. maja na volišče in tam ponosno glasuje.

**za opzijsko listo g. dr. Vladimira Mačka
odnosno za kandidata Pavle Horvata!**

Živela enotna fronta kmetlško-delavskega ljudstva!

Dr. Vladimir Maček,

Ljuba M. Davidovič, Joco Jovanovič, Dr. Mehmed Spaho, Dr. Ante Trumbić

TISKARNA PANDURA, BEOGRAD

*Kandidati Mačkove združene opozicije
(Letak ima tiskarsko napako; pravilno je 1935)*

Jugoslovani! Volilci!

Kakor operacijski nož je posegnil roka vlade g. Jevtiča v dosedaj nevzdržno stanje, v katerem je propadalo celokupno gospodarstvo v državi, v katerem stanju so trpeli vsi stanoviti brez razlike, po največ pa kmetovalec, mali trgovec, obrtnik, še bolj pa delavec.

Blagotajnost tega dela je že očividna, kakor znižanje potnine na železnicah, znižanje raznih taks, pocenitev soli, vžigalnic in drugo; dočim ko na vidiku še vse polno novih ukrepov. Kakor reforma davčnega zakonodaje, ugodnejši pogoji za vnovčenje kmetijskih pridelkov itd., da se končno približamo zopet vsoj včasnejši boljši bodočnosti.

Dolžnost tebe volilca je, da s svojim glasom dne 5. maja 1935 podpreš to započeto delo in oddaš svoj glas za lista

g. Bogoljuba Jevtič

predsednika ministrskega sveta, katerega Ti rdino jamči za izvajanje navedenih stvari.

Pri tem pa ne pozabi, da moraš imeti v novi skupščini svojega zastopnika, kateri bo zastopal lokalne potrebe tega sreza, torej tudi Tvoje težnje. Jasno je, da si moraš izbrati takega, kateri se bo posvetil z vso ljubeznijo in največjo voljo tem stvarim, ter nikjer in nihesar prezrl, za katerega si prepričan, da Ti ne bo obljuboval samo sedaj, ko rabi Tvoj glas vsemogočev, pozneje pa na Te kratkoma pozabil. Biti pa mora to tudi tak zastopnik, katerega samemu zadevajo vse omenjene potrebe, ker le tak bo imel tudi interes, da se zavzema za izboljšanje stanja v svojem kraju. V skupščino ki bo izvoljena dne 5. maja 1935 kandidira na listi

g. Bogoljuba Jevtiča

tudi po celom srezu in izven njega znani kmetovalec, član banovinskega sveta, dolgoletni predsednik Križevske občine, ter član vseh patrijotičnih, kulturnih in gospodarskih društev

g. Franc Skuhala

KRIŽEVCI

z namestnikom

g. Zemljič Jakobom

dosedanjim narodnim poslancem.

Ker je omenjeni kandidat splošno poznan kot nesebičen in pošten javen delavec, z polnim zanimanjem vsega ljudstva, boš tudi Ti oddal svoj glas pri volitvah, dne 5. maja 1935 za tega kandidata.

O potrebi in vrednosti te kandidature dobro razmisli! Ne daj se zavajati po raznih protilagitacijah in obljubah! Le v listi

Jevtič z kandidatom Skuhala

je jamstvo za boljšo bodočnost in napredek!

Kandidati vladne Jugoslovanske nacionalne stranke

Skromna volilna udeležba v Dravski banovini, najnižja med parlamentarnimi volitvami, je tudi v Ljutomeru pokazala na nezadovoljstvo volivcev, ki niso podpirali uradne politike države poosebljene v JNS, tako s strani desne opozicije, ki jo je poosebljala bivša SLS, kot leve pisane opozicije.

Volilci!

Naslednje sedišče v Beogradu je potrdilo državno kandidatsko listo z nosilcem **Dr. Vladimирjem Mačkem**. To je lista **Združene Opozicije** vse države, in sicer srbijske opozicije Ljube Đurđevića in Jovana Jovanovića, bosanskih muslimanov Dr. Mehmeda Spahija, vsim doslednih Slovencev in vsipa hrvatskega naroda.

Kaj hoče Združena Opozicija?

Združena Opozicija pod vodstvom Dr. Vladimira Mačka hoče to, kar hoče vse ljudstvo. Hoče, da budi v državi red, pravica in enakost za vse, kar naj velja zakon za vse enako. Hoče, da se povrne svoboda besede in tiska, zbiranja in združevanja, hoče da budi država urejena tako, kakor zahtevajo življenjske koristi Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki naj postanejo za njih resnično zadovoljni.

Združena Opozicija hoče za kmetstvo in delavsko ljudstvo človeka vredno življenje, kakor naj se zlasti podpre zadrugištvo ter izvede razbremenitev malih kmetov. Prenehati mora panteiziranje industrije in velike trgovine na škodo delavskih slojev. Združena Opozicija hoče da dobi običnarji po volitvah svobodno izvoljene načelnike uprav, da se davki znižajo na najnižjo stopnjo, ter državni denar investirajo po resnični potrebi po vseh krajih države.

Kdor hoče to, naj glasuje za kandidate opozicije, ki je načeljuje Dr. Vladimir Maček, ter naj se zaveda, da pri teh volitvah ne gre veliko za osebo kandidata, kakor za načela ki jih zastopa Združena Opozicija.

Volitve so v nedeljo, dne 5. maja 1935, in vaša državljanska dolžnost je da gredo voliti in glasujete za kandidate na listi Dr. Vladimira Mačka ki bo koristil malega slovenskega človeka enako vestno branil, kakor koristil delavskih slojev pri Hrvatih in Srbih.

Kako boste glasovali?

Na volilcu povejte najprej svoje ime, priimek, poklic in bivališče. Na predsednikovo vprašanje za katero listo glasujete, odgovorite v

volilnem okraju Ljutomer I.

takole:

**„Glasujem za državno listo, kateri je nosilec
Dr. Vladimir Maček a okrajni kandidat
Štampar Vjekoslav“**

Voliti se od 7. ure zjutraj do 8. ure zvečer. Tačas poslujejo volilne komisije brez prisotnosti. Volilce si mora dobro zapomniti ime nosilca liste Dr. Vladimira Mačka, ter kandidata, oziroma kandidatov za svoj volilni okraj, kjer jim mora pred volilno komisijo gladko povedati.

Kjer je glasovanje javno, je predsednik volilne komisije dolžan pokazati vsakemu volilcu vse kandidatske liste ter ga vprašati, za katero listo in katere kandidate bo glasoval.

Sleheraj volilce naj glasujejo tako da bo njegov glas obveljal. Glasujte šam prej zjutraj, ali zgodaj dopoldne, da ne bo volili kdo drugi na Vaše ime.

ZIVELI SLOVENCI! ZIVEL DR. VLADIMIR MAČEK!

ZIVELA ZMAGA ZDRUŽENE OPOZICIJE!

Volilni odbor združene opozicije.

Štampar Vjekoslav

Kandidat združene opozicije Štampar Vjekoslav

Po petomajskih volitvah se je politična kriza v Jugoslaviji še stopnjevala. Vlada Jevtića je padla. S tem je bilo tudi konec režima JNS, ki je bila v manjšini in je prešla v opozicijo. Korošec je postal v novi Stojadinovićevi vladi notranji minister. Stojadinović je julija 1935 ustanovil novo režimsko stranko *Jugoslovansko radikalno zajednico* (JZR), sestavljeno iz treh vladnih strank s politično tradicijo. Nova vlada se je opirala na

srbske radikale, Jugoslovansko muslimansko organizacijo in Slovensko ljudsko stranko.⁵⁵

Sredi tridesetih let se je okrepilo politično kmetско-delavsko gibanje (združena opozicija) proti vladajočemu režimu. Njihov politični program je obsegal zahteve po politični in gospodarski demokraciji, razpust skupščine, razpis svobodnih in tajnih volitev, preureditev države na podlagi svobodnega in enakopravnega sporazumevanja med narodi v Jugoslaviji, spoštovanje jezikovnih in kulturnih pravic narodnih manjšin, zavzemanje za boj proti fašizmu in za svetovni mir.⁵⁶

Združena opozicija je kljub prepovedi oblastnih organov avgusta 1935 organizirala shod v Ljutomeru.⁵⁷

O shodu v Ljutomeru in o dogodkih, ki so sledili, je bilo že veliko zapišanega v različnih publikacijah.

Priprave na shod so potekale pod vodstvom partije (komunistov) sporazumno s ptujsko organizacijo in člani iz Prekmurja, kot piše Ivan Kreft, eden od sodelavcev opozicije, predvojni aktivist partije. Prvi shod dne 15. avgusta 1935 je sklical Pavel Horvat na Glavnem trgu v Ljutomeru. Ker shoda oblast ni dovolila, so shod razgnali orožniki.

Na prepovedanem demonstrativnem drugem shodu dne 1. septembra 1935 pa je prišlo do tragičnega dogodka. Da bi razgnali več tisoč zborovalcev na Glavnem trgu iz Prekmurja, Medžimurja in Slovenskih goric, so orožniki posegli tudi po orožju in ob streljanju v množico ubili udeleženca shoda viničarja Alojza Mavriča iz Bolfenka, še dve osebi pa ranili.⁵⁸

V spomin na protestno zborovanje združene opozicije in žrtve oblasti je Občina Ljutomer leta 1975 postavila spominsko ploščo na pročelju Hotela Jeruzalem v Ljutomeru.

⁵⁵ Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941, Ljubljana, str. 395.

⁵⁶ Enciklopedija Slovenije, 5. zvezek, Ljubljana 1991, str. 112.

⁵⁷ Drago Novak, Prelekija, 1941–1945, Ljubljana 1987, str. 41.

⁵⁸ Ivan Kreft, Po Dragatušu Kovor, Ljutomer in Bizeljsko, Borec, 1965, št. 5, str. 513.

Dr. Mačkova združena opozicija

predi

na dan 15. avgusta 1935 ob 19. uri dopoldne

prvo ljudsko zborovanje

na Glavnem trgu, odnosno v slučaju slabega vremena
samo konferenco v prostorih velike dvorane g. Strasserja
V LJUTOMERU.

Govorili bodo: gg. narodni poslanec in bivši kandidati
Združene opozicije g. dr. Vladimirja Mačka,
kakor tudi: kmetje, vinogradi, agrar, interesi, kolonisti, sezonski delavci,
industrijski delavci, kmetice, industrijske delavke, obrtniki, mali trgovci in akademiki

To bo prvo javno zborovanje, kjer skupno nastopi

slovensko kmetiško-delavsko ljudstvo pod zmagovalnim praporom Združene opozicije.

Združena opozicija je vrsta hrastov, jedilcev naših
Združena opozicija bo tudi v bodoče sirmoglavila vsaki rešiti ki bi neopredeljeno v škodo ljudstva
Združena opozicija hoče da kar hoče ljudstvo, se bori za našo samostojnost, svobodo, pravico
rasnopravnosti, za tajno in svetobno vojno, za svobodo zborovanj, in vsake
rešiti in zakonitosti, za kmetično uradilav kmetičski duševni hrastilnih, logi, za
zborovanje rasnopravnosti in državnega gospodarstva
Hrastilno ljudstvo je naš, ga naš, zborovanje in se bori za svoje pravice, pravičnost, in
svobodo, vsake hrastilne in zborovanje zborovanje zborovanje zborovanje

Slovensko delovno ljudstvo! Naše namstvo je našo v Zborovanju opozicije!
Nahor naši bratje hrastil, tako naši in hrastilni slovenski pod prapor
Združene opozicije, da naša namstvo zborovanje in zborovanje fronta
kmetičsko-delavskega ljudstva Slovencev, hrastilov in hrastil, ki se bori za naše pravice.

Zato pristopite voli: našo in zborovanje in prvo zborovanje Zborovanje opozicije, da naša namstvo zborovanje
zborovanje zborovanje: (namstvo hrastil hrastil, in se bori za naše pravice, pravičnost, in svobodo)

Drugi bori in zborovanje: Zborovanje in prvo zborovanje opozicije!
Zborovanje zborovanje: (namstvo hrastil hrastil, in se bori za naše pravice, pravičnost, in svobodo)

ODBOR
Združene opozicije dr. Mačka.

Vabilo na zborovanje združene opozicije v Ljutomeru, 15. 8. 1935

Po poročilu oblastnih organov, ki ga je povzelo časopisje, je Pavel Horvat prijavil političen shod, ki ga oblast ni dovolila, zato naj bi množica, zbrana na Glavnem trgu, protestirala proti prepovedi. Pavel Horvat naj bi bil od orožnikov na shodu pozvan, da množico obvesti o prepovedanem shodu in da se mirno razide. Ukaza ni sprejel, hotel je celo imeti političen govor. Ker sta iz množice na orožnike padla dva strela, so sprva streljali v zrak. Nato je priletelo nanje kamenje, zato so ustrelili v množico s puškami.

V poročilu je bilo tudi navedeno, da je policija organizatorja shoda Horvata že nekajkrat kaznovala, njegov pomagač je bil nepoznani študent, ki je bil komunistično usmerjen. Oba sta pobegnila. Krvavi dogodek je preiskovala banska uprava.⁵⁹

Sicer pa naj bi oblast po pričevanju organizatorjev shoda prikrojila tragičen dogodek, ker je Pavle Horvat pozval udeležence, da se mirno razidejo, a so orožniki pričeli streljati na množico brez povoda. Ker se zborovalci po tragičnem dogodku niso umaknili, so orožniki poklicali gasilce, ki so škropili demonstrante z gnojnico.⁶⁰

*Jože Kerenčič govori na shodu združene opozicije
15. avgusta 1935 v Ljutomeru*

Po tem dogodku je oblast aretirala Viktorja Kukovca in sina Saša. Kukovec je bil kot udeleženec shoda obtožen, da je sprožil strela iz pištole in povzročil krvavi dogodek, kar mu niso uspeli dokazati. Aretacije je oblast razširila tudi na vidne člane partijske celice na Ptuj.⁶¹

⁵⁹ Slovenski gospodar, 4. 9. 1935, št. 36.

⁶⁰ Drago Novak, n. d., str. 41–42.

⁶¹ Ivan Kreft, 'Progresivno usmerjanje političnega razvoja v Pomurju,' Prilekija – spominski zbornik ob 10-letnici osvoboditve, Ljutomer 1955, str. 16.

Za glavnima osumljencema prepovedanega shoda, Jožetu Kerenčiču in Pavlu Horvatu, je sresko načelstvo v Ljutomeru policijskim postajam in sreskim načelstvom v Dravski banovini izdalo okrožnico za pregon.⁶²

Kot premožen posestnik v Ljutomeru, pristaš kmečko-delavske demokratične koalicije, je Viktor Kukovec finančno podpiral časopis opozicije *Ljudska pravica*. Bil je povezan s partijskim gibanjem v Pomurju in na Ptuj.⁶³ Na njegovem domu so potekale tudi priprave za shod v Ljutomeru, kjer so se sestali glavni organizatorji: Jože Kerenčič, dr. Jože Potrč, Rudi Čačinovič in drugi sodelavci.⁶⁴

Viktor Kukovec je bil že v mladosti eden najvidnejših socialdemokratov v Ljutomeru. Po prepričanju je bil socialist. Postal je prvi slovenski župan v Ljutomeru po prevratu leta 1918. Zaradi narodnih zaslug pri obrambi Radgone pred Nemci in Madžari v Prekmurju ob koncu 1. svetovne vojne je bil imenovan tudi za častnega občana Ljutomera. Leta 1932 je bila proti njemu vložena anonimna obtožnica pri državnem tožilstvu in sodišču za zaščito države, ki ga je obtoževala komunistične dejavnosti. Obtožba je povzročila ogorčenje meščanov, župana Frca Zemljčiča in nekaterih članov občinskega sveta mesta Ljutomera, ki so Kukovca vzeli v zaščito.⁶⁵

Oblast je sledila delovanju in preganjala komuniste. Sreska načelstva so pošiljala banski upravi redna politična poročila o razpoloženju prebivalstva, o vplivu komunističnega delovanja, komunistih in njihovih podpornikih. Medtem ko v 30-letih ni bilo zaznati večje dejavnosti in posameznikov osumljenih komunizma, dokument iz leta 1940 vsebuje daljši »seznam komunistov«, ki so kakor koli delovali ali so bili povezani s komunističnim gibanjem. Tako najdemo iz leta 1940 v poročilu banski upravi Dravske banovine spisek imen: Deutschbauer Feliks, Kukovec Sonja, Magdič Ivan, Sunčič Josip, Jandl Anton, Kovačič Milan, Kreft

⁶² SKL, Sresko načelstvo v Ljutomeru, 3. 9. 1935, št. 631/8.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ Drago Novak, n. d., str. 41.

⁶⁵ ST PAJM, 0076, Občina Ljutomer, Sejni zapisniki 1933–35, Zapisnik seje mestne občine Ljutomer, 25. 3. 1932, št. 48.

Ivan, Kukovec Viktor, Kukovec Aleksander, Kukovec Alfonz, Kukovec Reli, Poredoš Josip, Samec Dominik, Talany Franc, Misja Jakob, Horvat Pavle, Najberg Jakob, Bauer Leopold.⁶⁶

Pavle Horvat iz Bratonec v Prekmurju, trgovec in posestnik pri Mali Nedelji, je bil agitator Mačkove skupine kmečko-delavskega gibanja. Imel je veliko podporo pri dr. Odiću v Čakovcu, predstavniku mačkovcev v Medžimurju in pri samem voditelju gibanja dr. Mačku.⁶⁷

Kot politični agitator naj bi Pavel Horvat že po prihodu v Prekijo leta 1934 postal moteča osebnost oblastem v Ljutomeru, saj je bilo mesto Ljutomer kakor tudi celoten srez po volitvah v narodno skupščino trdno v rokah JNS. Kot eden vodilnih predstavnikov opozicijskega kmečko-delavskega gibanja naj bi povzročil razkol znotraj vladne stranke, saj se je podpora gibanju med ljudmi zelo okrepila.⁶⁸

Proti Pavlu Horvatu, glavnemu obtožencu za izgrede v Ljutomeru, je višje državno tožilstvo o zaščiti države v Beogradu dne 1. oktobra 1935 zavrnilo vse obtožbe kot neresnične in ustavilo uradno postopanje, prav tako ga je okrajno sodišče v Ljutomeru dne 25. februarja 1936 oprostilo vsake krivde in kazni.⁶⁹

V posebej natisnjem letaku »Slovenskemu kmečko-delavskemu ljudstvu« je Horvat v izjavi o »Krvavem dogodku v Ljutomeru« navedel sodna dokazila o njegovi nekrivdi, neresnične izjave oblasti in poročanja medijev o shodu v Ljutomeru, kakor tudi zmotno prepričanje oblasti, da je bil shod sklican brez vednosti dr. Mačka in na pobudo komunistov.⁷⁰

⁶⁶ SI AS 68, Politični spisi, BAN 11., 1929–, Šresko načelstvo Ljutomer, Seznam komunistov in komunistično orientiranih, 26. 2. 1940.

⁶⁷ Kokolj Miroslav, Prekmurski Slovenci 1919–1941, Ljubljana 1984, str. 37.

⁶⁸ SKL, Pismo P. Horvata V. Kukovcu, 8. 5. 1934.

⁶⁹ Slovenska zemlja, 31. 3. 1936, št. 6.

⁷⁰ SKL, Letak Slovensko kmečko-delavskemu ljudstvu, 1936.

Policija je letak zaplenila, Okrožno sodišče v Mariboru pa uvedlo kazenski postopek proti Horvatu, ker naj bi vsebina letaka omajala zaupanje v državno oblast in njeno postopanje.⁷¹

Leta 1935 je Horvat postal član konzorcija *Slovenska zemlja*, mačkovskega Lončar-Doboviškovega glasila Slovenskega kmečko-delavskega gibanja. Po vzoru iz Hrvaške je organiziral stanovsko kmečko-delavsko združno gospodarsko Slogo za Slovenijo in bil njen predsednik.⁷²

Kot izredno sposoben in neumoren organizator in agitator je imel Horvat v Prekmurju in delu Štajerske, zlasti v Ljutomerskem srezu, velik vpliv.⁷³ Kot znani predvojni politični avanturist in špekulant naj ne bi bil vreden zaupanja med političnimi sodelavci na ljutomerskem območju. V Prekmurju je prva leta po vojni kot izseljenski agent izkoriščal svoje rojake. Iz strahu pred prizadetimi rojaki, od katerih je pobiral provizijo, je moral zapustiti Prekmurje in se je leta 1934 naselil pri Mali Nedelji. V Zagrebu je pri dr. Mačku odprl svojo pisarno kot zastopnik mačkovega gibanja, kar je negativno vplivalo na slovenske mačkovce. Leta 1941 se je pridružil celo ustašem in po vojni emigriral v Avstrijo. Po neuspešnem prizadevanju, da bi se legalno vrnil v domovino, se je nato razglasil za političnega emigranta kot nekdanji voditelj slovenskih mačkovcev.⁷⁴

14. septembra 1935 se je klerikalni politik, minister brez listnice, dr. Miha Krek s sodelavci udeležil »ljudskega tabora« v Križevcih pri Ljutomeru, ki ga je v Slomškovi dvorani tamkajšnjega prosvetnega društva priredil okrajni odbor JRZ v Ljutomeru.⁷⁵ Na shodu naj bi se zbralo okoli 2000 ljudi. Dr. Krek je kot glavni gost in govornik na taboru govoril o političnem stanju v državi in o pomenu nove vladne koalicije JRZ za državo, katere del je postala tudi nekdanja Koroševa SLS.⁷⁶

⁷¹ SKL, Okrožno sodišče Maribor, Kazenski postopek proti P. Horvatu, Kzp 294/37-44, 25. 5. 1937.

⁷² Miroslav Kokolj, *Prekmurški Slovenci 1919–1941*, Ljubljana 1984, str. 379.

⁷³ Ivan Kreft, Po Dragatušu Kovor, Ljutomer in Bizeljsko, Borec, št. 5, Ljubljana 1965, str. 507.

⁷⁴ Ivan Kreft, Spori in spopadi, tretja knjiga, Ljubljana 1984, str. 30–31.

⁷⁵ Slovenec, 14. 9. 1935, št. 211.

⁷⁶ Jutro, 17. 9. 1935, št. 215.

Ljudi na shodu naj bi bilo bistveno manj, ker se tudi pristaši režimske JŹ niso strinjali s postopanjem policije na krvavih dogodkih v Ljutomeru na shodu združene opozicije dne 1. septembra 1935.⁷⁷

Nekaj dni kasneje, v mesecu septembru 1935, je v Ljutomeru potekala velika slavnost – proslava 10-letnice Katoliškega doma in 35-letnice delovanja prosvetnega društva, ki je pričelo znova delovati, ko je notranji minister dr. Korošec preklical uredbo o prepovedi katoliške Prosvetne zveze. Na slavnosti v Ljutomeru so razvili novi društveni prapor, katerega boter je bil dr. Korošec, ki se prireditve ni udeležil. Glavna govornika na proslavi sta bila dr. Hohnjec, predsednik Prosvetne zveze iz Maribora, in dr. Ciril Žebot. Društvo je ob jubileju imenovalo častne člane: Andreja Lovreca, župnika v Ljutomeru, Mihaela Ferka, župnika v Cezanjevcih, Ferda Magdiča, posestnika s Cvena, in Jakoba Rajha, posestnika in občinskega odbornika v Ljutomeru.⁷⁸

Z novo oblastjo, ki jo je poosebljala JŹ, so se tudi v ljutomerskem srezu pričeli ustanavljati krajevni odbori JŹ, večinoma iz pristašev po diktaturi leta 1929 ukinjene SLS. Na ljutomerskem območju sta bili prvi krajevni organizaciji ustanovljeni konec oktobra 1935, in sicer krajevna organizacija JŹ za mesto Ljutomer in okolico ter krajevna organizacija JŹ Križevci pri Ljutomeru.⁷⁹ Konec novembra 1935, ko je novi ban dr. Marko Natlačen obiskal Križevce, ga je ob pozdravu množice sprejel predsednik krajevnice organizacije JŹ Alojz Štuhec, posestnik iz Stare Nove vasi, z ljutomersko godbo in pevci križevskega prosvetnega društva.⁸⁰

Originale in kopije dokumentov, fotografij in tiskovin objavljenih v pripevku hrani OMK Ljutomer, OE Muzej.

⁷⁷ Ivan Kreft, 'Progresivno usmerjanje političnega razvoja v Pomurju, Prlekija – spominski zbornik ob 10-letnici osvoboditve, Ljutomer 1955, str. 16.

⁷⁸ Slovenski gospodar, 25. 9. 1935, št. 39.

⁷⁹ Slovenski gospodar, 16. 10. 1935, št. 42.

⁸⁰ Slovenski gospodar, 27. 11. 1935, št. 48.

Oris začetka popisa arhivskega gradiva Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer »1945–1955« v Pokrajinskem arhivu Maribor

Izvoleček

Arhivsko gradivo Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer »1945–1955«, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor pod signaturo PAM/0436, obsega 469 škatel in 125 knjig, to je 49 tekočih metrov. Pokrajinski arhiv Maribor je gradivo prevzel leta 1963 od Okrajnega ljudskega odbora Maribor. V članku je predstavljen popis vsebin do 33. tipske škatle ali tehnične enote.¹

Ključne besede

Fond, popis gradiva, tipska škatla ali tehnična enota, evidentiranje, uporabnik ali raziskovalec, okrajni ljudski odbor, Ljutomer.

Abstract

Archival material of District people's committee Ljutomer "1945–1955", which is supported in the Regional archives Maribor under the signature PAM/0436, comprehends 469 archival boxes and 125 books. Archival records were taken to regional archive in the year 1963. The author presents his making an inventory about first 33 archival boxes.

Key words

Fond, making an inventory, archival box, to keep a record, user.

* Marijan Gerdej, arhivski svetovalec, Pokrajinski arhiv Maribor, enota Ravne na Korškem.

¹ Gradivo hranimo v tako imenovanih tipskih škatlah, ki jih imenujemo tehnične enote. Znotraj enote pa so dokumenti v srajčkah, ki jih imenujemo arhivske enote.

Uvod

Da sem želel v tem zborniku predstaviti gradivo Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer, je to zaradi tega, ker arhivisti med delom pri urejanju, popisovanju in hrambi dokumentacije želimo dokumente tudi evidentirati, to pomeni, da vsebine postanejo javnosti znane. Menim, da je to ena od pomembnih nalog vsakega arhivista, da seznanja javnost, kje in kakšna dokumentacija se kje nahaja. Na ta način, ko se vsebine objavljajo v lokalnih revijah, zbornikih in časopisih, imajo raziskovalci ali uporabniki lažji dostop do predmetov svojega raziskovanja, po drugi strani pa se z objavami popisanega gradiva veča vednost, kje se kaj nahaja, saj mnogokrat prav te objave raziskovalce spodbudijo, da pričnejo raziskovati in da vedo, kje bodo kakšno gradivo našli.

Popis arhivskega gradiva Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer je pričel nastajati v letu 2007.² Takrat je bilo popisanih 33 tipskih škatel ali tehničnih enot.³ Zato je v tem prispevku predstavljena vsebina le za to popisano gradivo, ostalo vsebino od 496 škatel pa se delno vidi iz popisa v Vodniku po fondih⁴ in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor, kar bodo morali raziskovalci tega fonda upoštevati, dokler ne bo narejen celoten popis in se bodo morali spoprijeti z vsebino z raziskovanjem v arhivski čitalnici. To sicer podaljšuje raziskovanje, a žal v teh časih pač nimamo na razpolago

² V letu 2007, ko sem se vrnil v Pokrajinski arhiv Maribor, sem dobil poleg mestnih in krajevnih ljudskih odborov v urejanje tudi Okrajni ljudski odbor Ljutomer. Vsebina tega fonda je bila še posebej zanimiva, ker se je v njem nahajala med drugim tudi Štrigova, ki je pozneje postala hrvaška. Žal sem moral prekiniti s popisovanjem, ker sem moral oditi v enoto Pokrajinskega arhiva Maribor v Ravnah na Koroškem. Upam, da bo kdo nadaljeval popis tega fonda, ker imajo dokumenti okrajnih in krajevnih ljudskih odborov takšno vsebino, ki nam je vedno manj znana, je pa zanimiva in lahko z njo vsaj okvirno spoznamo, kaj so takrat delali in kako so živeli.

³ Glej skenirani strani Vodnika po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor, Maribor 2009, strani 87–88.

⁴ fond: celota dokumentov, ne glede na obliko ali medij, ki je nastala oziroma so bili zbrani in uporabljeni pri dejavnosti posamezne fizične osebe, družin ali pravnih oseb v času njihovega delovanja.

večjega števila arhivistov, ki bi mogli hitreje popisati gradivo in ga evidentirati javnosti.

OKRAJNI LJUDSKI ODBOR LJUTOMER

Signatura: FAM/043

Kraj: Ljutomer

Ohranjeno gradivo: 1945–1955

Količina: 469 arhivskih škatel, 125 knjig

Tekovni metri: 49,9

Informativna pomagala: arhivski popis

Jezik: slovenski

Vsebina: Zapisniki: sejni 1945–1950, učiteljskih konferenc 1950, KLO 1945–1951; gradbene dovoljenja 1946–1948; spisi: tajništva 1951–1952, invalidski 1950–1952, posvojitveni 1947–1954, gozdarski 1948, skrbstveni 1948–1951, poverjenišтва za delo 1948–1951, razveze zakonov 1947–1954, mladoletnih prestopnikov 1947–1954, razlastitveni 1946–1949, agrarne

88

A.100-A.161 UPRAVA

reformne 1953 (spisi KZS), likvidacij kmetijskih zadrug 1950; dopisi: obrti 1945, 1947, industrije 1945, 1947, gospodarstva 1948–1952, kmetijstva 1950–1951, o zaščiti mater in otrok 1951–1953, o personalnih zadevah 1950–1954, veterine 1949, 1953, prosvete 1946–1952, o agrarnih zadevah 1946–1948, zdravstva 1948, 1950–1954, gozdarstva 1950–1951, o disciplinskih zadevah 1951, planske komisije 1948–1950, trgovine in preskrbe 1951; plačilni sezname učiteljev 1951; delovodniki in indeksi: tajništva 1950–1952, personalnega odseka 1946–1952, odseka za delovne odnose 1949, splošni 1945–1947, prosvetnega odseka 1946–1952, socialnega skrbstva 1946–1949, komunale 1949–1950; skrbstveni vpisniki 1948, 1954–1955; matična knjiga zaposlenih 1950.

Številni uredbi: Gradivo fonda je popisano do nivoja tehničnih enot. Urejeno je kronološko in po vsebini.

Istorijski fond: PAM je prevzel gradivo OLO Ljutomer 26. 2. 1963. Predal ga je OLO Maribor, ki ga je prevzel po ukinitvi OLO Murska Sobota.

Istorijski ustvarjalci: OLO Ljutomer je bil ustanovljen na podlagi odloka predsedstva SNOS o krajih, okrajih in okrožjih ter njihovih narodnoosvobodilnih odborih z dne 21. 5. 1944. Aprila 1946 razglašeni in kasneje preklicani Zakon o upravnih razdelitvi LRS je predvidel 21 KLO, medtem ko je zakon iz septembra istega leta uzakonil 40 KLO: Bolehnečiči, Branoslavci, Bučevci, Bunčani, Cezanjevci, Cven, Globoka, Godemarci, Gor. Ključarovi, Gressovščak, Grlava, Ivankovci, Ključarovi pri Ljutomeru, Križevci pri Ljutomeru, Kog, Kurinci, Lahonci, Ljutomer, Logarovci, Lokavci, Mala Nedelja, Nušinci, Presika, Radomerje, Radoslavci, Razkrižje, Savci, Sejanji, Selišči, Slamnjak, Stara Cesta, Stara Nova vas, Stroča vas, Miklavž pri Ormožu, Tomaž pri Ormožu, Trnovci, Veličane, Veržej, Vučja vas in Žerovinci. Vse do leta 1952 ni bilo bistvenih sprememb. Tega leta je Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine razdelil okraj Ljutomer na občine: Apače, Bučkovci, Cezanjevci, Ivanjci, Ivanjkovci, Kog, Kostanj, Križevci pri Ljutomeru, Radenci, Razkrižje, Veržej, Videm ob Ščavnici, Vinski Vrhovi ter na mestni občini Gor. Radgona in Ljutomer. Ostali kraji so prešli v okraj Ptuj oziroma občino Ormož. Z ustanovitvijo občin (komun) leta 1955 je bil okraj Ljutomer ukinjen, občine in kraji pa so bili priključeni k okraju Murska Sobota.

*Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor,
Maribor 2009, strani 87–88*

Vsebina popisa⁵

V članku obravnavam predmete ali vsebine, s katerimi so se srečevali na okrajnem in v krajevnih ljudskih odborih (OLŌ, KLO) v času po drugi svetovni vojni. Ta opis vsebuje predmete in vsebine iz let 1945 in 1946 ter se jih pojmovno dotika. V tem članku gre v prvi vrsti in v grobem za besede, ki naj dajo raziskovalcem namige, kako bodo prišli do vsebin za agrarno reformo, zaplembo in delitev zemlje, popisov obrti, učencev in vajencev, do zelo dobrih popisov viničarjev, njihove problematike in do dejavnosti, s katero so se ukvarjali uradniki OLŌ Ljutomer in njegovih KLO.

V začetku popisa se nahajajo popisni listi za tovarne in rudnike. To so bili tako imenovani izredni popisi za obnovo države. Ohranjeni so popisi za naslednja podjetja: Opekarna Lukavci, Gornjeradgonska občinska opekarniška podjetja, mlin Franc Žitek, usnjarna Ignac Sinigoj, tovarna usnja Martinušič Ivo, premogovnik Globoka, premogovnik Ciganjščak v Štrigovi, premogovnik Presika, premogovnik Ključarovci, prostosled Kralj Jožef; stavbno podjetje Joško (Jožko) Prelog; Ivan Palčič, zidarski mojster; Marinič Franc, gradbeno podjetje, Novak Joško (Jožko), stavbeno (stavbno) podjetje; Slavič Franc, tesarski mojster, Bratina Alojz, izdelovanje cementnih izdelkov in studenčarstvo, Velner Anton, mizarstvo, žaga Pečar, Alojz Žnidaršič, parna žaga; Kunc Jožef, mehanična delavnica; Edvin Vrbnjak, elektropodjetje Ljutomer; Ribič Janko, mlin in oljarna v Cezanjevcih; Šadl Franc, mlin, Grabe 13.

Tehnična enota 2 (škatla) pa vsebuje načrte gradenj: Štampar Julijana, Kog 89. Horvat Ivan, Lahonci. Vogrin Štefan, Sv. Miklavž

⁵ Popis arhivskega gradiva v skladu s standardom ISADg je izdelal Marijan Gerdej. V ta namen je uporabil programsko orodje InfoArh. Popis je nastal leta 2007. Zaradi racionalizacije tehnične opreme so bile oblikovane razširjene popisne enote na nivoju spis-zadeva-dosje. V popisu so bili implementirani tudi deskriptorji, ki v tem primeru predstavljajo dopolnitev vsebine popisnih enot.

7. Čeh Franc, Lačaves 53. Kolarič J. in Kolarič M., Jastrebeci; Čeh Stanko, Lačaves 49. Havlas Ormož. Ozmec Gustav, Vuzmetinci. Žalig Franc, Lugarovci. Alojz Žitek, Podgradje (Rinčetova graba). Ivan in Karol Belec, Gomila (pogorišče). Franc Dolinšek, Jastrebeci; Havlas Rihard, Ormož. Nedog Franc, Bučečovec 23. Franc Polanec, Zasavec 62. Vezjak Marija, Zasavci 41. Gran Alojz, Kajžar 40. Tomažič Jožef, Kog 54. Tomažič Jože, Vizmetinci. Keček Tomaž, Savci. Viničarija Ormetz Gustav. Polman Ana, Zasavec 36. Rojko Petra, Zasavci 43. Košnik Franc, Pristava, novogradnja svinjskih hlevov. Franc Zorjan Šalovci. Turk Fort.(unat). Franc Štampar, Kog 48. Peršak Franc, Kokoriče. Liško Jože, Nunska Graba. Rodiga Jožef, Kog 42.

Zatem gre za dokumente o obrti in industriji, kjer gre za dodelitve gradbenega materiala. Izdaja lesa (Prelog Jože). Nakazila gradbenega materiala. Nakaznice. Prošnje za dodelitev gradbenega materiala (Marinič Franc). Sedmak Karel, les od bunkerjev. Izdaja lesa (nalogi). Lesno skladišče. Izvrševanje del na javnih zgradbah in dodelitev kreditov. Dodeljevanje gradbenega materiala (opeka, les, barake). Poročilo gradbenega odseka (gozdarske hišice, delo na javnih zgradbah, delo obnove). Seznam neizplačanih delavcev - Miklavž. Barake na Cvenu. Izdaja opeke (Vogrinc Martin), kontingenti strešne opeke. Poročilo gradbenega odseka v Izakovcih in na Sp. Moti. Dodelitev stavbnega lesa (Podgorelec Ciril). Strešna opeka (Kramar Marija). Lesno skladišče. Poročilo gradbenega odseka. Poročilo o udarniškem delu. Stroški obnovitvenih del za javne zgradbe: periodično poročilo. Popravilo šole na Železni gori. Poročilo o delih na javnih zgradbah. Poročilo gradbenega odseka. Rosina Stanko, osebni podatki. Poročilo odseka za gradnje in obnovo od osvoboditve do 19. 12. 1945. Poročilo o delih na javnih zgradbah. Poročilo gradbenega odseka. Rosina Stanko, osebni podatki. Poročilo odseka za gradnje in obnovo od osvoboditve do 19. 12. 1945.

V nadaljevanju prikaza so vsebine dokumentacije, kjer gre za dejavnost prosvetnega odseka OLO (Okrajni ljudski odbor) Ljutomer iz let 1945 in 1946. Ti predmeti so naslednji: Opravljanje praktičnega izpita. Prepisi razrešitve in namestitve učiteljev. Navodila, okrožnice (ljudske knjižnice, tečaj za zborovodje, pomen oddelkov za ljudsko prosveto). Drva za šolo. Uporaba šolskih prostorov za kulturne prireditve. Navodila, okrožnice. Premestitve, dopusti, odsotnosti učiteljev. Teze k obletnici Leninove smrti. Zdravstveni primer učitelja Antona Kosija. Karakteristike. Okrožnice (Predlaganje učiteljstva za Slov. Primorje), Imenovanja, razrešitve učiteljev. O pozdravljanju. Zidava šole na Kogu. Skrb za vojne invalide. Karakteristike (Zalar Marija). Okrožnice. Kongres prosvetnih delavcev. Grilec Hedvika, prošnja za službo. Seznam šol. Primer Žalezine Berte. Organizacija okrajnih prosvetnih odsekov. KLO (krajevni ljudski odbor) Štrigova (sluga Klanfer Franc). Učiteljska tiskarna. Navodilo o pregledu arhivov in prevzema dokumentov. Uspeh učencev v I. polletju 1945/46. Penko Ivan, premestitev. Poročilo o zboru volivcev (16. 4. 1946). Kazenske prijave. Spisek učiteljskih pripravnikov. Navodilo osnovnim šolam o pisanju matičnih listov, razrednice, tednika in dnevnika. Razrešitev upraviteljskih poslov (Penko Ivo). Statistika o učencih in učiteljih po vseh ljutomerskih šolah. Križevci, spopadi med učenci. Pretep med šolarji na Grlavi. Prelog Ljudmila, nastop službe. Izkaz nadaljevalnih tečajev. Izkaz o stanju pionirjev. Pritožba o kaznovanju šolskih otrok. Primer Šovila Borisa. Primer S. B., pretep. Patronati dijaških domov. Navodila učiteljem ob prehodu v službo NRH Hrvatske. Ustanovitev srednje gospodarske šole (trgovske akademije) v Murski Soboti. Plačilni seznam osnovne šole Štrigova (4. 6. 1946). Prošnje za brezplačen les za obnovo šol. Prijave za opravljanje praktičnega učiteljskega izpita. Ribolovstvo – opozorilo učencem. Poučevanje verouka. Logrovanje pionirjev. Seznam osnovnih šol okraja Ljutomer, 1946. Zaposleni na prosvetnem odseku. Privatni izpit (Jandl Vlado). Prošnja za dopust v svrhu zdra-

vljenja (Kolar Vilko). Poročilo o evidenčni službi na terenu (Regoršek Bogomir). Dopusti uslužbencev. Tečaj za učitelje pripravnike (Šalamun Matej, Koren Janko, Hvalič Albin, Megla Zvonimir). Navodilo za zbiranje divjega kostanja in odkup. Personalne zadeve ob pričetku šolskega leta 1946/47 (šola Razkrižje priključena Hrvaški).

Zatem se nahaja dokumentacija o davčnih razporedih v letu 1945. Ti zajemajo KLO (Krajevni ljudski odbor): Bolehnečice, Branišlavci, Bučočovci, Bunčani, Cezanjevci, Cven, Globoka, Godmarci, Ključarovci, Gresovščak, Grlava, Ivanjkovci, Ključarovci, Kog, Križevci, Kuršinci, Lahonci, Ljutomer, Logarovci, Lukavci, Mala Nedelja, Noršinci, Presika, Radomerje, Radoslavci, Razkrižje, Savci, Sejanci, Selišči, Slamnjak, Stara cesta, Staranovavas, Stročja vas, Sv.(eti) Miklavž, Sv.(eti) Tomaž, Trnovci, Veličane, Veržej, Vučja vas, Žerovinci.

V 13. in 14. tehnični enoti se pojavijo dohodnine, za njimi pa popis in cenitev zapuščin,⁶ potem dopisi Kmečko nabavne in prodajne zadruge Dražen vrh. Gre za obvestila Ministrstva za gradnje - uprava tehničnih baz, za gradbena dovoljena - gradnje l. 1946, za seznam poljedelski traktorji, uporabo za prevoz lesa, pregled zaključnih in tekočih gradbenih del, poročilo o sestanku okrajnih gradbenih referentov; dobava cementa, S. A., falzifikat podpisa. Poročilo gradbenega oddelka za september 1946. Prijave gradbenega materiala. Dodelitve lesa, stekla, pločevine. Oddaja zemljišč ob Muri. Čuvanje uradne tajnosti. Seznam prodane strešne opeke 1945. Podgorelec Anton, plačilo za delo v Osnovni šoli Štrigova (16. 2. 1946). Vozlič Matija, kleveta organov ljudske oblasti. Gradbeni program za leto 1946. Kosi Josip, razširitev usnjarske delavnice v Veržēju. Dopisi Kmečke nabavne in prodajne zadruge za

⁶ V tem zapisu je popisanih veliko imen in priimkov, ki ne sodijo sem. Vsak, kdor bi hotel raziskovati zapuščine in ljudi ob tem, bo našel podatke v Pokrajinskem arhivu v Mariboru in verjetno tudi na spletni strani ŠiraNet, vendar se mora o tem dogovoriti z arhivisti.

šoli Šafarsko in Štrigova. Ustanovitev gradbenega podjetja Ljutograd. K. 1., gradnja neodobrenih zgradb. Poročilo obnovitvene zadruge Gibina - Razkrižje. Obračun dotacij osnovnim šolam (Nižja gimnazija, Šafarsko, Štrigova). Prepis zakupne pogodbe (uprava za regulacijo Mure in Movrin, Franc iz Hrastje-Mota 36). Oddaja zemljišč ob Muri v najem. Dopisi Kmečke nabavne in prodajne zadruge Dražen vrh: Seznam pogorelcev in njihove potrebe po strešni opeki. Obnovitev porušene šole v Kogu. Seznam računov, ki jih poravnava gimnazija. Obnova državnega posestva Železne dveri. Seznam strešne opeke na nakaznice. Dodelitev grada »Železne dveri« in »Lukavci«. Postopek pri gradbeno-pravnih zadevah. Uredba o parcelacijskih, gradbenih in uporabnih dovoljenjih. Poročilo gradbenega referenta za mesec januar 1947. Uredba o parcelacijskih, gradbenih in uporabnih dovoljenjih (prepis, kopija). Spisek krajev, ki imajo regulacijsko osnovo. Razdelitve žičnikov in stekla. Smernice za gradnjo daljnovodov, električnih naprav itd. Poročilo gradbenega oddelka za januar 1946 (Rosina Branko). Poročilo o delovanju odseka za gradnje in obnovo v letu 1945. Poročilo gradbenega referenta za mesec februar in marec 1946. Poročilo gradbenega referenta: 15.-31. marec, 1.-15. april, 1.-15. maj 1946. Žične ovire in mine - odstranitev (Miklavž, Logarovci, šola Kog). Razdelitev obnovitvenega fonda (Prevalje, Maribor - okolica, Ptuj, Slovenska Bistrica, Ljutomer). O popisu gradbenega podjetja »Ljutograd«. Težkoče in problemi v gradbenem sektorju. Smernice za gradnjo daljnovodov. Poročanje - GM obrazec. Dopisi Kmečke nabavne in prodajne zadruge Dražen vrh (»1946«): Zbirno in kritično poročilo za maj 1946 (Simonič Stane). Branko Rosina, poročilo o tednu cest. Navodila za gradbene referente. Sestava gradbenega odbora (Rosina, Branko, Kolar, Vilko in Peto-var, Marija). Postopek pri gradbeno-pravnih zadevah (kopija, prepis). Zapisnik o predaji aktov OLO Čakovec. Vključitev tehničnih baz v ljudske odbore. Prepis okrožnice Ministrstva za gradnje (o pomanjkanju zidarjev). Komisijski zapisnik - ogled Gornjerad-

gonske opekarne v Borecih. Zapisniki sestanka gradbenikov (1. 7. 1946). Pospešitev pripravljanih del za gradnjo šole na Kogu. Pismo Vlada Reka Rozini. Zapisnik sestanka okrajnih gradbenih referentov 9. 7. 1946. Navodila okrajnim gradbenim referentom. Poročilo gradbenega referenta na konferenci (14. 8. 1946). Poročilo gradbenega referenta za junij 1946. Zapisnik sestanka okrajnih gradbenih referentov (16. 8. 1946) - Prevalje, Maribor - mesto, Murska Sobota, Ljutomer, Ptuj, Radgona, Lendava, Slovenska Bistrica. Sezname gradenj po mesecih 1946. Ljutograd - seznam nepremičnin, obračun izgube in dobička. Strešna opeka za obnovo. Pregled predvidenih gradbenih del. Steklo, strešna opeka. Dopis: Gornjeradgonska opekarniška podjetja (Boreci, Črešnjevcji). Cement, bitumen. Strešna opeka (razdelitev, Pavličič Jožef). Štol Mihael, zavrnitev uporabnega dovoljenja. Šušmarji Hanžekovič, Janez, Simonič, Alojz. Učni načrt predavanj za delovodski tečaj. Podatki o gradbenih strokovnjakih. Podatki o gradbenem podjetju Ljutograd. Kapaciteta gradbenih podjetij. Dodelitev stekla. Tečaj za priučene zidarje in tesarje. Pregled gradbene dejavnosti 1946. Zadravec Janko, mesečni prejemi. Poziv k pouku Gradbene šole (Ivanuša Avgust, Rob Ivan). Navodila za gradbene referente ob razpustu okrožja. Razdeljevanje strešne opeke. Ustanovitev državnih gradbenih podjetij.

V 15. tehnični enoti se zatem nahajajo dokumenti Ministrstva za gradnje, Uprava tehničnih baz Ljubljana. Gre za obvestila (tehničnim bazam) št. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22. Zapisnik 111. konference tehničnih baz 1. 6. 1946 v Ljubljani in za gradnje.

Navajam nekaj gradenj: Volaj Matija, Vitan 11; tovarna sadnih sokov v Celju, pulpne naprave (postaja) Ljutomer (načrti, zapisnik komisijskega ogleda, odločba o gradbenem dovoljenju), načrti preureditve gospodarskega poslopja Marije Petek, Precetinci 34, načrti preureditve gospodarskega poslopja Marije Petek, Precetinci

34, načrt za stanovanjsko in gospodarsko poslopje vinogradniške zadruga »Kerenčič«, Hermanci 11, načrt za gradnjo skladišča trgovine Berenyi Ljutomer, načrt za delno obnovo stanovanjske hiše in gospodarskega poslopja posestnika Tomažič Jože, Kog 54, načrt pritlične hiše gđč. Matilde Žgajnar, Rinčetova graba 35; klet, Kolbl Matija, Cven, dvostanovanjska hiša Ivan Škerbec, Veržej, Zamuda Alojz, gradnja stanovanjske hiše, Stara Nova vas,⁷ adaptacija stanovanjskega poslopja in prizidava gospodarskih prostorov, Slavič Stanko in Antonija, Koračice 33, šolsko poslopje – Osnovna šola Cven; klet, Miško Ivan, Vitan, načrt za obnovo hišnega in gospodarskega poslopja, Šnajder Alojzija, Zasavec 42, načrt gospodarskega poslopja G. Mikl, Zasavci, načrt za pogorelo gospodarsko poslopje, Podgorelec Ciril, Jastrebca 15 in stanovanjske hiše Dobranjšak Franc; Kramar Jožefa, Mekotnjak.

Ostala gradbena dovoljenja se pa nahajajo v škatlah 16 in 17 vse tja do Naproza – nabavna in prodajna Zadruga v Križevcih, adaptacija skladišča, Stolnik Stanko, Selišči 11, preureditev gospodarskega poslopja v stanovanje in Marinič Elizabeta iz Ključarovec,⁸ o stanovanjskem in gospodarskem poslopu.⁹

V naslednjih škatlah gre za dokumente o preselitvi Hrvatov iz Štajerske v času NDH (Nezavisna država Hrvatska), o kolonistih za Vojvodino, o odstopanjih od kolonizacije in o podržavljanju imovine narodnih sovražnikov in o primerih agrarne reforme ter poročilih o razlastitvi. Tukaj se pojavi veliko imen: Štor Rozina, dodelitev posestva KPS Ljutomer (Poljanec, Hilda Sinigoj); poročila o razlastitvi (Žitek Matija, Podgradje; Seršen Bojan, Seršen Ivo, Ljutomer; dr. Lebar Feliks, Križevci; Rihtarič Barbara, Banfi; Henigman Osvald, Razkrižje, Pečar Leopold, Rebadje; dr. Skri-

⁷ Stara Nova vas so pisali na ta način in tudi Staranovavas.

⁸ Pustil sem zapisovanje imen, kakor jih pišejo domačini, ker se mi zdi to pravilno.

⁹ Raziskovalci ali uporabniki arhivskega gradiva bodo morali za posamezne gradnje poiskati popis arhivskega gradiva OLO Ljutomer, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru.

lec Ema, Rebadje; Krauthaker Albin, Rebadje; Vaclavek Amalija, Rebadje; Železne dveri: Kodolič Edvard in Bibi, Presika; Šmidt Antonija, Nunska graba; Vrbnik Teodor, Nunska graba; Seršen Ivo, Presika; Žitek Alojz, Podgradje. Samostanska posestva St. Admont in Dominikanski konvent St. Rein in Karel Gferer (to je dobila Vinogradniška zadruga Presika); razlastitev cerkvene nadarbinske posesti (Slamnjak, Tlovci); prepoved prodaje živega in mrtvega inventarja iz cerkvenih posestev (Križevci), prepis sodbe o odvzemu veleposestva Lavantinske škofije Betnava (Radvanje, Slivnica, Čreta).

Zatem se nahajajo sezname posestev in zemlje, seznam cerkvenih posestev, 24. 1. 1946, seznam posestev, ki so brez lastnika, 24. 1. 1946, seznam veleposestev, 24. 1. 1946 (Križniški red Velika Nedelja, Varda Carlotta, Ozmec Gustav), seznam zemlje raznih ustanov, dopis državnega posestva Železne dveri, o razpolaganju z inventarjem Ministrstva za kmetijstvo, dopis državnega posestva Železne dveri o razdelitvi, predaja posestev NI (narodne imovine) v zemljiški sklad, dopis okrajne komisije za izvedbo agrarne reforme v Ljutomeru o razlastitvah posestva in odgovor ormoškega krajevnega odbora. (Nadarbinska cerkev Središče ob Dravi; Kautzhammer Fritz, Šef Franc, dr. Kodolič Feliks, graščina Dornava, Diermayer).

V nadaljevanju se nahaja dokumentacija o naslednjih zadevah: Zapisnik o ustanovitvi druge vinogradniške zadruge v ljutomerskem okraju in resolucija, 18. 1. 1946. Člani upravnega in nadzornega odbora. Dopis o zemljišču osnovne šole na Gomili, 23. 1. 1946. Prepis dopisa o zidanju šole na Gomili, 25. 9. 1931. Kupna pogodba, 14. 3. 1934: Šalamun Martin in Marija in Občina Rucmanci. Dopis podružnice sadjarskega in vrtnarskega društva v Ljutomeru, 21. 1. 1946, o nameravani ustanovitvi zadruge in gradnji sadjarskega doma. Agrarna seja odbora agrarnih interesentov, 31. 3. 1946. Člani odbora. Dopis Narodne vlade Slovenije o izločitvi

posestva Watzlawek Amalije v Presiki iz zemljiškega sklada, ker so zemljišča potrebna za rudnika Presika in Globoko. 15. 1. 1946. Lebar Danijel, prijava terjatve na zaseženo posestvo Hermana Vargazona iz Pristave. 19. 1. 1946. Izjava KLO v Srednji Bistrici, 20. 12. 1946. Posvetne ustanove, ki so podvržene agrarni reformi in kolonizaciji. 16. 3. 1946. Izločitev nepremičnin - objektov iz sklada: Stanovanjska hiša Angele Herdel, stanovanjska hiša Straser, trgovina z barvami Franc Wirtha, najlepša hiša Ane in Alojza Zavratnika. Ana Zavratnik, razveljava (=razveljavitev) najemnine, 26. 2. 1946. Vičar Ignac, pojasnilo k prošnji za dodelitev zemlje izven zadružnega sektorja. Jastrebeci, 21. 3. 1946. Dopis uprave državnega posestva Jeruzalem - Svetinje: Posestvo Wipler in Sterr Edith, državni sektor. 22. 3. 1946. Pregled samostanov in drugih verskih ustanov, Maribor 21. 8. 1946. Gozd šolskih sester v k. o. Kamensčak. Velika Nedelja, 22. 8. 1946. Pregled zemljišč samostanov in drugih verskih ustanov. Dopisi o osebni avtomobilu fiat lastniku Bauman Josipu, št. 11 v Slov. Goricih (20. 3. 1946, 3. 4. 1946, 10. 1. 1946, 29. 3. 1946 itd.). Dopis okrajne komisije Ljutomer okrožni agrarni komisiji Maribor v zvezi z okrožnico štev. 489/001 dne 1. 4. 1946: vrnitev zemlje veleposestnici Varda Caroli, Štefki in Gustavu Ozmeču. V spisu še zadeve: dr. Stajnko Marko, ing. Urbančič Josip, Seršen Bojan. Odpoved svojemu poklicu: Simonič Josip, Golenko Anton, Bratina Janez, Mursa Josip, Žitek Matija, Sonaja Martin. Ljutomer 3. 4. 1946. Prepis izdatkov iz blagajniške knjige za mesec marec 1946. Vabilo Vekoslavu Štamparju k sodelovanju. 29. 3. 1946.

Dokumentacija v 17. škatli: Izkazi zemljiškega sklada, blagajniška knjiga, okrožnice, navodila, tedenski izkaz zemljiškega sklada, razlastitve, kolonizacija - do 15. 3. 1946; navodila, prepis blagajniške knjige, Kolonizacije. Navodila o poslovanju. Dodelitve zemljišč. Navodila o razlastitvi. Okrožnica o sečnji lesa. Ustanovitev četrtne zadruga Svetinje. Zemljiški maksimum kulturnih spomenikov. Navodila. Opravičila in odstranitev napak. Zemljiški maksimum kulturnih spomenikov. Navo-

dila. Opravičila in odstranitev napak. Razlastitve - pregledi. Seznam gozdov. Poročilo o razlastitvah (pregled razlaščene zemlje, 30. 5. 1946, poročilo o razlastitvi cerkvenih oz. samostanskih pos.(esti), 5. 6. 1946 - Konvent salezijanske družbe v Veržetu; Simonič Stane, pregled cerkvenih posestev v okraju Ljutomer; pregled kmečkih posestev; dopis okrajne komisije krajevnemu poveljstvu narodne milice Robidje, da vinogradniška zadruga Presika prevzame vsa posestva v okolici Štrigova, 25. 5. 1946; seznam gozdov v okraju Ljutomer, ki so zapadli pod udar zakona o agr.(arni) reformi (seznam imen); dopis o prevozu vsega vina v klet Temlar, širjenje napačnih vesti odbora agrarnih interesentov v Brebrovniku in Vinogradniška zadruga v Cerovcih, da vinogradi ne spadajo več pod upravo drž.(avnega) posestva Ormož, temveč da pripadajo Viničarski zadrugi v Ivanjkovcih, 16. 5. 1946; V. Š. iz Male Nedelje, dodelitev posestva Milferlner Maks iz Radomerščaka, 20. 5. 1946.

Priključitev vinogradniških posesti. Uradna potrdila o zemlji, ki ni zapadla agrarni reformi. Odvzemi dodeljene zemlje. Dopisi in navodila okrožne komisije Maribor. Navodila, okrožnice okrožne komisije za agrarno reformo Maribor. Kolonisti za Vojvodino. Poročilo o agrarni reformi pri cerkvenih posestvih in posameznikih. Dodelitve posestev. Pregled posestnega stanja. Prošnje in pritožbe agrarnih interesentov. Poročilo o problemih. Seznam zaplenjenih posestev. Zaplembe, delni odvzemi zemlje. Seznam nezaplenjenih posestev. Prošnje za dodelitev zemlje. Podatki vinogradniških zadrug. Prošnje za zemljo. Podatki o kolonistih. Okrožnice. Vojna škoda po Madžarih in Nemcih. Letno poročilo okrajne komisije za izvedbo agrarne reforme. Pritožbe. Zemljišča, zaplenjena po zakonu AVNOJ (Antifašistično veče narodne osvoboditve Jugoslavije). Razlastitve. Viničarski odnosi. Pritožbe zaradi odvzema dodeljene zemlje. Seznam gozdnih parcel. Okrožnice. Nakupnine zemljišč, najemnine poslopij - navodila. Prošnje za zemljo in rešitve. Seznam agrarnih interesentov za kraje Buncani, Gabrovnik, Branislavci, Staranovavas, Železna gora, Sv.(eti) Miklavž itd. Zatem prihajajo sezname z imeni in priimki agrarnih interesentov.

Sledijo spisi zaplembene komisije 1945-1946 (narodna imovina, odločbe, zaplembe, poročila in podobno) z navedbo imen in priimkov in ustanov (na primer salezijanci v Veržetu), pregledi udarniškega dela s sezna-

mi udarnikov, prošnje okrajni komisiji za agrarno reformo za dodelitev zemlje, *A-Z*, in seznama agrarnih interesentov po krajih.

Od škatle 23 do 27 se nahajajo naslednje zadeve: Popravilo pogorele zgradbe (pošta Veržej). Načrt strešnega stola salezijanskega zavoda v Veržeju in popis posestev, ki zapadejo pod agrarno reformo.

PAM457/030/014 Spis/Zadeva/Dosje: Seznam viničarjev in njihovih družinskih članov. Obdobje nastanka gradiva: 1947, Obseg popisne enote - 1 mp; Deskriptor oseb: Geč, Otilija /01894;Geč, Stanko /01943;Geč, Vilko /01933;Geč, Vladimir /01939;Horvat, Marija /01944;Horvat, Marija /01919;Voršič, Marija /01947;Zamuda, Terezija /01921;Senčar, Viktorija /01943;Cedula, Alojz /01924;Cedula, Marija /01885;Cedula, Karel /01927;Cedula, Feliks /01919;Lukačič, Albin /01914;Krajnc, Anton /01902;Kosi, Elizabeta /01934;Kosi, Edvard /01938;Kosič, Jožef /01936;Kosi, Franc /01904;Plajnshek, Marija /01923;Pušenjak, Peter /01900;Pušenjak, Franc /01906;Stanič, Marija /01936;Stanič, Marija /01901;Stanič, Ljudmila /01941;Pihler, Ferdo /01910;Kosi, Alojzija /01898;Ozmec, Slavko /01927;Ozmec, Jožefa /01931;Ozmec, Elizabeta /01929;Ozmec, Ana /01920;Kralj, Viktor /01944;Kralj, Veronika /01942;Erhatic, Jožefa /01902;Erhatic, Janez /01881;Makovec, Alojzija /01911;Kralj, Urška /01907;Kralj, Matija /01945;Kralj, Marica /01938;Kralj, Janez /01946;Jesenik, Štefka /01936;Jesenik, Stanislava /01939;Jesenik, Slavko /01931;Jeseni Marjeta /01943;Jesenik, Marija /01902;Jesenik, Ivan /01944;Lipovec, Rudolf /01913;Lipovec, Alojz /01933;Lipovec, Angela /01944;Lipovec, Franc /01938;Lipovec, Marta /01940;Pučko, Ivana /01939;Žnidarič, Julijana /01930;Žnidarič, Jožef /01943;Žnidarič, Janez /01940;Žnidarič, Angela /01908;Žnidarič, Alojzija /01931;Žnidarič, Alojz /01901;Potočnik, Marta /01943;Potočnik Franc /01937;Potočnik, Alojzija /01912;Mavrič, Štefan /01875;Mavrič, Peter /01879;Pučko, Krista /01940;Pučko, Marica...

Primer seznama viničarjev iz popisa

Zemljišča agrarne reforme 1946: Ameriški izseljenci. Zadruga Svetinje. Skupna masa za zadruge. Zadruga Ljutomer. Narodna imovina. Popis posestev, ki zapadejo pod agrarno reformo (Narodna imovina zadruge Svetinje, Cerkevna posestva zadruge Svetinje, ustanove, banke, hranilnice, posojilnice, zadruge, skupnosti zadruge Svetinje, privatna imovina zadruge Svetinje, zadruga Presika, zadruga Kog. Spiski članov zadrug. Vinogradniška zadruga Kerenčič Kog, Sv. Miklavž. Seznam zadružnikov (Vinogradniška zadruga Ljutomer). Vinogradniška zadruga Presika. Zadruga Svetinje: Seznam agrarnih interesentov. Pregled nepodeljene zemlje. Popis posestev, ki ne zapadejo pod agrarno reformo. Popis trgovinskih obrti v LR Sloveniji po stanju z dne 1. oktobra 1946: Vprašalni list za trgovinsko firmo. Matični listi obrti. Popis rokodelskih in industrijskih obrti v LR Sloveniji po stanju z dne 1. oktobra 1946.

V škatli 28: Kupne pogodbe. Sodbe. Popisi taks. Preživnine. Odločbe o odmeri davka na darila in dediščino. Pregled (izkaz) zapuščin. Cenzure odmere davka na dediščino in darila.

Od škatle 29 naprej: Agrarna reforma: Razdelitev zemljišč po sklepu AVNOJ. Milavec Ema, Ormoška c. 14, Ljutomer. Mühlfellner Maks, Radomerščak. Skrbnik Korošak Josip. Šmit (Šmidt, Smit, Smid) Antonija, Nunska graba, Ljutomer. Luchesi Palli Beatrica, grofica, r. princeza Burbon Parma, Italija, posestnica na Slamnjaku 45, Ljutomer. Rimsko katoliška škofija Seckau – Sekavska škofija – Gradec (Graz). Župna cerkev (nadarbina) Sv. Miklavž. Dominikanski konvent Gradec. Kodolič Edvard, Gresovščak. Mitterlehner Ljudmila, zaplenjeno premoženje, Bučkovci (Mala Nedelja). Verbnik Teodor in Rozalija, Ljutomer. Šreter (Wagner) Elza, Precetinci, Ljutomer. Kleinošek Olga, Radomerje, Gresovščak, Gradec. Bratje Kleinošek (Bratje Kleinoscheg), Gradec, Plešivica, Gresovščak, Radomerje, Železne dveri.

Od škatle 30 naprej se nahajajo popisne pole¹⁰ za viničarje. Gre za zelo dobro ohranjeno in pomembno gradivo o viničarjih, kjer gre za sezna-

¹⁰ Primer besedila popisne pole za viničarje.

Prva stran: Popisna pola za viničarje 1/0 Priimek in ime:..... 2/0 Datum in kraj rojstva:..... 3/0 Sedanje bivališče: 4/0 Poročen, samski: 5/0 Imena in starost otrok:..... 6/0 Imena otrok, ki mu pomagajo obdelovati vinograd:..... 7/0 Ime gospodarja, katerega vinograd obdeluje: 8/0 Poklic in točen naslov gospodarja: 9/0 Koliko meri vinograd, katerega obdeluje: 10/0 Koliko zemlje ima vsega skupaj lastnik vinograda: 11/0 Od kedar je viničar pri nejm: 12/0 Kje stanuje:, ime kuhinje:, koliko sob:..... ima živino, kakšno in koliko /Okraje, svinje/0 13/0 Kolikokrat na dan kuhajo 14/0 Koliko delovnih dni je imel viničar koliko pa ostali člani družine v vinogradu v l. 1946 15/0 Koliko so plačani /Ona uro, dnevno, mesečno/0 koliko je zaslužila družina v letu 1946 skupno 16/0 Kaj imajo za deputat /Otočno koliko oralov zemlje/0 koliko delovnih dni se računa za stanovanje..... 17/0 Ali je član sindikata ali pozna uredbo o plačevanju viničarja 18/0 Kako je z zdravjem družine Podpis viničarja: Vse točke od 1 - 18 izpolni viničar sam pri KLO in resničnost gornjih navedb potrjuje z latno-ročnim podpisom. Zadnja stran: 1/0 Koliko in kakšne živilske izkaznice prejema družina 2/0 Koliko nakaznic /Oza tekstilije in čevlje/0 je dobila družina 3/0 Kratka karakteristika KLO o omenjeni družini Tajnik: Predsednik: Vse točke od 1 - 3 izpolni KLO. Podpisnik je odgovoren za resničnost podatkov.

me viničarjev in njihovih družinskih članov. Tu se nahajajo tudi plačilne liste okrajnega podjetja Vino.

Za viničarji se nahaja gradivo o učencih in vajencih, kjer gre za statistične podatke, obstajajo tudi sezname učencev in vajencev ter poročila o sodelovanju krajevnih ljudskih odborov pri izvajanju zakona o učencih v gospodarstvu, o tečajih za učence (skupaj s sezname učencev). Tu se nahajajo tudi popisne pole gospodarskih pomočnic in pomočnikov,¹¹ prav tako pa tudi za vajece.

V 32. škatli se nahajajo dopisi referenta za delovne odnose iz leta 1947, kjer gre za dopis z vlado in drugimi okrajnimi službami, nanašajo se pa na različne zadeve (viničarji, šolanje učencev, zaščita poljskih delavcev, večerni tečaji, plače, mezde itd.). V tej tehnični enoti se nahajajo tudi spisi okrajnega sodišča v Ljutomeru, kjer gre za sklepe in vknjižbe lastninske pravice, za dovoljenja, izjave in potrdila, odločbe, kupne in izročilne pogodbe, sklepi o dovolitvi vpisov na podlagi darilnih, kupnih in izročilnih pogodb ter prisojilnih listin (zemljišča, nepremičnine).

¹¹ Formular popisne pole za gospodarske pomočnice - pomočnike: Popisna pola gospodarskih pomočnic - pomočnikov 1. Priimek in ime 2. Rojstni datum, kraj rojstva 3. Ime na starišev in njihovo bivališče.... 4. Število bratov, sester, ki so še pri stariših 5. Koliko premoženja imajo ... 6. Pri kom služi /Opriimek, ime, bivališče... gospodarja) 7. Od kedaj je že po službah ... 8. Od kedaj je pri sedanjem gospodarju 9. Koliko plače ima na mesec 10. Kje spi /Ov sobi, kuhinji, hlevu/0.... 11. Na postelji, klopi, peči 12. Kakšno delo opravlja 13. Koliko je preskrbljen s perilom, gornjo obleko, čevlji 14. Kako se počuti pri gospodarju 15. Tukaj se naj navede vse ostalo - če je poročen, če ima otroke, kje so, kako živijo, kdo jim je oče, ali skrbi za nje in kako.... Vdne.....1947. Podpis: Vse točke od 1-15 mora izpolniti gospodinjska pomočnica, gospodarski pomočnik sam osebno na KLO. Za točnost podatkov jamči sam z lastnoročnim podpisom. Na hrbtni strani: 1. Premoženjsko stanje gospodarja /Ovsako kulturo posebej v ha, koliko goveje, konjske živine in svinj/0.... 2. Število in starost gospodarjevih otrok.... 3. Ali je bil imenovan gospod. pomočnik, pomočnica prijavljen-a na KLO.... 4. Mnenje KLO o gospod. pomočniku - pomočnici 5. Koliko in kakšne nakaznice je dobil l. 1946 Tajnik: Žig: Predsednik Točke od 1-5 mora izpolniti KLO. Za resničnost podatkov je odgovoren podpisnik.

Sklep

Gradivo fonda Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer spada med tista gradiva, ki nam kažejo na življenje ljudi v tem koncu Slovenije po drugi svetovni vojni. Spisi ali dokumenti so nedvomno priča takratnega delovanja prebivalstva, kar bo nedvomno dober pripomoček za raziskovalce (zgodovinarje, sociologe, pisce itd.).

✓V članku sem prikazal glavne pojme (predmete), ki jih spisi ali dokumenti nudijo. Gre za evidenco, s katero lahko zaznamo vsebino in menim, da bo članek zadostna podpora uporabnikom (raziskovalcem), kajti gre za to, da arhivisti pokažemo vsebino, raziskovalec bo pa moral seveda sam presojati vsebino po svojih znanstvenih metodah in principih.

Pokrajinski arhiv Maribor ima ogromno arhivskega in dokumentarnega gradiva, v katerem je ogromno podatkov o življenju in delu ljudi štajerske regije skozi zgodovino. ✓V tem gradivu je skrita resnica o preteklosti. Res je, da je v dokumentaciji mnogo plev, toda v tem kupu je tudi mnogo zrnja, ki bi ga morali ljudje, ki raziskujejo, mnogo bolj uporabljati pri pisanju splošne zgodovine, zgodovine osebnosti, dejavnosti (obrt), navad, običajev itd. Pri študiju dokumentacije se navadno pokaže bolj pristna slika tistega, kar raziskujemo, da ne gre samo za prepisovanje že poznane.

Menim, da bo z objavo tega članka koga vzpodbudilo, da bo rad segel po dokumentih, ki jih nudi fond Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer, in da bo našel v njih zanimivosti iz prikaza takratnega življenja. Gre le za evidentiranje vsebine tega fonda, kar je ena od nalog arhivistov. Upam, da bo ta članek koristen.

Summary

The outline of the beginning of making an inventory of archives for Okrajni ljudski odbor Ljutomer »1945 – 1955« (District people's committee) in Regional archives in Maribor.

The fond of District people's committee Ljutomer is deposited in Regional archives Maribor. The beginning of making an inventory was in the year 2007, when 33 archival boxes were registered.

The documents and records of District people's committee Ljutomer began after the end of the second world war in the year 1945 when began new authority of Yugoslavia. In Slovenia were founded district people's committees to direct and administer people's matters and every day life. That is organizing the industry and trade, commerce, schools, traffic, sale and purchasing, employment, etc.

The fond include many important data about the life and its organization around Ljutomer after the world second till the year 1952, when organization changed. There are also data about the life of vinedressers, who lived in on hills of vineyards, nevertheless, researchers and users will have a good information of many matters that this fond offers from the time between 1945 and 1952.

Marijan Gerdej

© avtorju

Marijan Gerdej, rojen Tonkovič, rojen v Vinarju 60, občina Slovenska Bistrica, je sin pokojnega zidarja Janeza Tonkoviča in pokojne gospodinje Neže, rojene Mlakar. Osnovno šolo je obiskoval na Prihovi in v Slovenskih Konjicah. V letu 1963 se je vpisal na 11. gimnazijo ali gimnazijo Tabor v Mariboru, kjer je leta 1967 maturiral. Po končani gimnaziji je študiral teologijo s filozofijo pri Antonu Trstenjaku in Janezu Janžekoviču na Teološki fakulteti v Ljubljani in v Mariboru, kjer je pri Karlu Bedernjaku diplomiral l. 1996.

Leta 1972 se je zaposlil v Pokrajinskem arhivu Maribor kot arhivist, nato pa v Železarni Ravne na Ravnah na Koroškem kot arhivar in po osemnajstih letih leta 1993 zopet kot arhivist v Pokrajinskem arhivu v Mariboru, kjer je urejal in popisoval fonde in bil aktiven v Mednarodnem institutu arhivskih znanosti (MIAZ). V devetdesetih letih je bil predsednik Arhivskega društva Slovenije.

Popisoval in urejal je gradivo v Pokrajinskem arhivu Maribor in tudi v nekaterih koroških podjetjih (Prevent, zavarovalnica Triglav, Rudni-

ki svinca in topilnica Mežica, študijska knjižnica na Ravnah na Koroškem) in cerkvenih arhivov (v Šentanelu in Mežici).

Ves čas je pisal strokovne in poljudne članke iz arhivske teorije in prakse v slovenske in tuje arhivske časopise in revije (Sodobni arhivi, Slovenski arhivski časopis, Atlanti, publikacije Arhivskega društva Slovenije, Črjanske cajtnge, Ravenski razgledi itd.) in bil tudi član uredniških odborov. Popisi arhivskega gradiva so izšli v Koroškem obzorniku in v knjigi Šentanel: kraj in ljudje.

Sedaj je arhivist (arhivski svetovalec) in vodja enote Pokrajinskega arhiva Maribor na Ravnah na Koroškem. V letu 2011 je postal arhivski svetovalec.

About the author:

Marijan Tonkovič Gerdej, was born in Vinarje 60 (134), Slovenska Bistrica. He was at primary school at Prihova and Slovenske Konjice and then in Secondary grammar school at Gimnazija Tabor in Maribor from 1963, where he graduated in 1967. After then he studied psychology and philosophy (Anton Trstenjak, Janez Janžekovič) and theology at Teološka fakulteta v Ljubljani in Mariboru, where he graduated in 1996.

In 1992 he is employed as the archivist in Regional archives of Maribor (Pokrajinski arhiv v Mariboru), after then in Steel factory in Ravne na Koroškem (Železarna Ravne na Koroškem) as archivist, and after 18 years of archival theory and practice of the archive of the factory he was employed again in Regional archives in Maribor making inventories of many industrial fonds and activating in the International Institute for Archival Science (IIAS) Maribor.

In nineteen's he was the president of The Slovenian archival Society in Ljubljana and managing archives and repositories of Prevent, Triglav insurance company, Mines of lead in Mežica as well as of church archives in Šentanel (Prevalje) and Mežica.

He wrote articles from modern archival theory and practice published in many archival and historian publications (*Atlanti*, *Sodobni arhivi*/Modern archives, publications of Slovenian archival society, Slovenian archival newspaper, *Koroški obzornik*, *Šentanel: Kraj in ljudje* /*Šentanel: Place and people*/, etc.

His present activity is the managing and being the archivist and archival councillor at the Unit of Regional Archives Maribor in Ravne na Koroškem.

Industrija v Ljutomeru v prvih letih šestdesetih let 20. stoletja

Uvod

Današnje gledanje na gospodarstvo in na možnost zaposlitve v gospodarskem sektorju je skorajda klavrno. Podjetja, ki so nekoč v drugi Jugoslaviji nekaj pomenila, (da se tako izrazim) so propadla. Dediščina Slovenije, ki smo jo od nekoč skupne državne tvorbe Jugoslavije dobili, je zapravljena. Veliko je k temu pripomoglo preoblikovanje v tako imenovane »d. d.«,¹ od takrat naprej se začne krivulja uspeha pomikati pri teh podjetjih navzdol. Zgodba je po letu 1996 izgledala še do neke mere optimistična, medtem ko je z iztekanjem prvega desetletja v začetku tega stoletja bilo jasno, da realne rešitve očitno ni. Kaj se je zgodilo z analizo dogodkov, prepustimo strokovnjakom in zanamcem (čeprav gre priti do zaključkov in spoznanj o dogajanju v državi zadnjih dvajsetih let).

Ni namen tega članka kritizirati ali pesimistično gledati na situacijo. Kot glavni cilj sem si zadal (kot pove že sam naslov) prikaz dogajanja v industriji v Ljutomeru v začetku šestdesetih let. Danes so številna takrat delujoča podjetja že stvar preteklosti, spet druga se borijo za obstanek. Kako bo v bodočnosti, bo pokazal čas. Članek bo razdeljen na dve manjši poglavji, in sicer se bo prvo nanašalo na dogajanje v gospodarstvu med leti 1945 in 1960. Namen tega poglavja je predstaviti glavno dogajanje na področju gospodarstva v opredeljenih letih in se tako približati vpogledu na lokalni ravni ob začetku šestdesetih let. Drugo

* Rado Podgorelec, študent zgodovine, Filozofska fakulteta Maribor.

¹ d. d. je kratica za delniške družbe, ki so nastajale od osamosvojitve države naprej in tja do leta 1996. Do te letnice se je večina podjetij preoblikovalo v d. d. Šlo je za proces, ki je trajal določeno obdobje.

poglavje članka pa bo posredovalo nekaj malega informacij o industriji v Ljutomeru med leti 1960 in 1962. V tem poglavju se bom posvetil tudi začetkom delovanja obravnavanih podjetij. Članek lahko ponudi le bežen vpogled v to temo, ni pa namen članka nadomestiti obsežnejših strokovnih in poljudnih del. Gre le za skrajšan prikaz dogajanja na področju industrije v začetku šestdesetih let. Vsebina članka bo zasnovana na podlagi časniškega (*Pomurski Vestnik*²) in knjižnega gradiva.

Vpogled v gospodarsko stanje države med leti 1945 in 1960

Glavni namen tega poglavja je, da si ustvarimo splošno sliko gospodarstva v novi Jugoslaviji. Gre za prikazovanja primarnih zakonitosti, ki so takrat narekovala dogajanje. Ni pa namen podajati podrobnih značilnosti.

Pomembno vprašanje, ki se je pojavilo v povojnem obdobju, je bilo vprašanje gospodarske ureditve. Nova oblast je svojo (že) uveljavljeno prevlado na političnem področju skušala prezrcaliti še na gospodarstvo. Skopo rečeno: sledilo je spreminjanje lastništva, potrebno pa se je bilo čim bolj približati doktrini komunistov. Med leti 1946 in 1948 so se kazali prvi negativni indikatorji gospodarskih in političnih ukrepov nove oblasti. Državni aparat je v bistvu narekoval dogajanje v gospodarstvu.³

² *Pomurski Vestnik* je začel izhajati 18. februarja 1949, in sicer pod naslovom *Ljudski glas*. Vestnik so začeli tiskati do 10 000 izvodov. Gre za obliko tednika. Tematika se (je) nanašala na politično, gospodarsko, kulturno in vse družbeno dogajanje. Prostorsko je časnik zaobjemalel območje Pomurja.

³ Čepič Zdenko, Organizacija gospodarstva, Gospodarska pomoč Slovenije pri obnovi drugih delov države, Posnemanje sovjetske družbene ureditve, Doba druge Jugoslavije 1945-1992, v: Slovenska novejša zgodovina 1848-1992, 2. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2005, str. 878 (dalje: Čepič, Organizacija gospodarstva).

V zgornjih oblačkih je prikazan ustroj delitve državnih podjetij. Za Slovenijo je bil predviden razvoj in delovanje (predvsem) tekstilne industrije. Nekako do leta 1949 je deloval gospodarski ustroj, katerega temelj je bil načrtno gospodarstvo. Cene v industriji so bile razmeroma visoke, razlog temu pa so bili visoki stroški. Tako imenovano obdobje petletke (na področju Slovenije) je predvidelo gradnjo številnih novih industrijskih obratov.⁴

Prva petletka je predvidela stabilizacijo gospodarstva do take mere, da bi se Jugoslavija po končani petletki lahko uvrščala med srednje razvite industrijske države. Del sredstev, ki so bila namenjena za investicije, so predvideli vložiti tudi v elektrifikacijo in industrializacijo. Niso pa pozabili niti na vlaganja v premogovništvo, rudarstvo, težko industrijo, kmetijstvo, promet, gradbeništvo in drugo.⁵

Za lažje razumevanje razvoja in delovanja industrije na lokalni ravni je dobro ovrednotiti tudi filozofijo same države do industrije. V senci petletnih programov (predvsem prve petletke) državno gospodarstvo ni imelo velike tolerance in razumevanja za manjša podjetja. To dejstvo je pomembno in ga je potrebno pravilno ovrednotiti in razumeti. Zakaj?

⁴ Prav tam, str. 879–880.

⁵ Prinčič Jože, Načela gospodarske politike v prvi petletki, Gospodarska pomoč Slovenije pri obnovi drugih delov države, Posnemanje sovjetske družbene ureditve, Doba druge Jugoslavije 1945–1992, v: Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, 2, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2005, str. 881–882 (dalje: Prinčič, Načela gospodarske politike).

Preprosto zato, da lažje razumemo, v kakšni situaciji so se znašli številni mali obrtniki in proizvajalci.

Zelo poenostavljeno rečeno je nova filozofija gospodarskega delovanja stremela k eliminiranju kapitalističnih odnosov in na splošno vsega, kar je spominjalo na prejšnji sistem. Korak, kako to doseči, je bil s preoblikovanjem zasebne lastnine v državno in združno lastnino. V drugem valu je sledilo (že omenjeno) plansko gospodarstvo. Ob uresničenju omenjenih dveh glavnih gospodarskih točkah je bilo potrebno, da se razvija industrija⁶. Razvoj in pospeševanje industrije je na veliko zagovarjal Boris Kidrič. Takšna politika se je vodila vse do njegove smrti leta 1953, takrat pa je prišlo do razhajanj odnosov v partijskem vodstvu do takšne politike. Primarna značilnost obdobja med leti 1947 in 1951 je bila, da se je slovensko gospodarstvo po večini popolnoma podredilo potrebam na zvezni ravni. Ni zgrešeno trditi, da je bilo slovensko gospodarsko življenje (precej) zapostavljeno (v primerjavi z drugimi državami znotraj FLRJ⁷).⁸

Do izteka prve polovice petdesetih let je že obveljal nov gospodarski sistem⁹. Docela se je spremenila dotedanja miselnost, da je država edini lastnik državnega imetja. Gospodarsko vodenje se je začelo prepuščati delavskim svetom. Kljub temu pa so morala podjetja in proizvajalci še vedno delovati v okviru planskih načel. Omenjen gospodarski sistem se je deloma preoblikoval leta 1954. Pomembno je poudariti, da je obravnavano obdobje bilo v znamenju hitre gospodarske rasti (ta se je začela leta 1953 in trajala do začetka šestdesetih let).¹⁰

⁶ Ob razvijanju industrije je dejansko šlo za pospeševanje razvoja glavnih industrijskih panog. V glavnem je industrializacija zajemala kreiranje energetskih virov, strojev, surovin, orodij in drugih polizdelkov. Industrializacija je sovpadala s sovjetskim zgledom. Značilno je bilo, da bi naj industrializacija potekala izredno hitro (vsaj v teoriji).

⁷ FLRJ: Federativna ljudska republika Jugoslavija.

⁸ 'Prinčič Jože, Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji, Obdobja gospodarskega razvoja v drugi jugoslovanski državi, Modrijan, Ljubljana 1997, str. 5–13, (dalje: 'Prinčič, Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji).

⁹ Nov gospodarski sistem: nova gospodarska politika uvedena med leti 1951 in 1953. K temu je pripomoglo dejstvo, da je planski sistem prve petletke odpovedal, ko so se reševale večje težave. Zastavljene so bile spremembe, ki so ubirale nekakšno srednjo pot v gospodarstvu.

¹⁰ 'Prinčič, Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji, str. 8.

Ob razmišljanju o gospodarskem življenju druge Jugoslavije je nemogoče, da ne bi omenili drugega petletnega gospodarskega plana. Le-tega so sprejeli leta 1957, predviden je bil do konca leta 1961 (predčasno pa je bil zaključen že leta 1960). Za drugi petletni plan je značilno, da je bil bolj realen kot prvi. Pogledi na gospodarstvo so se bolj izostrili in prilagodili. Konec petdesetih in začetek šestdesetih let so zaznamovale (nepredvidene) gospodarske težave. Filozofija petletnih programov v gospodarstvu se je pokazala kot neustrezna. Kljub temu je za to obdobje značilno, da je industrija ostala najpomembnejša gospodarska panoga.¹¹

...

Glavni namen tega članka se pravzaprav prične s tem poglavjem. Prvo poglavje gre razumeti kot »nujno zlo«, da lahko vidimo, kako je stvar delovala na lokalni ravni.

V Ljutomeru je od konca druge svetovne vojne (1945) pa do začetka šestdesetih let (in še pozneje) delovalo več podjetij in obratov. Njihova proizvodnja je obsegala takšen obseg, da jo uvrščamo med industrijske obrate.

Tovarna usnja Ljutomer

V Ljutomeru so leta 1888 odprli obrat proizvodnje usnja. Obseg proizvodnje je bil v začetku majhen, saj je delo opravljalo 8 delavcev. Med leti 1908 in 1929 je z obratom upravljala tovarna Sinigoj. V tem času se je proizvodnja širila. Po letu 1945 so tovarno nacionalizirali. Do leta 1961 je v tovarni delalo 64 delavcev. V letih 1960 in 1961 se je tovarna razširila z delovanjem dveh novih obratov sklejarnico in dlakarnico. Večinoma so predelovali goveje kože. Trg izvoza je bil predvsem vzhodni del Evrope.¹²

¹¹ Prav tam, str. 9.

¹² Industrija v občini, 1961, OE Muzej Ljutomer, Splošna knjižnica Ljutomer, str. 10, (dalje: Industrija v občini).

Agrotehnika – servis Ljutomer

Podjetje je bilo ustanovljeno leta 1954. Domet njihovega dela se je nanašal predvsem na izdelavo poljedelskih strojev in popravljanje motornih vozil. Dela so se sprva izvajala v enem delovnem prostoru. Tri leta po odprtju pa so pričeli z gradnjo drugega. Leta 1960 so izgradili še tretji delovni prostor. Tekom svojega dela so se srečevali z različnimi težavami. Še najbolj jih je obremenjevala prostorska stiska. Soočali pa so se tudi s pomanjkanjem surovin, kar je dodatno obremenjevalo njihovo delo. Izdelke so prodajali po vsej Jugoslaviji.¹³

*Vsem prebivalcem občine čestita k občinskemu prazniku
kolektiv podjetja*

„Agrotehnika-servis“ Ljutomer

Priporočamo se za hitra
in solidna popravila
vseh kmetijskih stro-
jev, traktorjev in osta-
lih motornih vozil.

Nudimo vam traktorske
in avtomobilske prikol-
ice priznane kvalitete.

Oglas Agrotehnike iz časnika Pomurski Vestnik

Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 1. junij 1961, letnik XXII, št. 21, str. 7

Indopol – Industrija oblačil in prešitih odej Ljutomer

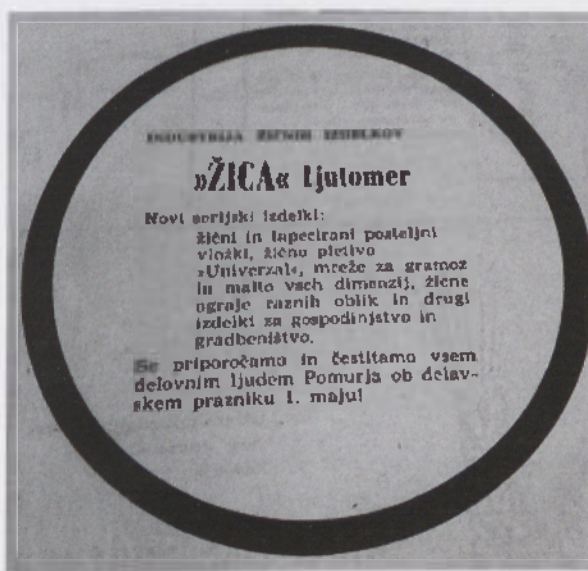
Podjetje je leta 1952 ustanovil O.L.O Ljutomer. Poslovanje se je nanašalo na industrijsko proizvodnjo in prodajo ženske, moške in otroške

¹³ Prav tam, str. 1.

konfekcije. Izdelovali so za domače in tuje partnerje.¹⁴ Podjetje se je sprva imenovalo Konfekcija Ljutomer, pozneje pa je svoje ime spremenilo. Svoje delo so širili na podlagi kupovanja novih strojev in proizvodjanjem ter kreiranjem novih artiklov. Leta 1960 je bila predvidena gradnja, ki bi omogočila razširitev proizvodnje, a do gradnje zaradi finančnih razlogov ni prišlo. Na začetku je v proizvodnji delalo 25 delavcev. Do leta 1961 pa že preko 120 delavcev.¹⁵

Žica – Ljutomer

V začetku leta 1952 so ustanovili podjetje Žica. Podjetje je imelo kar nekaj težav, najbolj jih je oviralo, da niso bili vsi obrati združeni v enem kraju (o težavah poroča tudi časopisje).

Oglas podjetja Žica Ljutomer

Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. april 1961, leto XXXI., št. 17, str. 7

¹⁴ Pokrajinski arhiv Maribor, Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor (2009), *A Gospodarstvo in bančništvo*, http://www.pokarh-mb.si/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf_datoteke/vodnik2010/Redakcija_vodnik-celota_STRANI_0631-0793.pdf, datum pridobitve: 19. 10. 2012.

¹⁵ Industrija v občini, str. 8.

Do začetka šestdesetih let je sicer podjetje imelo dovolj zaposlenih, a primanjkoval je strokovni kader. Zraven proizvodnje žičnih izdelkov so se med drugim ukvarjali tudi s tapetništvom.¹⁶

Med drugim so proizvajali: žične in tapecirane posteljne vložke, žično pletivo, mreže za gramoz in malto vseh dimenzij, žične ograje raznih oblik ter še druge izdelke, ki jih gre uporabiti v gospodinjstvu in gradbeništvu.¹⁷ Težave proizvodnje so imele svoj izvor v pomanjkanju delovnih prostorov. Leta 1961 je bilo predvideno povečanje proizvodnje, kar je nakazovalo na optimistično gledanje na bodočnost podjetja. Predvidena je bila uvedba proizvodnje na tekočem traku.¹⁸ Omenjeno podjetje je vzbudilo pozornost časnika in je v gradivu moč najti pomembno vlogo omenjenega podjetja.¹⁹

Delovanje takšnega in podobnih podjetij je bilo pomembno, saj je do neke mere omogočalo samozadostnost. Marsikaterih izdelkov tako ni bilo potrebno uvažati v tolikšnih količinah, kot bi jih sicer. Sočasno je delovanje podjetja ljudem nudilo možnost zaposlitve.

Mizarstvo Ljutomer

Podjetje je bilo ustanovljeno leta 1949. Takrat je delalo v podjetju le 9 ljudi. Čez desetletje pa se je kapaciteta delovnih mest povečala na 52 delavcev. Tudi to podjetje se je soočalo z že prej omenjeno težavo, in sicer z neprimernimi delovnimi prostori. Podjetje je sicer leta 1961 imelo več prostorov, od skladiščnih do delovnih. A tudi ti niso zadoščali proizvodnji. Še več. Neprimerna je bila tudi stavba. Sicer so jo za silo preuredili in obnovili, a ne v zadostni meri. Predvsem prostori niso bili primerni za izvedbo in uvedbo tekočega traku. Na horizontu bodočnosti se je sicer v šestdesetih letih pojavljala ideja o izgradnji objekta, ki bi zadoščal pogojem proizvodnje. Osebe se je primerno posodabljal v smislu semi-

¹⁶ Industrija v občini, str. 13–14.

¹⁷ Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. april 1961, leto XXXI., št. 17, str. 7.

¹⁸ Industrija v občini, str. 13–14.

¹⁹ Praznovanje velikih obletnic in občinskega praznika v Ljutomeru, Prikaz gospodarskih uspehov, Murska Sobota, 9. junij 1960, leto XXXI., št. 23, str. 1.

narjev in drugih različnih izobraževanj. Podjetje se je povezovalo tudi s šolo. Učenci so tako imeli vpogled, kako poteka delo v takem obratu (morebiti bi jim to pomagalo pri izbiri svojega poklica).²⁰

Premogovnik v Presiki

Sicer gre za izkope, ki se ne nanašajo direktno na Ljutomer, gre pa bližnjo okolico in gre ga vključiti v to skupino človekovega delovanja v gospodarstvu. V bližnji okolici Ljutomera se je nahajalo več najdišč rjavega premoga in sicer v Globoki, Tlovcih, Veličanah, Gresovščaku in drugje. Najobsežnejše nahajališče je bilo v Presiki, kjer je izkopavanje potekalo od konca prve svetovne vojne.

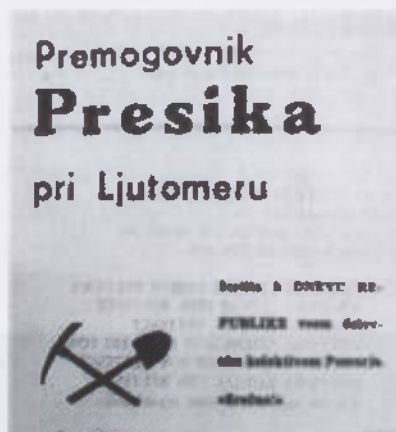

Premogovnik v Presiki v petdesetih letih

Do leta 1961 je v rudniku delalo že 90 rudarjev. Šlo je za premog dobre kakovosti, a je bila plast premoga ozka. Ponekod je dosegala od 80 do 90 centimetrov debeline. Rudarji so se soočali s številnimi težavami.

²⁰ Industrija v občini, str. 6–7.

Največ težav je povzročala podtalna voda, ki je vdiral v izkope. Dnevno so rudarji izkopali do 30 ton premoga, kar mesečno nanese približno 750 ton. Tedanji izračuni so napovedovali, da bo zalog premoga (na tem območju) še za 22 let.

Oglas premogovnika iz Presike

Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. april 1961, leto XXII., št. 17, str. 7

Tedanjo jamo so odprli leta 1953. Kopanje in prodaja premoga je bila v glavnem namenjena za jugoslovanske železnice in tedanjim gospodinjstvom. Nekakšni takratni ideal je bil, da bi se letno izkopalo 10 000 ton premoga.²¹ Za leto 1961 so premogovniku v Presiki bile napovedane zelo optimistične številke. Tudi proizvodnja je bila zadovoljivo izpolnjena.²²

Marles – Lesna in pohištvena industrija Maribor-Limbuš

Industrijsko pohištveno podjetje je bilo ustanovljeno leta 1945. Sprva je podjetje nudilo zaposlitev 20 ljudem. Povpraševanje po tovrstnih izdelkih je vplivalo na razširitev industrijske dejavnosti. Sprva je deloval le en obrat, pozneje dva, do leta 1961 pa že 16 tovrstnih obratov. Od leta 1960 je začelo podjetje delovati pod imenom Marles. Izdelovali so vse

²¹ Industrija v občini, str. 11.

²² Prvo polletje v ljutomerski občini, povečanje osebnih prejemnikov v industriji in obrti, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 17. avgust 1961, leto XXII., št. 32, str. 5.

vrste pohištva: kuhinjske mize, fotelje, kotne klopi, sedeže drugih oblik, omare ipd. Proizvodnja je namenjena domačemu kot tudi tujemu trgu. Izvažali so na Nizozemsko, Nemčijo, Švico, Maroko, ZDA, Anglijo in Tunizijo. To je precej pomemben podatek, ki nam priča o obsegu proizvodnje. Nekaj malega številk za vpogled. Letno so proizvedli 11 000 kuhinjskih garnitur, 8 000 kosov forniranega pohištva, 100 000 kubi-kov žganega lesa. V celotnem podjetju je bilo leta 1961 zaposlenih skoraj 1900 ljudi, od tega 76 v Ljutomeru.²³

Mlekopromet

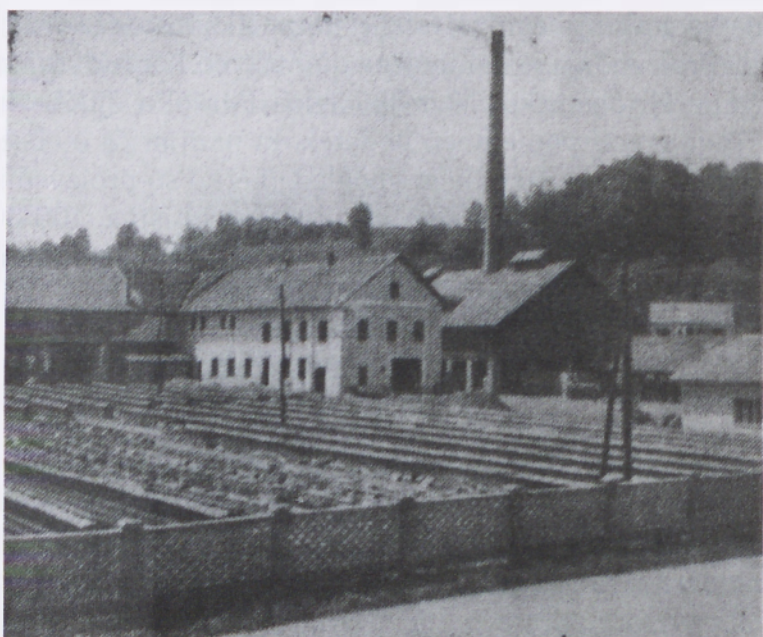
Omenjeno podjetje je bilo ustanovljeno eno leto pred iztekom druge svetovne vojne, leta 1944. Z ustanovitvijo je podjetje zaposlovalo 68 ljudi. Sprva je bila sama mehanizacija precej skopa. Do šestdesetih let pa se je podjetje moderniziralo. Zgradbo so povečali in priskrbeli nove stroje, ki so služili k povečanju proizvodnje. Njihovi glavni produkti izdelave so bili tedaj: mleko, sir ementalec, edamec, topljeni sir, skuta, maslo, kislà in sladka smetana, jogurti in podobni izdelki. Proizvodnja se je nanašala na potrebe v tujini kot na domačem trgu.²⁴

Opekarna v Ljutomeru

Zametek oziroma prvo zasnovo je opekarna dobila leta 1905. Zgraditi jo je dal ljutomerski trgovec Alojz Krajnc. Zgrajena sta bila tudi žaga in mlin. Proizvajali so zidno in strešno opeko.

²³ Industrija v občini, str. 14–15.

²⁴ Industrija v občini, str. 16.

Opekarna Ljutomer

Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 1. junij 1961, leto XXII., št. 21, str. 7

Tako so pred začetkom druge svetovne vojne proizvedli okoli 900 000 kosov zidne opeke in 180 000 kosov strešne opeke. Za časa vojne opekarna ni bila poškodovana. Z letom 1945 je obrat prešel v državno last. Sprva je delovala kot samostojen obrat, pozneje leta 1947 je bila vključena v skupino ljutomerskih opekarn²⁵. Samostojno je znova začela obratovati od leta 1950. Stekla je mehanizacija obrata, kar je povečalo proizvodnjo. V podjetju je bilo zaposlenih 70 ljudi (1961).²⁶

Na splošno o industriji v Ljutomeru med leti 1960 in 1963

Leta 1960 je časnik Pomurski Vestnik poročal o zadovoljivih rezultatih proizvodnje v industriji. V veliki meri je šlo za to, da so podjetja bila pre-skrbljena z zadostno dobavo materialov in produktov za proizvodnjo. K

²⁵ V to skupino opekarn so bile vključene še tista iz Lukavec, Borec, Radgone in Puconcev.

²⁶ Industrija v občini, str. 17–18.

večanju proizvodnje je vplivalo večanje števila delovnih mest, kar je v bistvu v sorazmerju eno z drugim. Povečanje proizvodnje namreč vpliva na povečanje števila zaposlenih.²⁷ Predvidevanja glede zaposlovanja so bila precej optimistična.²⁸ Šestdeseta leta so definitivno bila plodna tla za širjenje industrije, saj začnejo tedaj graditi številne nove obrate. Tako so leta 1960 začeli graditi novo tekstilno tovarno v Ljutomeru. Omenjeni obrat je dala graditi Mariborska tekstilna tovarna (MTT).²⁹ Gradnja omenjene tovarne je tekla po rekordnem času.³⁰ Še več. K hitri izgradnji obrata so pripomogle tudi prostovoljne delovne ure (to je z današnjega vidika precej nedosegljivo).³¹ V začetku leta 1961 so bili v obratu stkani prvi tekstilni izdelki.³² Marca 1961 so v Ljutomeru odprli obrat MTT Maribor. Nova tovarna v Ljutomeru je bila izrednega pomena za lokalni pomen. Vrednost bruto proizvodnje bi se naj v Ljutomeru povečala za milijardo dinarjev. V novem obratu je v začetku začelo delovati 68 statev.³³

Ko razmišljamo o dogajanju v industriji in na splošno o gospodarstvu, ne moremo mimo zelo pomembnega dejavnika, ki je vplival na stanje oziroma na širjenje ali pa nazadovanje gospodarskega sektorja, to so krediti. Krediti namreč omogočajo, da pride na novo do vzpostavitev delovanja nekega novega obrata. Na splošno so leta 1960 bili ugodni pogoji za pridobitev kreditov, razen nekaj malega v mesecu juliju. Ve-

²⁷ Industrijska proizvodnja v prvem polletju, Za četrtno več kot lani, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 21. julij 1960, leto XII., št. 29, str. 2.

²⁸ Preveč rok in premalo strojev, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 26. januarja 1961, leto XIII., št. 4, str. 1.

²⁹ Še letos bo začela v Ljutomeru obratovati nova tekstilna tovarna, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 18. avgust. 1960, leto XII., št. 33, str. 1.

³⁰ Več družbene kontrole, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. oktober 1960, leto XII., št. 43, str. 5.

³¹ Prebivalci opravili pri Gradnji 5200 prostovoljnih delovnih ur, Razgovor s sekretarjem občinskega komiteja ZKS Ljutomer Štefanom Tompo, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. november 1960, leto XII., št. 47-48, str. 4.

³² Prvi metri tekstila stkani v Ljutomeru, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 19. januar 1961, leto XIII., št. 3, str. 1.

³³ Šest mesecev od temeljev k proizvodnji, V soboto popoldne so v Ljutomeru odprli nov obrat MTT Maribor. Vrednost proizvodnje že letos milijardo dinarjev, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 23. marec 1961, leto XIII., št. 12, str. 1.

čala se je industrijska proizvodnja, dajmo za primer industrijo usnja in obutve, ki se je povečala za 110 %. Povečanje živilske industrije je zraslo za 56,6 %.³⁴ Obeti za konec leta so bile precej optimistične, in sicer so napovedovali, da bodo industrijska podjetja do konca leta presegla planirani bruto proizvod za okoli 13 %.³⁵

Pomembna plat izvajanja industrije je tudi situacija, v kateri so se znašli delavci. Največ težav, s katerimi so se delavci v industriji soočali, je povzročala preskrba s hrano. V veliko podjetij industrijske narave namreč ni bilo poskrbljeno za tople obroke (danes malice). Prvi odgovor na to problematiko je dala ljutomerska opekarna, ki je organizirala za delavce topel obrok. Sledili so podobni ukrepi v drugih podjetjih, a so jih hitro opustili, saj je bila izvedba in organizacija toplih obrokov draga.³⁶ V duhu tega so iskali rešitve, ki bi ponujale večjo skrb za delavce.³⁷

Viri in literatura

- Čepič Zdenko, Organizacija gospodarstva, Gospodarska pomoč Slovenije pri obnovi drugih delov države, Posnemanje sovjetske družbene ureditve, Doba druge Jugoslavije 1945-1992, v: Slovenska novejša zgodovina 1848-1992, 2, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2005.
- Prinčič Jože, Načela gospodarske politike v prvi petletki, Gospodarska pomoč Slovenije pri obnovi drugih delov države, Posnemanje sovjetske družbene ureditve, Doba druge Jugoslavije 1945-1992, v: Slovenska novejša zgodovina 1848-1992, 2, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2005.

³⁴ Po podatkih Okrajnega zavoda za planiranje še večji porast industrijske proizvodnje, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 6. oktober 1960, leto XTII., št. 40, str. 1.

³⁵ Zadnja prizadevanja za izpolnitev letnih planov, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 8. december 1960, leto XTII., št. 49, str. 1.

³⁶ Kje je zmeda, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. april 1961, leto XTII., št. 17, str. 3.

³⁷ Letna skupščina Občinskega sindikalnega sveta v Ljutomeru, Večja skrb za delavca, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 11. maj 1961, leto XTII., št. 18, str. 1.

- Prinčič Jože, Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji, Obdobja gospodarskega razvoja v drugi jugoslovanski državi, Modrijan, Ljubljana 1997.
- Industrija v občini, 1961, Splošna knjižnica Ljutomer, OE Muzej.
- Časniško gradivo - Pomurski Vestnik leto 1960, 1961, 1962 in 1963
- Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. april 1961, leto XLII., št. 17.
- Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 1. junij 1961, letnik XLII., št. 21.
- Praznovanje velikih obletnic in občinskega praznika v Ljutomeru, Prikaz gospodarskih uspehov, Murska Sobota, 9. junij 1960, leto XLII., št. 23.
- Industrijska proizvodnja v prvem polletju, Za četrtno več kot lani, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 21. julij 1960, leto XLII., št. 29.
- Še letos bo začela v Ljutomeru obratovati nova tekstilna tovarna, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 18. avgust. 1960, leto XLII., št. 33.
- Po podatkih Okrajnega zavoda za planiranje Še večji porast industrijske proizvodnje, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 6. oktober 1960, leto XLII., št. 40.
- Več družbene kontrole, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. oktober 1960, leto XLII., št. 43.
- Prebivalci opravili pri Gradnji 5200 prostovoljnih delovnih ur, Razgovor s sekretarjem občinskega komiteja ZKS Ljutomer Štefanom Tompo, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. november 1960, leto XLII., št. 47-48.
- Zadnja prizadevanja za izpolnitev letnih planov, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 8. december 1960, leto XLII., št. 49.

- Prvi metri tekstila stkani v Ljutomeru, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 19. januar 1961, leto XTTT., št. 3.
- Preveč rok in premalo strojev, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 26. januarja 1961, leto XTTT., št. 4.
- Šest mesecev od temeljev k proizvodnji, V soboto popoldne so v Ljutomeru odprli nov obrat MTT Maribor, Vrednost proizvodnje že letos milijardo dinarjev, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 23. marec 1961, leto XTTT., št. 12.
- Kje je zmeda, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 27. april 1961, leto XTTT., št. 17.
- Letna skupščina Občinskega sindikalnega sveta v Ljutomeru, Večja skrb za delavca, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 11. maj 1961, leto XTTT., št. 18.
- Opekarne Ljutomer, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 1. junij 1961, leto XTTT., št. 21.
- Prvo polletje v ljutomerski občini, povečanje osebnih prejemnikov v industriji in obrti, Pomurski Vestnik, Murska Sobota, 17. avgust 1961, leto XTTT., št. 32.

Spletna stran

- Pokrajinski arhiv Maribor, Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor (2009), A Gospodarstvo in bančništvo, http://www.pokarh-mb.si/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf_datoteke/vodnik2010/Redakcija_vodnik-celota_STRAN1_0631-0793.pdf, datum pridobitve: 19. 10. 2012.

Obletnica osnovne šole na Cvenu

V letošnjem letu smo obeležili 130-letnico šolstva na Cvenu. V organizaciji OŠ Ivana Cankarja Ljutomer, podružnice Cven, smo v tednu otroka, 5. oktobra 2012, pripravili skupno slavnostno prireditev. V kulturnem programu so sodelovali učenci naše podružnične šole.

Slavnostna govornica je bila predstojnica Zavoda za šolstvo območne enote Murska Sobota, ga. Irena Kumer.

Tanja Trstenjak¹ je tako spregovorila o zgodovini šolstva pri nas:

»Začetek šolstva na Cvenu sega v obdobje pred letom 1880, v čas pred gradnjo današnje šole. Takrat je bila v Makoterjevi »kuči« (danes na hišni številki 15) na Cvenu zasebna, neformalna šola, nekateri otroci pa so obiskovali šolo v Ljutomeru. Posamezni kmečki gospodarji so svoje sinove pošiljali tudi v Avstrijo, da se tam naučijo nemškega jezika, predvsem pa brati in pisati. Ti otroci so bili v odrasli dobi nosilci napredka v našem kraju.

Sredi ravnega polja so leta 1882 zgradili lepo poslopje »Cvensko narodno šolo«. To je bila šola enorazrednica, ki so jo obiskovali otroci s Cvena, Mote, Spodnjega in Zgornjega Krapja. Šola je svoja vrata odprla 16. oktobra 1882. Že naslednje leto so jo razširili v dvorazrednico, leta 1884 pa v trirazrednico. Prvi učitelj in pozneje vodja šole je bil Tomaž Pušenjak. Za njim je to mesto prevzel Jožef Velnar, kateremu so sledili mnogi drugi.

* Olga Majcen, samostojna raziskovalka.

¹ Tanja Trstenjak, učiteljica in vodja podružnične OŠ na Cvenu. Zbrala je podatke o OŠ Cven in so tukaj objavljeni z njenim soglasjem.

Šola na Cvenu pred stoletjem

Pri gradnji šole se je kakor pri gradnji zasebnih hiš v tistem času zelo izkazala vaška solidarnost. Ljudje so strnili vrste in delali skupaj. Ženske so na glavah v svitkih nosile opeko, v škafih malto, vaški mojstri pa so sodelovali pri gradnji. Vaška skupnost je v celoti izkazala pripravljenost in aktivnost za doseg zastavljenega cilja.

V šoli so otroci dobili temeljna in primerna znanja v branju, pisanju in računanju. Poleg tega so se praktično usposobili pri delu na šolskem vrtu. Imeli so tudi drevesnico s čebelnjakom. Dečki so se učili obrezovanja in cepljenja dreves ter rokovanja s čebelami, dekleta pa so se učila opravil na vrtu in se preizkušala v ročnih delih.

Pouk se je začel ob deveti uri in je trajal do dvanajstih. Potem so otroci šli domov. Nadaljeval se je ob dveh popoldne in trajal do paše. V času jesenskih spravil poljskih pridelkov so imeli otroci počitnice, da so lahko pomagali pri domačih kmečkih opravilih.

Po cvenski šoli so nekateri kmečki otroci šolanje nadaljevali na meščanski šoli v Ljutomeru, nekateri pa so se podali še dlje, mogoče v Maribor ali tudi čez mejo. Vrnili so se kot izobraženi kmetovalci in pustili pozitivne sledove v svojem okolju, kar je posebej vplivalo na razvoj zadružne zavesti na Cvenu in okolici.

Ves čas obstoja je bila cvenska šola kulturni center, kjer je deloval pevski zbor, bralno društvo, knjižnica, ustanovila se je prva kmetijska zadruga na nekdanjem Štajerskem, tamburaška skupina in še kaj. V šoli pa so pripravljali tudi odrske predstave. Nosilci celotnega lokalnega kulturnega utripa so bili tedanji učitelji.

Šola na Cvenu ob obletnici

Med vojno je šola prišla pod nemško oblast. Pouk se je izvajal v nemškem jeziku z nemškimi učitelji. Pred koncem vojne, ko so Nemci šolo zapustili, so jo zasedli Kozaki, ki so popolnoma uničili notranjost zgradbe. Razbili so šolske klopi in kar s tem ogrevali prostore.

Takoj po drugi svetovni vojni je nova oblast s pomočjo domačinov za silo uredila šolske prostore. Pouk je lahko normalno stekel.

Po vojni je bilo v tem okolju veliko medžimurske populacije, saj so starši svoje otroke pošiljali sem za pastirje, njihovi gospodarji pa so jim omogočili tudi šolanje na cvenski šoli.

Na sedanjem igrišču je bil nekdanj sadovnjak, čez cesto pa vrt. Hrana za dnevno malico šolarjev se je skoraj vsa pridelala kar tu. Vaške gospodinjke – matere in sorodnice šolarjev – so zvečer prihajale v šolsko kuhinjo, kjer so kuhale marmelado, pospravljale zelenjavo z vrta in jo spravljale za zimo.

Zraven drvarnice je bila tudi stanovanjska hiša za učitelje.

Število otrok v razredu je bilo mnogo večje kot danes.

Samostojnost je šola na Cvenu izgubila leta 1967. Postala je podružnica Osnovne šole Ivana Cankarja Ljutomer.

Učenci na tej šoli še danes končajo prve štiri oz. pet razredov, nato pa šolanje nadaljujejo v Ljutomeru.

Leta so tekla in šola je dobivala drugačno, novo podobo.

1975 leta so pri šoli naredili asfaltno igrišče. V bivši stanovanjski hiši za učitelje so leta 1978 ustanovili dva oddelka vrtca.

1983 leta je bila šola v celoti obnovljena (streha, stropi, okna, vrata, predelne stene), od prejšnje zgradbe so ostali samo zunanji zidovi.

Živahno je bilo leta 1998, ko se je začela gradnja vrtca in telovadnice, pa tudi šolska zgradba se je ponovno uredila.

V teh prostorih se tudi danes uči mladi rod.

V zadnjih letih skušamo ob pomoči občine učilnice posodobiti z novo opremo, skrbimo pa tudi za urejenost šolske okolice.

Vrtec, šola, telovadnica in šolsko igrišče so prostori, kjer se naši otroci igrajo, pridobivajo nova znanja in spretnosti, si oblikujejo svojo osebnost in razvijajo pristne medsebojne odnose.

‘Naša naloga pa je, da jim pri tem pomagamo in vzpodbujamo.

»Lepo je učiti otroke šteti, toda še bolje jih je naučiti tisto, kar šteje« (učitelj Bob Talbert).

Ob poslušanju zgodb iz preteklosti šole na Cvenu smo veseli, da smo lahko tako pomemben dogodek, kot je častitljiva obletnica obstoja in delovanja, priredili v našem Zadrurnem domu na Cvenu, katerega obnova je prav tako stekla junija letos. Tako smo ponovno dokazali, da prav ti dve zgradbi povezujeta krajanе vseh štirih vasi. S skupnimi močmi nam je uspelo obdržati podružnično šolo, ustanoviti in zgraditi vrtec in si izboriti celostno obnovo prvega zadrurnega doma v Sloveniji.

Nastopajoči, učitelji in gostje ob obletnici OS Cven

Dobre volje na šolskem, kulturnem in športnem področju pa nam tako in tako nikoli ne zmanjka.

General z rodovnikom (skica za avtobiografijo)

Autor, ob povišanju v čin generalmajorja, Bitolj, 1989

Morda je neskromno, da sem se lotil tega zapisa. Zato moram najprej razložiti, kako se je ta zamisel sploh porodila.

Bil sem član Rodoslovnega društva Slovenije (SRD), pa me je predsednik Peter Hawlina nagovoril za tematsko predavanje dne 24. marca 2009 v dvorani Slovenskega svetovnega kongresa v Ljubljani z naslovom *General z rodovnikom*, v katerem sem predstavil: zanimive epizode iz svoje generalske kariere, rodovniške (genealoške) izkušnje ob sesta-

* Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju.

vljanju genetskega rodovnika in svoje »upokojske« publicistične dosežke.

Tudi naslov ni moja zamisel. Namreč, ena od članic SRD se je ukvarjala z zbiranjem »generalskih rodovnikov«, zato sem se lotil njegove izdelave ... Ko sem leta 1994 rodovnik sestavil, se je zbirateljica nekam izgubila. Tako je ostal v zasebnem arhivu. Pozneje sem ga sicer objavil na svojem spletišču *Vojaštvo* (tudi svojo avtobiografijo), pa v intervjuju z naslovom *Od ministranta do generala*, na ovojnicah publicističnih del, tudi na Facebooku.

Zanimive epizode iz kratkotrajne generalske kariere

Spadam v povojno generacijo častnikov in generalov – admiralov JLA, t. i. »akademcev«, kar pomeni, da smo končali gimnazijo z veliko maturo in vojaške akademije različnih smeri, ki so imele zahtevnost fakultete. Do polkovniškega čina je vodilo dveletno šolanje na višjih vojaških akademijah, do čina generala – admirala pa doktorat znanosti (predvsem vojaških) in pa končana enoletna Vojna ali Šola ljudske (nacionalne) obrambe.

Vse to sem uspešno dokončal, zadnji dve z odličnim uspehom, seveda ob zelo pozitivnih službenih ocenah na službenih dolžnostih. Večino svojega službovanja sem prebil v Varnostni službi JLA, le zadnja tri leta sem bil načelnik operativno-učnega oddelka poveljstva 9. armade in glavni vodja za ukinitev 9. armade v Ljubljani, nazadnje pa sem bil leto dni na dolžnosti načelnika štaba in namestnika poveljnika 41. korpusa v Bitolju v Makedoniji.

In tu se začnejo moje generalske dogodivščine, ki so nenavadne in tudi poučne. Do takrat sem namreč mislil, da sta samo šola in delo garancija za uspešno napredovanje. Pa ni bilo tako! Na koncu je o vrhu kariere odločal t. i. »republiški ključ«, bolje rečeno nacionalna pripadnost, pa tudi pripadnost določenemu klanu, predvsem udbovskemu!

Medklic: čeprav sem v vojaško akademijo odšel kot Slovenec, sem se zatem prelevil v Jugoslovana, leta 1966 (Brionski plenum!) pa sem spet

postal Slovenec. Vedel sem, da spadam po republiškem ključu med 8 % Slovencev v JLA, nisem pa vedel, kakšna je cena, da pridem med teh osem odstotkov slovenskih generalov! No, tudi to sem kmalu izvedel. Kot načelnik vojaške varnosti 9. armade sem bil pogosto pri T. E., načelniku SĐV Slovenije, seveda zaradi sodelovanja med obema službama. Nekega dne me pokliče kolega in mi pove, naj se naslednjega dne zglašim pri Ivanu Mačku - Matiji, upokojenemu predsedniku republiške skupščine, ki naj bi me rad spoznal kot bodočega slovenskega generala. Bil sem nemalo presenečen nad to veselo novico, še posebej tudi zaradi navodila, da ga moram obvezno pozdraviti s »tovariš predsednik!« V praznični uniformi sem se ob določeni uri javil v neki vili sredi gozdnega kompleksa ob izviru reke Krke. Gostitelj me je čakal na stopnišču, pristopil sem in strumno zdrdral: »Tovariš general, polkovnik tapata se javlja na vaš poziv!« Seveda sem ga polomil, pa čeprav sem mislil, da bom gostitelja tudi presenetil.

Poročna slika mojih staršev, Videm ob Ščavnici, 1929

Ponudil mi je konjak, nato pa sva se začela pogovarjati, a se je pogovor hitro končal. Na prvo vprašanje, kaj je bil pokojni oče, sem povedal, da je bil avstro-ogrski vojak, izučen trgovski pomočnik, zatem pa jugoslovanski in nemški orožnik,¹ da je sodeloval z OF in umrl naravne

¹ Pavle Čelik, Slovenski orožniki 1918-1941, Ljubljana, Borec 2001 (objavljene očetovo fotografije in dokumenti).

smrti februarja 1944. Potem pa je T. M. - Matija nenadoma preskočil na povsem drugo temo in dejal, da pozna vse generale – načelnike vojaške varnosti, predvsem lovce, ki naj bi na veliko tihotapili lovske puške iz avstrijskih Borovelj. Na vprašanje, ali sem pripravljen pričati proti generalu D., bivšemu načelniku Uprave vojaške varnosti Zslj, ki naj bi pred nedavnim tako nabavil lovsko puško iz Borovelj, sem odvrnil, da glede postopkov navedenih generalov nimam nobenega komentarja, zagotovo pa vem, da general D. lovskega orožja ni pretihotapil, saj je po puško prišla njegova hčerka, ker pa ji je zmanjkalo denarja, sem ji celo posodil takratnih 5.000 din. Edino uslugo sem generalu D. naredil s tem, da je njegovo hčerko vozil v Borovlje in nazaj voznik – podčastnik generala Potočarja, seveda z njegovo vednostjo. Na ponovno vprašanje, ali sem pripravljen pričati, in mojem odgovoru, da ne, je gostitelj vstal, jaz pa sem brez pozdrava odšel, prepričan, da nisem nasedel provokaciji. Pa ni šlo za nobeno provokacijo!

Tako sem leta 1987 ostal brez (slovenske) republiške podpore za čin generala. O dogodku sem seveda pisno obvestil svojega šefa, generalmajorja Ilijo Čeranića, načelnika Uprave vojaške varnosti v Beogradu, ki mi je čez nekaj dni po telefonu sporočil, da je admiral Branko Mamula, zvezni sekretar za ljudsko obrambo, odločil, da bom pač uvrščen na generalsko listo Uprave vojaške varnosti!

Kmalu zatem me je general Čeranić postavil na listo kandidatov za položaj načelnika Varnostnega inštituta v Beogradu, vendar je zaradi republiškega ključa mesto zasedel pripadnik Sdv iz Makedonije.

In potem je sledila najbolj šokantna novica: Stane Dolanc, član Predsedstva SFRJ, me je predlagal za bodočega načelnika Varnostne uprave JLA, ker je bila Slovenija po republiškem ključu na vrsti za ta položaj (generalmajor Alojz Ahlin je bil samo namestnik). Predlog ni bil sprejet, ker sem nekaj let pred tem zavrnil položaj načelnika (analitičnega) oddelka Uprave vojaške varnosti v Beogradu.

No, 5. novembra 1987 je generalpodpolkovnik Svetozar Višnjić, poveljnik 9. armade, prišel v mojo pisarno – pisarno načelnika oddelka vojaške varnosti poveljstva 9. armade z nekim papirjem v roki in preprosto

dejal: »Bodoči tovariš general! Prišel sem na kozarček viskija ...« Povedal je, da sem postavljen na generalski položaj z dveletnim stažiranjem na položaju načelnika operativno-učnega oddelka, obenem tudi namestnika načelnika armadnega štaba! Bil sem seveda presenečen in tudi presrečen. Kmalu so se nama pridružili moji sodelavci, pa je tudi viskija zmanjkalo.

Tako sem po 28 letih službovanja v vojaški varnostni službi presedlal na povsem novo delovno mesto, kar je bil zame poseben izziv, saj je šlo za področje, ki sem ga sicer teoretično odlično obvladal, vendar nisem imel skoraj nobenih praktičnih izkušenj. Pa vendar, uspešno sem opravil vse načrtovane naloge in dobil celo visoke službene ocene.

Ker je nato sledila reorganizacija v JLA – ukinitve »republiških« armad, sem bil postavljen na povsem novi (generalski) položaj glavnega vodje skupine za preoblikovanje 9. armade, podrejen namestniku poveljnika 5. vojaškega območja v Zagrebu, generalpodpolkovniku Tliji Čeraniću, svojemu prijatelju (in slovenskemu zetu), ki je zaradi bolezni prepustil položaj generalpodpolkovniku Marku Negovanoviću, tudi dobremu znancu iz Ljubljane.

Leto dni na tem novem položaju sem seveda maksimalno izkoristil za pripravo na generalski izpit, ki je obsegal praktični in teoretični del. Praktični del izpita na temo *Poveljniško potovanje v vlogi poveljnika korpusa* sem »uspešno« opravil od 22. do 26. maja 1989 v Liki, na smeri Ogulin–Otočac–Gospić–Delnice, pred komisijo: predsednik generalpodpolkovnik Andrija Rašeta, načelnik štaba 5. vojaškega območja v Zagrebu, generalmajor Mihailo Pavičić, namestnik načelnik URV Beograd, in Dane Popović, poveljnik 14. korpusa v Ljubljani. Uspešno opravljen praktični del izpita je bil pogoj za pristop k teoretičnemu delu izpita. Za pripravo tega izpita sem imel pet mesecev časa, za teoretičnega pa še dodatnih pet.

Tako sem teoretični del izpita na temo z naslovom *Vpliv doktrine spopa-da nizke intenzivnosti na bojno izgradnjo JLA*² opravil 14. novembra 1989 v Beogradu s prav dobro oceno in pred komisijo: predsednik admiral Stane Brovet, namestnik zveznega sekretarja za ljudsko obrambo, generalmajor dr. Radovan Radinović, načelnik Centra za strateške študije JLA, tudi mentor, in že omenjeni član generalmajor Mihailo Pavičević. Po opravljenem izpitu sem nadaljeval pot v Bitolj na novi službeni položaj – postal sem načelnik štaba in obenem namestnik poveljnika 41. korpusa v Bitolju, kjer sem bil 22. decembra 1989 tudi povišan v čin pehotnega generalmajorja. Ukaz je podpisal dr. Janez Drnovšek, takratni predsednik Predsedstva SFRJ.

Ob tem dosežku naj dodam, da je bil čin generalmajorja v JLA enakovreden doktoratu znanosti (vojaške in druge znanosti, odvisno od delovnega mesta). Čin generalmajorja je bil cilj vsakega častnika, vrh kariernе piramide (med 200 gojenci vojaške akademije 10. razreda smo bili samo štirje povišani v čin generalmajorja). Bil sem ga seveda vesel. Na žalost pa ne za dolgo. Za moje nadaljnje odločitve sta bila pomembna dva dogodka.

Julija 1990 sem letni dopust preživel z družino v Barbarigi pri Puli, v počitniški vili JLA, kar mi je omogočil prijatelj, kapetan bojne ladje (nedavno preminuli kontraadmiral) Marjan Pogačnik, poveljnik Vojaškega pomorskega sektorja v Pulju. Nekaj dni je bil gost tudi Vidoje Žarković, upokojeni admiral in nekdanji član Predsedstva SFRJ. Ko sem se mu predstavil kot generalmajor in nekdanji načelnik varnostne službe 9. armade, sva hitro vzpostavila stik, pa mi je zaupal mnoge zanimive podrobnosti iz posttitovskega obdobja, kakor tudi podatke o ozadnjih mednacionalnih odnosov znotraj Predsedstva SFRJ. Predstavil mi je tudi bistvo nacionalistične politike Slobodana Miloševića, tedanjega predsednika Srbije, rekoč, da se bo Milošević verjetno opredelil za velikosrbske ideje SANU, kar bi obenem pomenilo tudi nekakšno »tretjo Jugoslavijo do Kolpe« (torej, brez Slovenije)! Bil sem zgrožen, pa čeprav sem vedel za vse mogoče variante (in zemljevide) ekstremne emigracije

² Oba izpita sem v slovenščini predstavil v knjigi *Spopad nizke intenzivnosti - generalska naloga*, Pro-Andy, Maribor 2007.

in tujih obveščevalnih služb o nadaljnji usodi Jugoslavije. Žarković mi je tudi zatrdil, da se o vsem tem v določenih političnih krogih že govori, preračunava in načrtuje!

Oktobra, po povratku v Bitolj, sem izvedel dve presenetljivi dejstvi. Prvič, v odsotnosti poveljnika sem sprejel uradno sporočilo Uprave vojaške varnosti JLA iz Beograda, da slovenski republiški sekretariat za ljudsko obrambo pošilja k slovenskim generalom – admiralom nekakšne »tajne« odposlance, ki le-te nagovarjajo za prestop v slovensko republiško armado. V Beograd sem sporočil, da k meni še ni bilo nikogar s takim predlogom, kakor tudi to, da ne nameravam prestopiti. No, kmalu zatem je bil v Skopju, v poveljstvu 3. vojaškega območja, informativni posvet poveljnikov korpusov in načelnikov vojaške varnosti, na katerega pa jaz, v odsotnosti poveljnika, nisem bil povabljen. Na posvetu, ki ga je vodil generalpodpolkovnik Marko Negovanović, načelnik UVV iz Beograda, je bil seveda prisoten načelnik vojaške varnosti v korpusu, sicer moj znanec. Po povratku mi je povedal šokantno novico, da so jim predstavili *operativni načrt o bojnem delovanju JLA v primeru odcepitve Slovenije in Hrvaške*³, po katerem bi odcepitev Slovenije preprečili z napadom treh korpusov, ki bi jim poveljevali slovenski generali, torej bi tudi mene lahko doletela takšna dolžnost! Prosil je za diskretnost, kar sem mu tudi obljubil, in jo šele danes, po 20 letih, prvič razkrivam.

Prešinilo me je: kako naj vodim napad na Ljubljano, na svojo družino, na svoje znance in prijatelje, na svojo ožjo domovino? Zato sem sogovorniku v hipu rekel: »Brez mene!« In dodal, da se bom upokojil. Popoldan sem družini po telefonu sporočil svojo odločitev, seveda brez podrobnosti.

Spomnil sem se besed Vidoja Žarkovića in dokončno sklenil, da pri takšnem »projektu« ne bom sodeloval, ker za to nisem bil vzgojen niti prepričan, da je v interesu Jugoslavije in Titovih idej! Še isti dan sem napisal prošnjo za upokojitev (imel sem dve leti presežka delovne dobe), obenem pa sem generalu Negovanoviću poslal neuradno pismo, v ka-

³ Podrobnosti je kasneje predstavil Borisav Jović, predsednik Predsedstva SFRJ v svoji knjigi *Poslednji dani SFRJ*, Beograd 1995.

terem sem ga obvestil, da se bom upokojil predvsem zaradi družinskih razlogov pa tudi zaradi tega, ker ne želim služiti nobeni nacionalistični politiki (četniški, ustaški, domobranski in fundamentalistični).

Naslednji dan sem generalpolkovniku Živojinu Avramoviću, poveljniku 3. VO, poslal zahtevo za službeni sprejem zaradi upokojitve. Čeprav sva bila z generalom Avramovićem sošolca in dobra znanca, mu seveda nisem povedal pravega razloga, temveč le družinske. Mojo prošnjo je seveda posredoval v Beograd, s predlogom, naj jo rešijo pozitivno, saj naj bi tako generalski položaj dobil njegov načelnik topništva na čakanju – polkovnik Ratko Mladić! Da, sedaj čaka na sojenju v Haagu ...

Čez nekaj dni sem bil poklican na dodatni razgovor v Beograd, h generalpolkovniku Miću Čujiću, pomočniku zveznega sekretarja za politične in kadrovske zadeve, na katerem je bil prisoten tudi general Nego-
vanović. Ponovil sem že prej omenjene družinske razloge in ponovno zatrdil, da nisem prejel nobene ponudbe za prestop v slovensko TO, kar je bilo tudi res. Obenem so mi ponudili, da bi lahko postal načelnik Obveščevalno-varnostnega centra v Pančevu, kar sem seveda sprejel. Na tem sestanku sem tudi izvedel, kdo od generalov je prestopil h generalu Špegliju v Zagrebu. Naredil pa sem napako, ker sem zatem obiskal slovenska znanca v vodstvu Sdv (Eržena in Zoreta), čeprav mi je Nego-
vanović povedal, da z njima že nekaj časa nima nobenih stikov!

Po prihodu v Ljubljano oktobra 1990 so bili mnogi presenečeni nad mojo odločitvijo, saj niso vedeli za prave razloge mojega odhoda iz JLA. No, vseeno sem opazil slabo prikrite poteze mojih učencev (Vvs JLA) in znancev (Sdv) kakor tudi njihovih novodobnih naslednikov (Vis, Vomo). Tolažil sem se, da je to pač usoda vseh bivših šefov obveščevalnih in protiobveščevalnih služb ... Vse to sem dojel kot igro, ki pa ni bila vedno nedolžna! Novi šefi so pač hoteli vedeti, kam se bom obrnil. Jaz pa sem se posvetil družini, knjigam, rodoslovju in priročni delavnici.

Ob dnevu JLA, 22. decembra 1990, sem bil povabljen na sprejem v Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, kjer sem poleg revolverja prejel tudi pisno zahvalo za službovanje v JLA. Tako sem se od JLA korektno poslovil!

Moje upokojsko obdobje, ki ima dva dela, rodovniško in publicistično delovanje, se je turobno začelo.

Genealoške izkušnje ob sestavljanju genetskega rodovnika

Polnih devet let sem se ukvarjal z rodovništvom. Moj prvi inštruktor je bil dr. Anton Ožinger, arhivar mariborske (nad)škofije, ki mi ga je svetoval sošolec in takratni škof dr. Franc Kramberger. Dolge dneve sem predsedel v arhivih in prebrskal številne cerkvene matrikule in grašinske urbarje. Ročno sem sestavil štiri klasične (grafične) rodovnike za svojo družino, za materino rodbino celo od leta 1470, nazadnje pa tudi genetski rodovnik,⁴ in tudi javno propagiral idejo: *Vsi Slovenci z genetskim rodovnikom*. Zdaj ponujam še dodatno: *Vsi Slovenci z DNK-rodovnikom!*

Dosegel sem tudi pomemben premik pri iskanju prednikov (po letu 1680, do kamor sežejo cerkveni arhivi) v graških in posestniških registrih za žitno in proseno desetino, imenjske cenitve in glavarino - davek za boj proti Turkom, ki se nahajajo v naših in tujih pokrajinskih (regijskih) arhivih (Maribor, Graz in drugi).⁵

Po očetu izviram iz rodovine *Kranjez (1728) - Krainz - Krajnc - Kranjc*, po domače »Lukačevi« iz Radoslavcev št. 21 (25) pri Mali Nedelji; po materi pa iz rodovine *Corsack (1470) - Koroschag - Korošak*, Videm št. 2, Sv. Jurij ob Ščavnici.⁶

⁴ Članek *Genetski rodovnik* sem objavil na svojem spletišču VOJAŠTVO.

⁵ Na podlagi genetske teorije sem sestavil in objavil *Genetski in neideološki seznam generalov in admiralov slovenskega rodu* v reviji Borec, 1998 in v svoji knjigi *Slovenska vojaška inteligenca*, Grosuplje 2005.

⁶ Izdelal sem tudi rodovnik za ameriškega admirala Zlatoperja, pa tudi nekaj naših generalov (brata Sagaj iz Ljutomera, Petovarja iz Jeruzalema, brata Žemva iz Gorij pri Bledu in Škurbica iz Metlike).

⁷ *Rodovnik Korošak 1470-1990*, objavljen na mojem spletišču Vojaštvo - Military.

⁸ Po mojem rodovniku o Korošakovih, objavljen na spletišču Vojaštvo, je pisatelj in prijatelj Vinko Korošak napisal zgodovinski rodoslovni roman *Kmečka dinastija 1500-2000 Prlekija*, Bilje 2003.

Oče Franc (Franjo), trgovski pomočnik in orožniški narednik, je umrl februarja 1944, ko sem bil star devet let. Bil je edinec in ni imel stikov s svojimi sorodniki. Ko je pokojni oče ležal na parah, nas je pozno drugi večer obiskal nekdo od njegovih sorodnikov, vendar nam mama ni hotela povedati, kdo je bil nočni obiskovalec. Tako vse do 1992 nisem poznal očetove rodbine.

No, 1975 se mi je zdelo, da sem našel stik z očetovo rodbino. Tega leta sem namreč predaval uslužbencem Rsnz v Ljubljani, pa sem med predavanjem opazil poslušalca, ki je bil neverjetno podoben mojemu pokojnemu očetu. Med odmorom sem pristopil k njemu in mu seveda to tudi povedal, vendar je odvrnil, da se sicer res piše »Krajnc«, vendar po rodu ni bil iz Prlekije, temveč iz Zasavja!

Bil sem seveda razočaran vse do leta 1992, ko sem spoznal polsestrično F. in polbratranca M., potem pa še polbratranca B. – tistega podobneža po očetu!

Radoslavci, ob prvem obisku, 1992

Zato je povsem razumljivo, da sem se po upokojitvi 1990 z vso zagnanostjo lotil raziskave očetove rodovine. Imel sem le kratek očetov življenjepis, iz katerega je bilo razvidno, da izvira iz vasi Radoslavci, da je bil edinec, nekaj podatkov pa sem izvedel od maminih sorodnikov ter tudi od Dajčer Ludvika, ki je ostal na domačiji »Lukačevih« v Radoslavcih.

✓V AŠ sem dobil na vpogled vse potrebne cerkvene matrikule pa tudi t. i. franciscejske protokole iz leta 1823.

Odločilen pa je bil obisk v župnišču v Mali Nedelji, kjer mi je prijazni župnik dal na voljo Status Animarum, iz katerega sem lahko razbral celotno družino »Lukačevih«.

✓Vas Radoslavci z 18 hubami je bila omenjena že leta 1265 v otokarskem deželnem urbarju. Kdaj so se v njej pojavili prvi vojaki iz Kranjske, ni znano. Zaradi turških vpadov in vpadov Krucev so ohranjene cerkvene knjige šele za obdobje 1757–1784, od takrat pa lahko natančneje spremljamo, kako so se Kranjci širili v Radoslavcih in po okoliških vaseh. Iz drugih župnij, predvsem iz Sv. Jurija ob Ščavnici in Sv. Antona v Slovenskih goricah, sem lahko zvedel, da je bil eden prvih vojščakov okrog leta 1650 iz vojaškega tabora v Murskem vrhu in sem ga zato tudi »razglasil« kot svojega *nominalnega prednika*. Zato tudi alternativno rodovno drevo.

✓V obdobju 1750–1850 je v Radoslavcih živelo 18 družin s priimkom Krajnc – Kranjc, med katerimi so bile glavne tri, in sicer na št. 4 (Kranjez Franz, poročen z Barbaro Štuhec), na št. 8 (Kranjez Oswald, poročen z Uršulo Ritonja) in na št. 21 (Kranjez Gregorij, poročen s Katarino Lukač). Sorodniki so evidentirani tudi v Mali Nedelji št. 27, Precetincih št. 14 in v Godemarcih. Še starejše podatke pa je mogoče najti v Stanetincih, Drakovcih in Berkovcih, najstarejši pa je iz leta 1650 vsekakor Gregory Krainez iz Murskega vrha, poročen s Heleno Šimič!

*Alternativno rodovno drevo rodovine Krajnc od 1650
(Narisal sošolec Poldi Matjašič, Lenart)*

Praprapraroče Mathias (1771-1839) je bil poročen z Ano, roj. Drunlič, in je imel 14 otrok (rekorda: sin Franz 11 in Matjaž 10). Otroci so najpogostejše umirali, po zapisih v mrliških knjigah, zaradi slabosti, starejši pa zaradi kapi. Sinu je prepustil domačijo na št. 21, sam pa se je »umaknil« na št. 8 (zapis), kjer so tudi prej živeli Krajncjevi ... Sin Franc je bil dvakrat poročen – s Heleno Slavič in Julijano Korošak, hčerke pa so se omožile v družine Kšela, Murkovič in Sodec.

Fortlaufende Nummern.	Benennung der Section.	Des Eigenthümers		Anmerkung.
		Haus Nro.	Nahme Stand und Wohnort	
11	II	10	Elementarschiffbau Königsfla in Radoslawen	
			207, 212, 217, 278, 287, 289, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000	
			570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579	
12.	I	21	Krausz Muffins junior & Co. in Radoslawen	
			175, 1017, 1018, 1025, 1026, 1027, 1028	
			165, 166, 170, 181, 190, 191, 192, 193, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000	
	655, 666, 700, 728, 807, 810			
13	I	8	Krausz Muffins senior & Co. in Radoslawen	
			77, 78	
			20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 79	

Prapraoče Franz (1823–1909) je živel na št. 21 (pozneje št. 25), hišo je obnovil 1872 (ohranjena letnica nad vrati). Bil je dvakrat poročen. S Heleno Slavič, mojo praprababico je imel 4 otroke, z drugo ženo, Julijano Korošak iz Berkovec, pa 7, od katerih sta ostala živa Andraž in Jožef. Slednji je bil duhovnik, ki so ga Nemci izgnali v Zagreb, kjer je 1944 tudi umrl. V rodbini se je ohranilo ustno izročilo, da je Jožef kot kaplan na Ptuj zelo lepo skrbel za slepo mater. Iz arhiva mariborske nadškofije pa sem dobil podatek, da je bil Jožef cerkveno kaznovan, ker je dedoval premoženje umrlih vernikov in postal dokaj bogat (zbirka likovnih del je bila po osvoboditvi zaplenjena). Jožef je bil posvečen v duhovnika 1904 v Vidmu ob Ščavnici in je pozneje zbral pesmi svoje botre Frančiške Roškar - Korošak, znane ljudske pesnice in moje babice po materi.⁷

Na domačiji je ostal Matjaž, poročen s Frančiško Kramberger iz Cogetincev, s katero je imel 11 otrok. Nazadnje je na domačiji ostala najstarejša Marija, ki se je poročila s Škrobar Francem iz Mote, njuna hči Alojzija pa z Dajčer Ludvikom. Njega sem srečal na domačiji leta 1992, ko je bil star 73 let. Njegov sin Ludvik si je poleg zgradil novo hišo. Stara in prazna hiša na št. 25, prej 21, še vedno kljubuje času! Od Ludvika sem izvedel zanimive rodbinske zgodbe, pa čeprav ni več pripadal našemu rodu ...

⁷ Krajnc Katja, Zbiralci in pevci ljudskih pesmi na slovenskem severovzhodu, Glasilo 1/2000. Marijan F. Kranjc, Frančiška Roškar - Korošak, prleška ljudska pesnica, Glasilo 1-2/2003 in »Vojaška pesem od Hercegovine 1883«, Frančiška Roškar - Korošak, prleška ljudska pesnica, Vojnozgodovinski zbornik št. 10, Logatec 2002.

Tek. št. 189 Post.-Nr. 1 Kronovina Kronland Genitveni okraj Schätzungs-Bezirk		Davonkommen Steuer-Beitrag Oblina Gemeinde
--	---	---

Izpisek — Auszug

iz
aus dem

premerno in cenitve
Vermessungs- und Schätzungs-Anschläge
 (zemljiško posestne pole)
 (Grundbesitzbogen)

za vpologanje pritožeb (reklamacij)
 zum Zwecke der Einbringung von Reclamationen

po §. 37 postave od 6. aprila 1879 (Drž. zak. št. 54).
 auf Grund des §. 37 des Gesetzes vom 6. April 1879 (R. G. Bl. Nr. 54).

Zemljiškega posestnika Des Grundbesitzers	hišna št. Haus-Nr. 21 Ime Name <i>Krajnc Franc</i> stanovanjska Wohnort <i>Radoslavci</i>
--	--

Število sosesednikov Anzahl der Mitbesitzer	1
--	---

Izpisek premere in cenitve za Krajnc Franca, Radoslavci 21, 1879

Po izmeri (32,3 oralov) in cenitvi (166,31 goldinarjev) je posestvo Krajnc-čevih na št. 21 spadalo med večje. Travnike so imeli v predelih z imeni: Ograde, Tirje, Černila, Breg in Rankovščaki; njive pa, poleg navedenih, še v Berkovniškem bregu in Colju ter gozdove (les) na Bregu in v Colji.

Moj stari oče Franc (1852) je bil lesni trgovec, furman in nazadnje oskrbnik posestev križnega reda iz Velike Nedelje, leta 1889 se je v Leibnitzu v Avstriji poročil z modistkinjo Giselo Zotter (1862) z Dunaja. Nekaj časa sta živela v Lipnici in Radoslavcih, nazadnje pa v okolici Maribora, vendar za njiju (edina) nisem mogel ugotoviti datuma in kraja smrti. Imela sta samo sina, mojega očeta Franca (1896 Lipnica, 1944 Biserjane), ki se je 1929 poročil z Marijo, roj. Korošak (1895–1975) iz Vidma 2, Sv. Jurij ob Ščavnici. Po smrti sestre Danice sem bil leta 1935, kot edini sin, rojen jaz, in sicer v Makedoniji, v Kumanovu. Imel pa sem tudi polsestro Zdenko.

✓V raznih cerkvenih in drugih knjigah sem našel blizu 17 različic našega priimka, od začetnega Kranjec (Kranjez) do pretežno nemškega Krainz in nazadnje slovenske različice Krajnc ali Kranjc. ✓V mojem krstnem listu je leta 1935 (slovenski) duhovnik Bajuk v Kumanovem zapisal Kranjc Marijan, zato sem potem ohranil to obliko, pa čeprav se je oče vse do svoje smrti podpisoval kot Krajnc (Krainz). ✓Ker je bilo v družinah Kranjc in Korošak kar 8 duhovnikov, sem bil tudi jaz ministrant in kandidat za duhovniški poklic. ✓Že od otroških let sem imel rad slaščice, pa sem tako hotel postati »cukerpeker«! ✓A je usoda hotela drugače.⁸

Matjaž in Alojz, brata starega očeta Franca, moja prastrica, sta imela več otrok. To so moji strici, njihovi otroci pa bratranca (2) in sestrični (2). Eden teh bratrancev je bil tudi tisti uslužbenec Rsnz, ki sem ga omenil na začetku. Njegov oče, Franc, polbrat mojega očeta, finančnik iz Logarovcev, ki se je skrival pred Nemci, nas je obiskal februarja 1944 ob očetovi smrti.

Po ohranjenih cerkvenih knjigah sem uspel rodovnik »Lukačevih« v Radoslavcih sestaviti samo od leta 1728, kajti starejše cerkvene knjige so bile uničene ob napadu Krucev, ko sta zgoreli cerkvena in župnišče pri Mali Nedelji. Ker je bil poprej pri Mali Nedelji samo vikariat, sem s pomočjo krstnih knjig župnij pri Sv. Juriju ob Ščavnici in Sv. Antonu v Slovenskih goricah uspel sestaviti tudi alternativni rodovnik Krajncčevih, po katerem bi se ta rodovina začela na Murskem vrhu, kjer sem leta 1650 našel tudi prvega Krajnca v tem delu Prlekije! Pravim alternativni rodovnik, saj je pokojni Juš Makovec iz Murske Sobote (tudi Korošakov) uspel dokazati, da je praktično v vsaki vasi (vojaški obrambni naselbini) ob reki Muri ostal kakšen vojak s Kranjske, ki se je poročil z domačinko! Namreč, prav priimek Krajnc je poleg Novaka in Horvata najpogostejši priimek na Štajerskem. Nihče pa nima enotnega prednika, saj je šlo za številne vojake s Kranjske, ki so branili avstrijsko cesarstvo pred turškimi napadi.

⁸ Od ministranta do generala, intervju na spletišču Vojaštvo, širša inačica intervjuja v Delu – Sobotni prilogi, Ljubljana 1998, pod naslovom Na njihove pogrebe ne morem, avtor Jože Dežman, zgodovinar, takrat urednik revije Borec v Ljubljani.

Torej, po priimku sodeč, izviram iz stare družine nekega vojščaka s Kranjske, iz tlačanske družine »Lukačevih« iz Radoslavcev, iz slovensko-avstrijske zakonske zveze starega očeta in prleške zveze očeta in matere (rodovnik Korošak), moji otroci pa iz prleško-ribniško-slemenške naveze (rodovnik Andoljšek).

Neki Vjekoslav Krainz iz Radoslavcev, pripadnik naše rodovine, je bil major avstrijske vojske, toda njegove usode nisem ugotovil. Oče je bil sicer trgovski pomočnik, izučen pri trgovcu Alojzu Korošaku v Vidmu, maminem očetu, vendar je po končani 1. svetovni vojni dobil službo le pri orožnikih. Ker se mama ni hotela poročiti z bratrancem dr. Antona Korošca, takratnega notranjega ministra, je bil oče, očitno po kazni, premeščen v Makedonijo, kjer je dosegel čin narednika. No, čez nekaj več kot 60 let pa sem tudi jaz moral v Makedonijo, posredno po zaslugi Ivana Mačka - Matije, tudi notranjega ministra, le da sem jaz dosegel višji čin - generalmajor.

Morda je zanimivo še, da sta oba krivca in povzročitelja naše družinske »makedonske« kalvarije umrla različno: duhovnik Korošec - »sladke smrti«, oznovec Maček pa - »hitre«.

Moj rodoslovni dosežek je vsekakor t. i. *genetski rodovnik*, za katerega mi je dal idejo pokojni svak dr. Ladislav Andoljšek, preveril pa sem jo tudi v pogovorih s pokojno akademikinjo dr. Lidijo Andolšek.

Zakaj genetski rodovnik? Odgovor je zelo preprost: po nauku genetike ima vsak otrok enake genske lastnosti svojih staršev, konkretno, od vsakega starša podeduje polovico njegovih genov, pa sta tako edino v genetskem rodovniku enako (enakopravno) zastopani obe strani: očetova in materina, moška in ženska!

Z objavo sem imel seveda težave (Drevesa, Delo), saj je dejansko šlo za novost, inovacijo, zato sem članek objavil na svojem spletišču Vojaštvo.

Ideja je bila po svoje tudi revolucionarna, ker je šlo za popoln preobrat v genealogiji, saj so genetski rodovniki po svoje zelo zapleteni. Morali bomo opustiti rodovnike z glavnimi in stranskimi koreninami, z debli

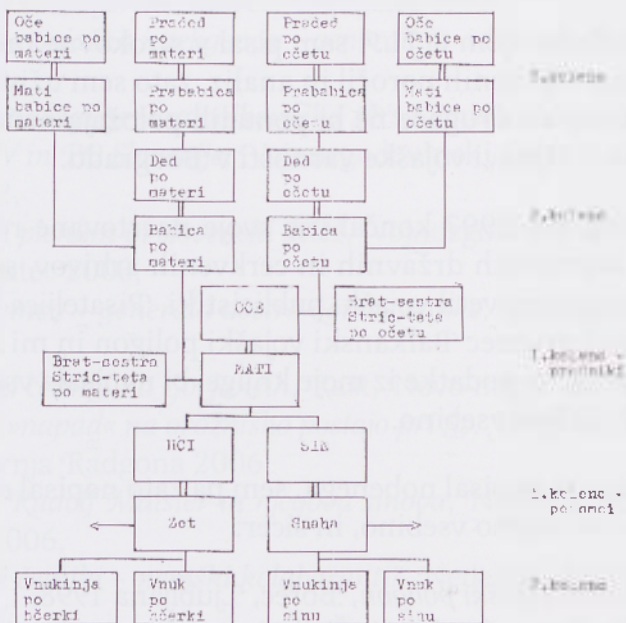
in številnimi vejami, koleni in podobno! Predvsem pa bomo morali popolnoma opustiti prevladujoče rodovnike po očetovi strani, po moških prednikih, po enem priimku in po krvnem sorodstvu! Namreč, v vseh dosedanjih rodovnikih genetika ni zastopana, novi genetski rodovniki pa so obenem tudi priročen način kritike patriarhalnega šovinizma, ki je pri Slovencih (pa ne samo pri nas) še kako navzoč. Enostavneje rečeno: če otrok nasledi polovico (dobrih in slabih) genov po materi, potem je res krivično, da v rodovniku ne bi enakopravno predstavili tudi materinega sorodstva oziroma ženskih prednikov. Neki avstralski genetik je menda odkril, da so moški geni – lepotni, ženski pa – pametni!

Omenil sem že, da je genetski rodovnik zelo kompliciran, saj je potrebno enakovredno obravnavati tudi prednike po materi, po ženini strani. Svoj genetski rodovnik sem sestavljal tri leta, pri čemer sem ženske prednike poiskal do tretjega kolena. Načelna shema je taka:

GENETSKI RODOVNIK sina - hčerke in predniki do 3 kolena

Podatki za rodovnik:

- Ime in priimek in ime
- Datum in kraj rojstva
- Svoštva in poklic
- Datum in vzrok smrti
- Bolezni in smrti

Shema - 1

Genetski rodovnik - začetna shema

Moj naslednji rodoslovni projekt pa je *DNK-rodovnik*, nekakšen naslednik genetskega rodovnika, saj mu je potrebno dodati le številčne oznake DNK, predvsem za tujce v rodovini.

Publicistični dosežki upokojenega generalmajorja

V publicista so me prekrstili v slovenski Wikipediji, nazadnje pa tudi v enciklopediji Slovenika, kjer sem menda prav zaradi tega prišel v elitni (ožji) izbor slovenskih generalov - admiralov.

Dejstvo je, da sem se že kot dijak ukvarjal z dopisništvom in na prvem natečaju Mladine 1952 dosegel celo drugo mesto, skupaj z Marjanom Rožičem, sedanjim znancem in generalmajorjem. Kot osmošolec pa sem prejel Prešernovo nagrado za literarno delo in »znanstveni« spis Tretja pot v socializem.

Tudi med službovanjem v JLA sem pisal v strokovne revije, no, največ pa sem napisal službenih poročil in analiz, zato sem užival ugled dobrega analitika, saj mi drugače ne bi ponudili položaja načelnika analitičnega oddelka v Upravi vojaške varnosti v Beogradu.

Ko sem okrog leta 1997 končal vse svoje načrtovane rodovnike in se poslovil od zaprašenih državnih in cerkvenih arhivov, sem se seveda s posebno energijo posvetil vojaški publicistiki. Pisateljica Marija Vogrič je prebrala moj prvenec *Balkanski vojaški poligon* in mi dejala, da če bi ona vedela za vse te podatke iz moje knjige, bi napisala vsaj sto romanov z aktualno (vojaško) vsebino.

Jaz seveda nisem napisal nobenega, sem pa zato napisal deset monografij z vojaško-varnostno vsebino, in sicer:

- *Balkanski vojaški poligon*, Borec, Ljubljana 1998,
- *Slavka Becele Ranković, Življenje z Leko*, Grafis Trade, Grosuplje 2002 (prevod in uvod),
- *Zarote in atentati na Tita*, Grafis Trade, Grosuplje 2004,
- *Slovenska vojaška inteligenca*, Grafis Trade, Grosuplje 2005,
- *Plava garda - poveljnikovo zaupno poročilo*, soavtor S. Kljakić, Pro Andy, Maribor 2006,
- *Slovenački četnici*, soavtor S. Kljakić, Filip Višnjić, Beograd 2006, v srbsčini,
- *Spopad nizke intenzivnosti - generalska naloga*, Pro Andy, Maribor 2007,
- *Balkanski vojaški poligon*, 2. izdaja - elektronski vir, Pro-Andy, Maribor 2008,
- *Franjo Malgaj, Vojni spomini 1914-1919*, Pro-Andy, Maribor 2009,
- *Legendarni slovenski obveščevalci*, Pro-Andy, Maribor 2011.

‘Poleg tega sem objavil tudi naslednje študije:

- *Sodobne vojaške doktrine - spopad nizke intenzivnosti*, Vojno delo, Beograd 1990,
- *Varnostna in obveščevalna zaščita pohoda 14. divizije NOV in PO Slovenije na Štajersko*, Borec, Ljubljana 1998,
- *Slovenska vojaška inteligenca - generali in admirali*, Borec, Ljubljana 2000,
- *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arsa Jovanovića med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*, Vojnozgodovinski zbornik, št. 10, Logatec 2002,
- *Brionski plenum in slovenski delež*, Vojnozgodovinski zbornik, 11-12, Logatec 2003,
- *Brata Žemva - generala avstro-ogrske vojske*, Gorenjski glas, Kranj 2004,
- *Slovenski četniki na Gorjancih*, Rast, Novo mesto 2005,
- *Četniški »napad« na orožniško postajo pri Sv. Juriju ob Ščavnici*, Glasilo, Gornja Radgona 2006,
- *General Rudolf Maister in njegova sinova*, Nedeljski dnevnik, Ljubljana 2006,
- *Štajerski četniki - nemški kolaboranti?*, Nedeljski dnevnik, Ljubljana 2007,
- *Vojna po vojni: Prispevek srbskih dobrovoljcev v zaščiti severne in zahodne slovenske meje 1918-1919*, Sanitetski pregled Srbske vojske, Beograd 2008, v cirilici,
- *Kdo je kriv za tragični konec Slovenske narodne vojske?*, Vojaška zgodovina, Ljubljana 2008,
- *Zakaj generala Maistra ni bilo v NOV Slovenije?*, <http://users.voljanet/marijankr>, 2009,
- *Vojaška prisega slovenskih upornikov, prostovoljcev in vojakov*, Vojaška zgodovina, Ljubljana 2010. itd.

Moji glavni publicistični dosežki so: *Balkanski vojaški poligon*, *Slovenska vojaška inteligenca* in *Legendarni slovenski obveščevalci*.